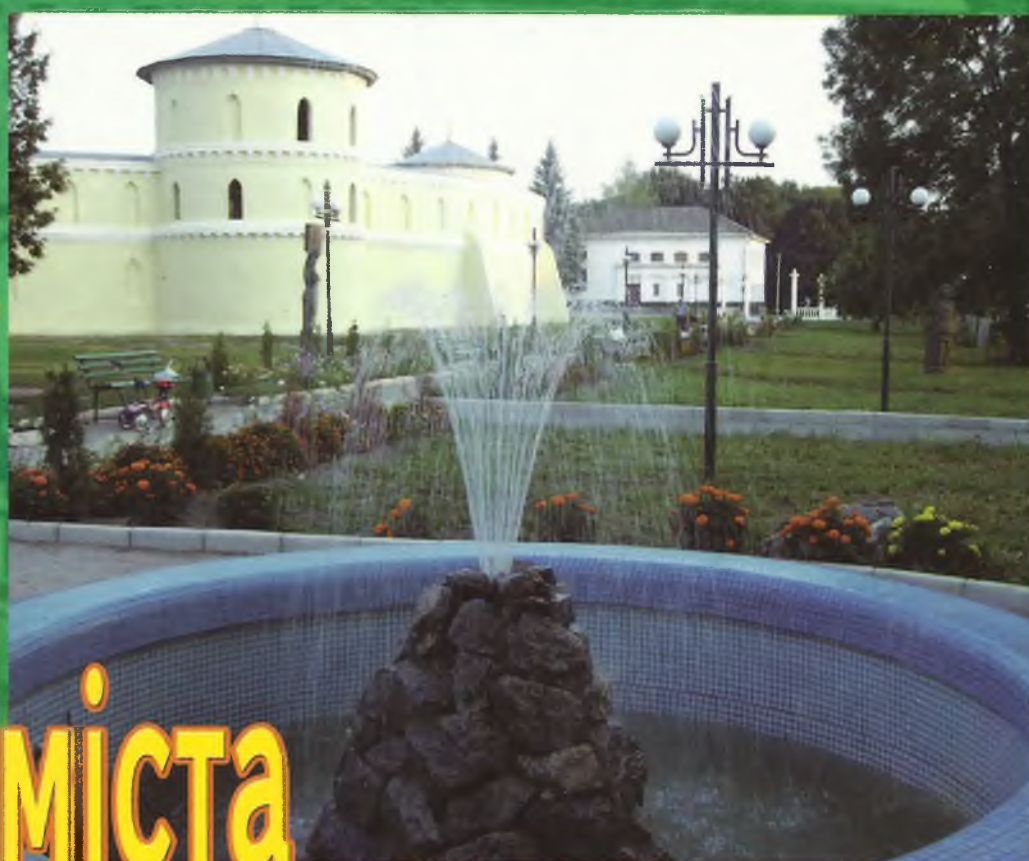

Микола Артюшенко

нариси історії

Т міста
Тростянець

350 років

Микола Артюшенко

міста

Тростянець

Суми
Вид-во СумДУ
2010

350 років

ББК – 63.3 (4Укр-4Сум)
А-86

А-86 **Артюшенко М.М.** Нариси історії міста Тростянець. – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. – 152 с.
ISBN 978-966-654-303-5

Уперше за час існування міста до 350-річного ювілею підготовлена книга з його історії, де викладаються події з найдавніших часів до наших днів. Нариси історії Тростянця написані на підставі результатів археологічних розкопок, архівних матеріалів, публікацій газет і журналів, досліджень краєзнавців та спогадів очевидців.

У науковий обіг введено значну частину історичних фактів, не відомих читачу. Книга розповідає про розвиток історичного процесу на прикладі життя і діяльності людей, спонукає краян задуматися над формуванням психології особистості та ролі кожного з нас в історії.

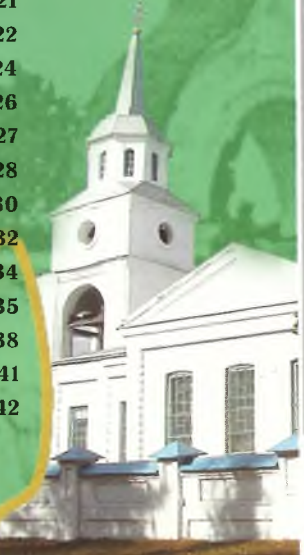
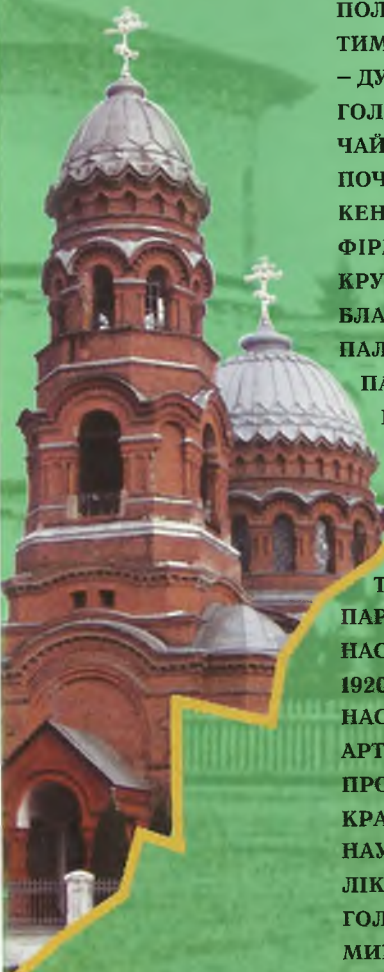
Видання сприятиме відродженню історичної пам'яті, дасть можливість жителям пізнати яскраву історію життя наших предків.

ISBN 978-966-654-303-5

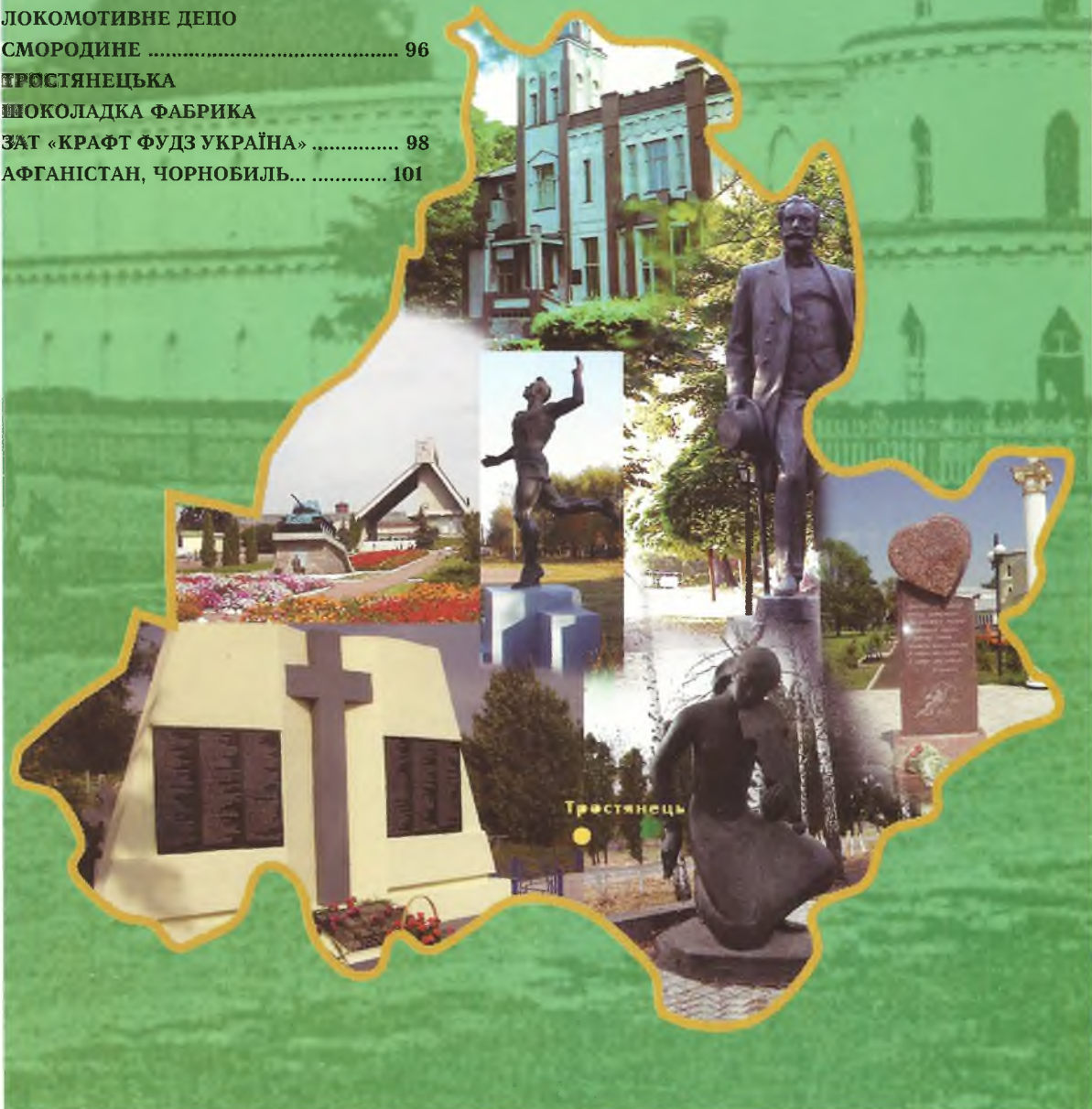
© Артюшенко М. М., 2010.
© Сумський державний університет, 2010.
© Вид-во СумДУ, 2010.

ЗМІСТ

КРАЙ ЛЕБЕДИНИХ ОЗЕР	6
ПРАДАВНЯ ІСТОРІЯ	9
СЛОБОЖАНЩИНА	12
ЗАСНУВАННЯ ТРОСТЯНЦЯ	14
СВІТ СЕЛЯНСЬКОЇ ОСЕЛІ	15
АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ ТА ЧИСЕЛЬНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ	17
КОЗАКИ ТРОСТЯНЕЦЬКОГО КРАЮ. ПОЛКОВНИК ІВАН ПЕРЕХРЕСТОВ	19
ТИМОФІЙ ВАСИЛЬОВИЧ НАДАРЖИНСЬКИЙ – ДУХІВНИК ПЕТРА І	21
ГОЛІЦИНИ	22
ЧАЙКОВСЬКИЙ У ТРОСТЯНЦІ	24
ПОЧАТОК ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ	26
КЕНІГ: ШЛЯХ ДО МІЛЬЙОНЕРА	27
ФІРМА «Л. Є. КЕНІГ–СПАДКОЄМЦІ»	28
КРУГЛИЙ ДВІР	30
БЛАГОВІЩЕНСЬКА ЦЕРКВА	32
ПАЛАЦ XVIII-XIX СТ.	34
ПАРК «НЕСКУЧНЕ», ГРОТ НІМФ	35
ВОЗНЕСЕНСЬКА ЦЕРКВА	38
БУДИНОК ДВОРЯНСЬКИХ ЗІБРАНЬ	41
РЕВОЛЮЦІЙНІ ПОДІЇ ПОЧАТКУ ХХ СТ.	42
СТРАЙК РОБИТНИКІВ ЦУКРОВОГО ЗАВОДУ	44
ТРОСТЯНЕЦЬКИЙ ПАРТИЗАНСЬКИЙ ЗАГІН	45
НАСТУП АРМІЇ ДЕНІКІНА	47
1920 РІК – МАСОВЕ НЕВДОВОЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ РАДЯНСЬКОЮ ВЛАДОЮ	49
АРТІЛЬ «ТРУД»	50
ПРОМИСЛОВІСТЬ У 20-ТІ РОКИ	51
КРАСНОТРОСТЯНЕЦЬКА ЛІСОВА НАУКОВО-ДОСЛІДНА СТАНЦІЯ	52
ЛІКВІДАЦІЯ СЕЛЯНСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ...	54
ГОЛОДОМОР 1932–1933 РР.	55
МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ: «ЯК Я ЛЮБЛЮ ЖИТТЯ – ВИ Й НЕ УЯВЛЯЄТЕ...»	57
КУЛЬТУРА І СУСПІЛЬНЕ ЖИТТЯ В 20-ТІ Й ПЕРЕДВОЄННІ РОКИ ХХ СТ.	60
ТРОСТЯНЕЦЬ У 1940 РОЦІ	62
У ПЕРІОД ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ	64

ГЕРОЇ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ ТРОСТЯНЕЧЧИНИ	70	ШТРИХИ ПОМАРАНЧЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ У ТРОСТЯНЦІ	102
ТРИ КОЛА ПЕКЛА ОЛЕКСІЯ ЧЕРКАШИНА	74	АВТОРИТЕТ НОВОЇ ВЛАДИ	105
ВІДБУДОВА НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА	76	ЮРІЙ БОВА: «Я ЛЮБЛЮ СВОЄ МІСТО І ХОЧУ ЗРОБИТИ ЙОГО КРАЩИМ»	108
ТРОСТЯНЕЦЬКІ КОЛГОСПИ І ПІВНЕНКІВСЬКИЙ РАДГОСП У ПОВОЄННІ РОКИ	79	ОСВІТА	115
РАДЯНСЬКА ПСИХОЛОГІЯ	82	СИМВОЛІКА ТРОСТЯНЦЯ	121
ДЕМОНСТРАЦІЇ ДО РІЧНИЦІ ЖОВТНЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	84	ТРОСТЯНЕЦЬКІ ПОЕТИ ПРО РІДНЕ МІСТО	134
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК МІСТА В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.	86	ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ СІЛЬСЬКИЙ ФЕСТИВАЛЬ МИСТЕЦТВ «БОРОМЛЯ»	135
ПІДПРИЄМНИЦТВО	89	ВОЛОДИМИР КУЦ: «УМРУ, ЯКЩО НЕ БУДУ ПЕРШИМ»	138
ВАТ «ТРОСТЯНЕЦЬКИЙ МАШИНОБУДІВНИЙ ЗАВОД»	90	НАШ ЗЕМЛЯК – ПОЕТ ЛЕОНІД ТАТАРЕНКО	140
ПІВНЕНКІВСЬКИЙ ЦУКРОВИЙ ЗАВОД	91	ВИЗНАЧНІ ЛЮДИ, ДІЯЛЬНІСТЬ ЯКИХ ПОВ'ЯЗАНА З ТРОСТЯНЦЕМ	142
ЗАВОД «ЕЛЕКТРОПОБУТПРИЛАД»	92	РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ У ПОВОЄННИЙ ЧАС	146
ЗАТ «ВОРСКЛА»	94	ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я	149
ЛОКОМОТИВНЕ ДЕПО СМОРОДИНЕ	96		
ТРОСТЯНЕЦЬКА ШОКОЛАДКА ФАБРИКА ЗАТ «КРАФТ ФУДЗ УКРАЇНА»	98		
АФГАНІСТАН, ЧОРНОБИЛЬ...	101		

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

Кожне місто в Україні неповторне у своїй красі, у духовному багатстві; кожне славне історичним минулим, культурним надбанням предків і, найголовніше, золотим генофондом – працюючими та невтомними людьми. Серед цього різнобарв'я слави й краси особіне місце посідає Тростянець.

Ми пишаємося неповторною природою: джерельно-чистими річками та озерами, смарагдовим мереживами лісів, урочищ та парків, що оздоблюють, як саме місто, так і його околиці, надаючи особливої чарівності будь-якої пори року. Ми пишаємося стародавніми пам'ятками архітектури: Круглим двором, садибою Л. Кеніга, яку ще називають палацом Голіцина, гротом німф, Благовіщенською та Вознесенською церквами, які й сьогодні милують око тростянчан та гостей міста. Ми пишаємося талановитими й працюючими людьми, які прославили свій край далеко за його межами. Тішить нас і кожна маленька вуличка, що навесні потопає у квітах бузку, черемхи, каштанів, а восени переповнена ароматами дозрілих плодів фруктових садів. Все це робить Тростянець особливою та самобутньою перлиною Сумщини.

Я люблю свій Тростянець, як люблять тисячі мешканців міста, які щоденною працею роблять його ошатнішим та квітучішим, множать здобутки.

Цього року мое місто відзначає 350-й день народження. І кращим подарунком є увічнення його історії у цій книзі. Гортаючи її сторінки, читачі подорожуватимуть у часі: дізнаються про далеке минуле та сучасне, познайомляться із непересічними особистостями, які прославили Тростянеччину своїм життям і працею. Хтось знайде підтвердження уже існуючим відомостям, хтось відкриє для себе в історії рідного краю нові сторінки, але в будь-якому випадку її необхідно донести до нащадків, щоб наші діти, онуки та правнуки любили Тростянець так, як любимо його ми!

Нашому поколінню поталанило відзначати славний ювілей разом зі своїм містом. Крім приємних моментів, це ще велика відповідальність, оскільки ми повинні докласти всіх зусиль, щоб Тростянець для нас, його жителів, був затишною, а для туристів – ще й гостинною доміvkою. Це в наших силах і, упевнений, ми це зробимо разом!

Шановні земляки! Любіть своє місто, бережіть пам'ять про його історію, пишайтеся сьогоденням! І тоді наші діти з гордістю говоритимуть, що вони – тростянчани!

**З повагою,
міський голова
Юрій БОВА**

КРАЙ ЛЕБЕДИНИХ ОЗЕР

Для кожної людини немає нічого ближчого, ніж рідний край. Ми любимо своє місто. Його багатовікова історія наповнена драматичними й трагічними подіями. Протягом десятиліть за радянської доби люди фактично не знали правдивої історії своєї держави, свого міста. Був порушений зв'язок поколінь. Кажуть, що Бог не може змінити минулого. Це можуть зробити тільки історики. Під час написання книги автор керувався принципом, згідно з яким найвищим авторитетом є правда.

Живемо в непростий, знаменний період. Більшість із нас прийшла в нього з іншого століття й навіть тисячоліття. Сьогодні – це не лише формально новий час, нове календарне тисячоліття, а й зовсім інша епоха, коли після розпаду СРСР утворилася незалежна держава Україна. Відійшов у минуле попередній соціально-економічний лад, відбувся поступовий перехід до ринкових відносин, перемилися суспільна свідомість і моральні цінності людей. Але не повинна змінюватися любов людини до рідного краю, його історії, укоріненої в далекій минувшині.

Перші поселення людей на території нашого краю з'явилися 15 тисяч років тому, в епоху нового кам'яного віку, а в добу бронзи тут проживали землеробсько-скотарські племена, у добу заліза – племена скіфів-землеробів. На початку I тисячоліття н.е., як стверджують археологи, край заселяли слов'яни так званої черняхівської культури. У VII–IX ст. територію Тростянецьчини населяло слов'янське плем'я сіверян. З утворенням держави Київська Русь (IX ст.) землі сіверян увійшли до її складу. У другій чверті XIII ст. монголо-татарська навала знищила частину населення, хто вцілів, утік на північ. Уся місцевість була незаселеною й аж до XVII ст. називалася «диким полем».

Перша згадка про Тростянець датується 1660 роком. Це було звичайне село, яке більше ніж два століття поступалося значенням і Боромлі, й Охтирці. Воно могло так і залишитися другорядним населеним пунктом, якби не князь Василь Петрович Голіцин, який побудував тут у 1847 р. цукровий завод, давши початок промислового розвитку Тростянця.

У міст, як і в людей, – своя історія і своя доля. Одні з них швидко розвиваються, мають значні перспективи зростання, інші – з часом починають занепадати, відходять, так би мовити, на узбіччя історії. У цьому відіграють роль як об'єктивні фактори, так і простий збіг обставин.

Визначну роль у подальшому зростанні Тростянця відіграв Леопольд Єгорович Кеніг зі своїми синами, які зробили місто відомим у

Микола Миколайович АРТЮШЕНКО народився у 1947 році. Закінчив із золотою медаллю Боромлянську загальноосвітню школу, потім – із відзнакою – Харківський державний університет, здобувши фах історика. Після служби в армії більше ніж 30 років працював на ниві освіти: вчителем, директором Боромлянської загальноосвітньої школи (1982–1998), начальником відділу освіти Тростянецької РДА (1998–2005), заступником голови Тростянецької районної ради (2005–2006), начальником відділу освіти Тростянецької міської ради (2007–2009). Обирався делегатом I Всесоюзного та II Всеукраїнського з'їздів працівників освіти, нагороджений знаками Відмінника освіти СРСР та України. Має вищу категорію і звання вчитель-методист. Обирався депутатом Тростянецької районної ради останніх чотирьох скликань. Протягом кількох десятиліть веде пошукову краєзнавчу роботу, результатом якої стало відкриття краєзнавчого музею в Боромлі, видання книг «Історія Боромлі» (1998), «Старожитності Тростянецьчини» (2002), «Новітня історія Тростянецьчини» (2004).

всій Росії завдяки виробництву рафінаду. Стараннями Кеніга через місто пройшла згодом і залізниця. Взагалі його внесок значний не тільки в економічний розвиток нашого краю, а й духовне відродження. Його коштами збудовані Вознесенський храм, будинок дворянських зібрань, лікарня, надавалася також матеріальна допомога школам...

Особливою цінністю для історика є три книги про промислові підприємства, сільське й лісове господарство, які глибоко аналізують соціально-економічний розвиток Тростянецьчини з 1874 до 1917 рр. Без них наші знання були б значно біднішими. На жаль, відомостей про свою діяльність залишили дуже мало такі визначні діячі минулого, як І. І. Перехрестов, Т. В. Надаржинський, Голіцини. Є труднощі й у відтворенні історії міста за радянський час та роки незалежності. Не написана історія жодного підприємства. А писати є про що.

Місту поталанило знову в 1957 р., коли почалося будівництво заводу «Електропобутприлад», який з двохтисячним колективом став найбільшим промисловим підприємством Тростянця. Рівно через десять років Міністерство харчової промисловості СРСР ухвалило рішення про будівництво тут шоколадної фабрики, яка згодом стала візитною карткою міста.

Край лебединих озер був джерелом натхнення для російського живописця ХІХ ст. І. Соколова. Влітку 1864 р. молодий П. Чайковський написав тут свій перший симфонічний твір – увертюру до драми О. Островського «Гроза». У 80-х роках ХІХ ст. Тростянець відвідали А. Чехов та П. Грабовський. У 1923 створено Краснотростянецьку лісодослідну станцію, вчені якої написали більше ніж 400 наукових праць.

Під час Великої Вітчизняної війни 12 тростянчан за мужність і героїзм відзначені Золотою Зіркою Героя Радянського Союзу. Мешканці Тростянця Н. Троцька, У. Бережна, Г. Панченко удостоєні звання Героя Соціалістичної Праці.

Тростянчани пишаються й такими земляками, як діячі науки М. Серебряков і В. Добровольський, доктор мистецтвознавства М. Йосипенко, письменник М. Хвильовий і поет Л. Татаренко, художники П. Борисенко та А. В'юнник. Тут народився один із засновників російського й українського кінематографа О. Арбо. З Тростянцем пов'язане життя уродженця с. Олексине В. Куца, який став дворазовим чемпіоном з бігу на довгі дистанції (5 і 10 км) Олімпійських ігор (1956 р.) у Мельбурні й визнаний кращим спортсменом світу в 1956 і 1957 рр.

З 1991 р. на Тростянецьчині проводиться Всеукраїнський сільський фестиваль мистецтв «Боромля».

У які б світи не закидала нас доля, ми завжди линемо до батьківської хати, на благословенну Тростянецьку землю, бо тут наше родове коріння, тут ми вчилися ходити, працювати, любити – бути людьми.

Час швидкоплинний. Стрімкий його біг поступово стирає в людській пам'яті історичні події, імена – і вони, як згасла зоря, відходять у вічність. Але пророчо звучать слова поета Олександра Олеся:

*Хто зберіг любов до краю
І не зрікся роду,
Той ім'ям не вмере ніколи
В спогадах народу...*

Незабаром місто відзначатиме 350-й ювілей. Тож мусимо зробити все можливе, щоб воно процвітало, аби пам'ять наша зберегла все, що допоможе в цьому нашому рідному й улюбленому Тростянцю.

**З повагою,
автор
Микола АРТЮШЕНКО**

НАШ ТРОСТЯНЕЦЬ

Леонід Татаренко

Наш Тростянець – озера лебедині,
Озера із живих джерельних чаш,
Є інші Тростянці на Україні,
А ти – єдиний в світі, рідний наш!

Твоя в століттях слава не померкне,
У величі казковий ліс завмер,
Мелодії Чайковського найперші
Зійшли з твоїх джерел, з твоїх озер.

Наш Тростянець! В лісах твоїх Мащанських
Гримів грім партизанський гнівно так,
Що повнився відлунням ліс Спадщанський –
Радів громам Наумова – Ковпак!

Наш Тростянець! У грізную годину
Твої на фронт сини пішли... в ліси...
І чув – весь світ! – в поверженім Берліні
І тростянчан лунали голоси.

Наш Тростянець! Де танки гуркотіли,
Де наші на Охтирку йшли бійці, -
З-під ніг злетять птахи золотокрилі –
Таких побачиш тільки в Тростянці!

Наш Тростянець! Щасливі твої діти, -
Безхмарне небо сяє в їх очах...
Жита шумлять, і чути всьому світу:
Мелодії Чайковського звучать...

ПРАДАВНЯ ІСТОРІЯ

У різні геологічні періоди ландшафт, флора й фауна Тростянецьчини змінювалися. Колись тут протягом сотень мільйонів років існувало море, поволі накопичувалися різноманітні відкладення (піски, глина, крейда і т. д.). Нині вони товстим шаром – від 200 до 300 м – вкривають давній кристалічний фундамент. На поверхні залягають наймолодші породи, на яких упродовж останніх двох мільйонів років – у четвертинному періоді (антропогені) – сформувалися сучасні ґрунти. Приблизно 300 тис. років тому, під час найбільшого Дніпровського зледеніння, цей край вкривав льодовик. Сучасниками людей кам'яного віку були мамонти, які вимерли через різку зміну клімату. У 2005 р. в районі с. Хвощова виявлені останки мамонта – задня гомілкорова кістка, що знаходиться в експозиції Тростянецького краєзнавчого музею.

Гомілкорова кістка мамонта.
12000 років тому

Перші поселення людей на території сучасної Тростянецьчини з'явилися в добу нового кам'яного віку, кінець якого характеризувався високою культурою хліборобів – трипільською. Під час земляних робіт місцеві жителі знаходили й знаходять кам'яні сокири, спеціально оброблені кам'яні кулі, які можна за аналогією віднести до неоліту. Вони розміщені в експозиції Боромлянського краєзнавчого музею.

Пряслице
з городища Ницаха
з написом «Славно»

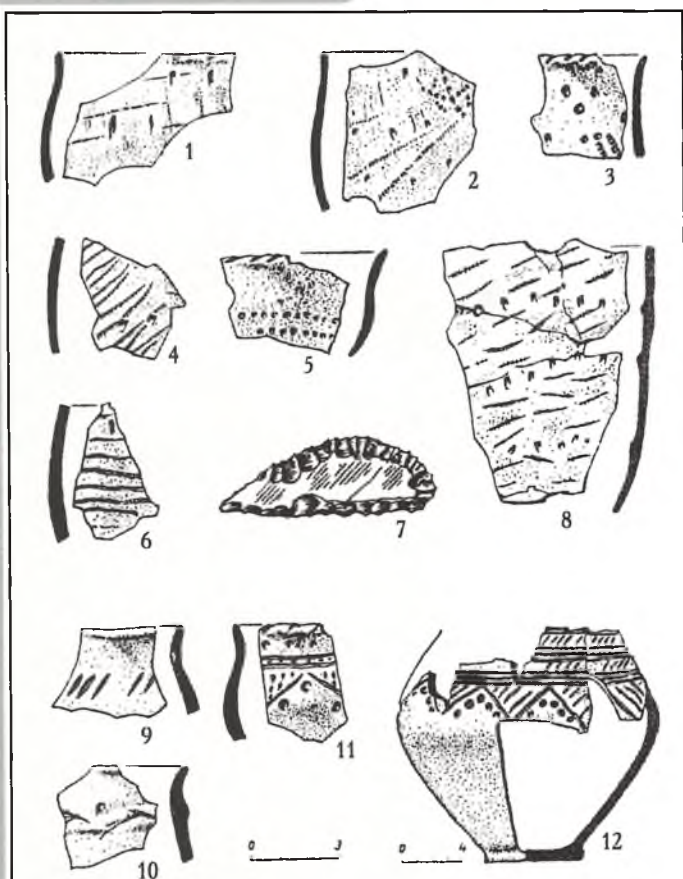
У добу бронзи (кінець III – початок I тис. до н. е.) тут проживали землеробсько-скотарські племена, про що свідчать археологічні знахідки біля с. Ницаха. Велике значення мають результати дослідження поблизу цього селища, яке здійснив Г. Т. Ковпаненко у 1960 р. Одержаний під час розкопок матеріал належить до двох археологічних періодів – пізньої бронзи й ранньоскіфської доби. Спочатку тут було поселення бондарихинської, а пізніше виникло селище чорноліської культури. До бондарихинської відносять залишки двох землянок, одна з яких розкопана повністю, а також залишки наземної споруди й кілька ям, очевидно, господарського призначення. Підлога землянки в давнину була обмазана глиною, у центрі приміщення знаходилося вогнище округлої форми діаметром 1 метр. Зібрано велику кількість ліпного посуду.

Характерним орнаментом бондарихинських посудин із Ницахи є різної форми ямки, нанесені паличкою. Край і вінець посудин здебільшого плоско зрізані, іноді – округлі. Часто вони прикрашалися пальцевими ямками або косими насічками. На поселенні знайдено також велику кількість виробів із кісток.

У добу заліза край заселили племена скіфів-землеробів. Це підтверджується археологічними пам'ятками біля сіл Ницаха, Зарічне, Кам'янка. Комплекс пам'яток поблизу Зарічного складається з трьох городищ, селища та двох курганних могильників. Усі об'єкти розташовані на правому корінному березі р. Ворскла. Їх опис складено Ю. М. Берестом, Є. М. Осадчим і В. В. Приймаком.

Уперше городище згадується в літературі з кінця XIX ст. під назвою Кукуєвого. Назва передавалася протягом віків. Дійшла вона й до сьогоднішнього дня. Відоме городище під такою назвою і на березі ріки Ворскла, і в сусідніх областях України та Росії.

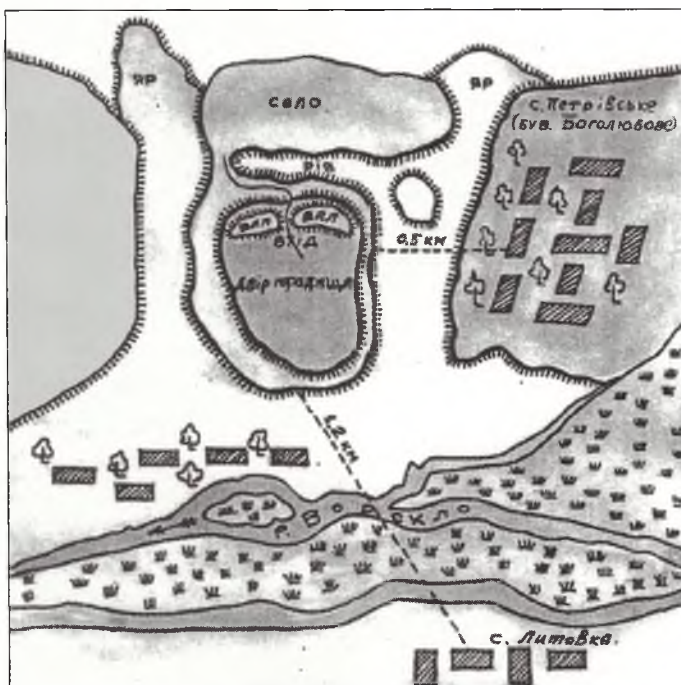
У 1938 р. на території городища проведені розкопки експедицією під керівництвом П. М. Третьякова, внаслідок яких досліджено дві на-

Знахідки з поселення поблизу с. Ницахи:
1–6, 8 – кераміка малобудківського типу; 7 – крем'яний
вкладш від серпа; 9, 10 – кераміка зрубного типу;
11, 12 – кераміка чорноліського типу

10

«Кукуєве городище». Обстеження і зйомка плану
проведені В. Ткаченком 11 липня 1946 року

півземлянки, п'ять господарських ям та два ґрунтові поховання. Матеріали, що походять із цих комплексів, дозволили автору робити датування городища та селища IX–XIII ст. У різні роки городище оглядалося експедиціями І. І. Ляпушкіна та О. В. Сухобокова.

У 1989 році В. В. Приймаком у селищі проведено дослідження господарських ям довкола дороги, що руйнувались останньою. У цих ямах знайшли кераміку роменської культури та часів Київської Русі. У 2000-му на городищі виявлено грабіжницький шурф, у підвалах якого знайдено роменську та давньоруську кераміку, уламок із жорнового каменя з пісковика та кістки тварин. На території селища зібрано підйомний матеріал – кераміку XI–XII ст. та уламок керамічного біконічного пряслиця. Не виключено, що всі три городища біля с. Зарічного виникли у скіфський час та складали єдиний комплекс фортець.

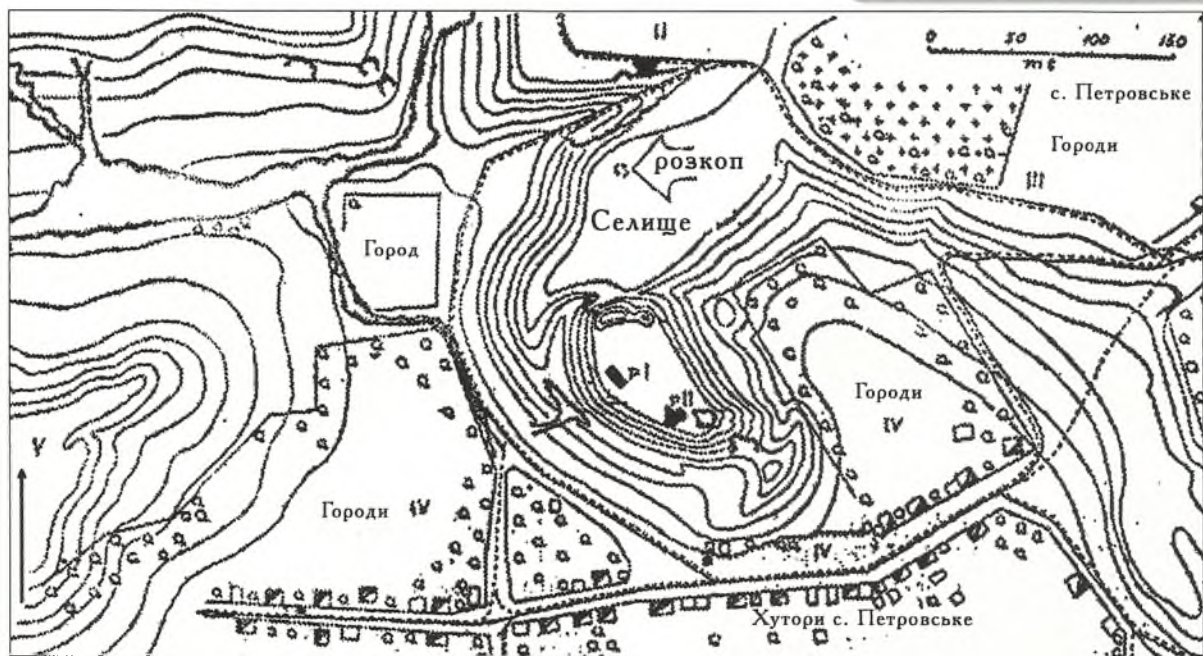
У 2001 році археологічна експедиція історичного факультету Сумського державного педагогічного університету під керівництвом досвідченого археолога В. В. Приймака відновила дослідження археологічних пам'яток біля с. Зарічного.

Початок I тисячоліття нашої ери ознаменувався подальшим розвитком на території України, й зокрема нашого краю, слов'янської культури. У 1987–1988 рр. на південно-західній околиці с. Боромля археологічна експедиція Інституту археології Академії наук України під керівництвом старшого наукового співробітника О. М. Некрасової провела розкопки, які засвідчили, що тут у III–V ст. н. е. було поселення так званої черняхівської культури. Підтверджують це знахідки гончарного горна (знаходиться в експозиції Сумського краєзнавчого музею), численних залишків посуду. Вони дозволяють говорити про наявність будівель, зроблених із глини. Досліджено 12 поховань, які супроводжувалися гончарним посудом.

У культурному шарі виявлені своєрідні бронзові фібули*, покриті шарами олова, а також намисто із синього скла. Крім того, знайдені військові бронзові фібули.

У VIII–X ст. усю територію Тростяниччини населяло слов'янське плем'я сіверян, яке займалося землеробством, полюванням, торгувало, відбивало напади ко-

* Фібула – металева застібка для одягу, яка одночасно була й прикрасою. Поширена з часу бронзового віку до раннього середньовіччя.

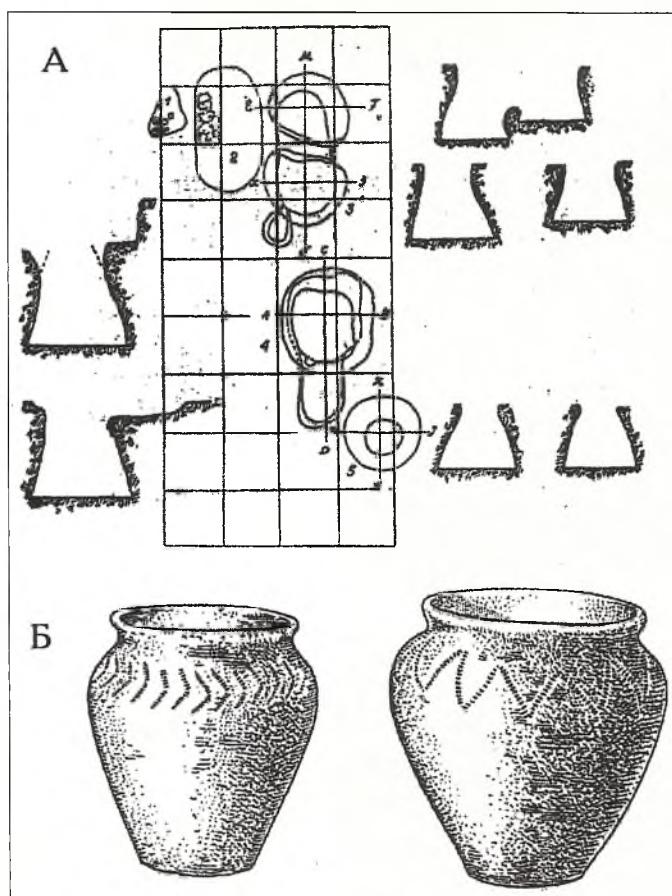
План комплексу в с. Зарічне (колишнє Петровське) за П. Третьяковим

чівників зі сходу й півдня. Про це свідчать археологічні пам'ятки м. Тростянець, сіл Ницахи, Зарічного. З утворенням Київської Русі землі сіверян увійшли до її складу.

Поселенням міського типу може вважатися комплекс пам'яток біля с. Ницахи, дослідження якого тривалий час займався О. В. Сухобоков. Західне городище місцеві жителі називають «Великий Балкан», східне – «Малий Балкан». З напільного боку перед городищами зібрано багато уламків киево-руських гончарних посудин XII–XIII ст. Серед кераміки зрідка трапляються фрагменти гончарного посуду XI ст., а також ліпного посуду роменської культури. Слов'янське населення того часу освоїло під поселення обидва городища й невелику частину плато між ними, тоді як на ділянці плато, що прилягає до городищ, у епоху Київської Русі розташовувався, імовірно, посад. Є свідчення, що тут існувало стародавнє місто-фортеця Нісан.

Взагалі Тростянецьчина багата археологічними пам'ятками. Суцільне обстеження території краю у 1992–1994 рр. виявило таких 27.

Після розпаду давньоруської держави на окремі князівства напади кочівників весь час зростали, йшла жорстока боротьба за виживання, яка більш-менш успішно продовжувалася до початку XIII ст. У другій чверті XIII ст. на ослаблені, роз'єднані князівства почалося нашествя монголо-татарських військ під проводом Батия. Міста й села були пограбовані та зруйновані. Вся місцевість, разом із суміжними степовими просторами, аж до XVI ст. становила собою «дикє поле» й практично була незаселеною.

А – план розкопу П. Третьякова на городищі в с. Зарічне;
Б – горшки роменської культури з городища

СЛОБОЖАНЩИНА

На подальшу історію нашого краю та виникнення населених пунктів справили величезний вплив дві історичні події.

У 30–40-х роках XVII ст. продовжувалася боротьба Російського уряду за приєднання земель на півдні держави: збудовано 20 міст, серед яких Вільне, Карпов, Ольшанськ, Новий Оскіл та інші. Між цими містечками-острогами розташовувалися різні укріплення, які починалися від Охтирки і входили до так званої Белгородської засічної лінії.

Протяжність малої Белгородської лінії – 300 км, а загальна протяжність великої засічної – більше 1000 км. Белгородська лінія була великою інженерною спорудою шириною від 46 м до 46 км. Вона будувалася протягом 1635–1658 рр., проходила територіями сучасних Сумської, Белгородської, Воронежської, Липецької й Тамбовської областей України та Російської Федерації, від ріки Ворскла до річки Чекової (притока р. Цни).

Сама назва «засічна лінія» походить від слова «засіка», тобто загородження зі стовбурів дерев, що спеціально валилися в лісі. Древа підрубували на висоті метр-півтора й звалювали в різні боки шириною в десятки і сотні метрів. Такі завали змикались із земляними валами, болотами та дерев'яними частоколами там, де не було лісу. На шляхах вторгнень татар будувалися містечка-фортеці. Ліси, де проходила засіка, називалися заповідними, їх забороняли рубати, а також самочинно прокладати через них шлях.

Царський уряд сприяв переселенню людей у район Белгородської засічної лінії, яка мала велике значення не тільки для захисту російських міст і сіл від нападів татар, а й забезпечувала більш спокійні умови для заселення території всієї Слобідської України, що входила в XVII–XVIII ст. до складу Російської держави. Це територія нинішньої Харківської і частково Сумської, Донецької, Луганської областей України та Белгородської, Курської і Воронежської областей Російської Федерації. Українські козаки й селяни, які втікали від гніту польських панів, селилися тут слободами. Звідси й пішла назва – Слобідська Україна. Український філософ

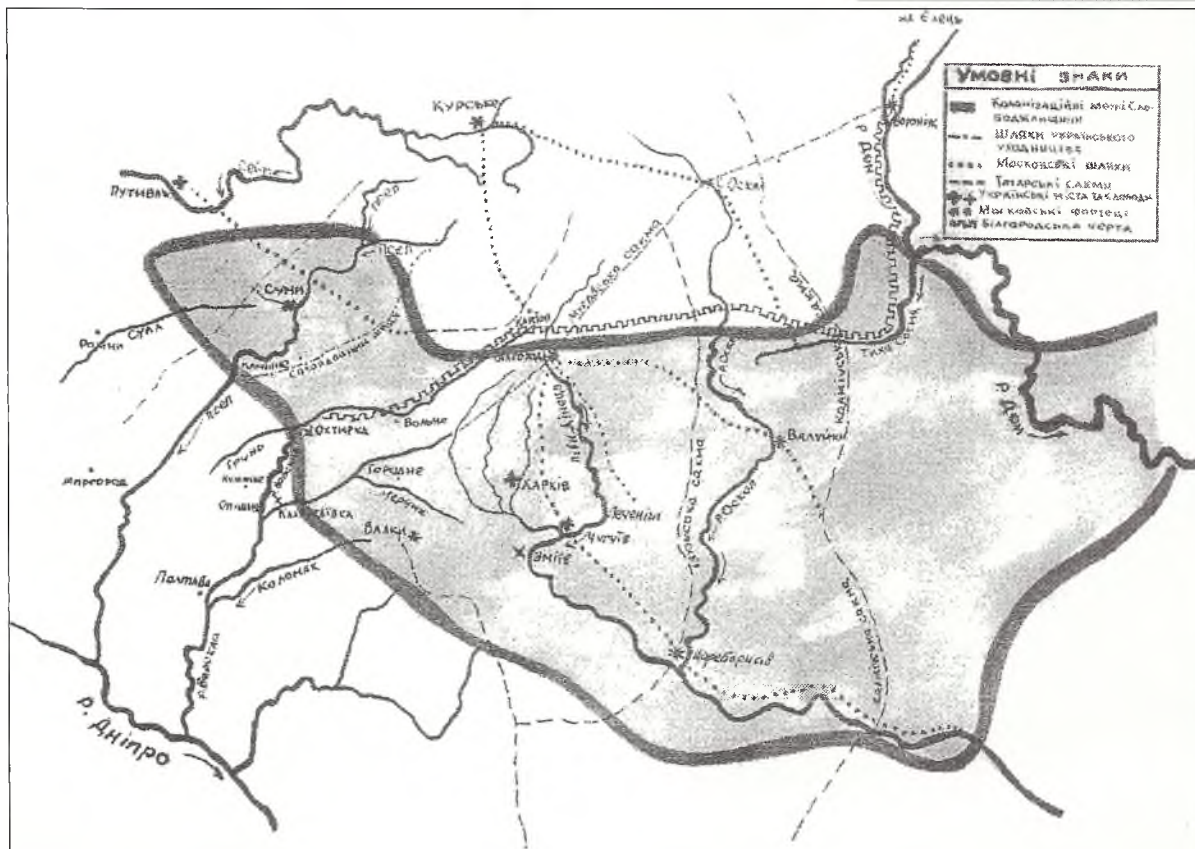

Богдан Хмельницький

12

Карта воєнних походів Богдана Хмельницького

Слобожанщина. Схематичний план. Орієнтовно 1657 р.

Григорій Савич Сковорода, який неодноразово бував у Тростянці, називав Лівобережну Україну, або, як він казав, Малоросію, своєю матір'ю, а Слобідську Україну – рідною тіткою.

Слобожанщина – один із регіонів України, утворених протягом протягом XVII–XVIII ст. на роздоріжжі дикого степу з досить умовними кордонами трьох держав – Росії, Речі Посполитої, Кримського ханства. Як відзначає видатний історик Д. І. Багалій, тривалий час проміжне становище між лісом і степом, осілюю і кочовою людністю, розташування на перехрестях старовинних шляхів, відкритих як для торгівлі і дипломатії, так і страхітливих, спустошливих розбоїв, робили цей край зоною інтенсивних контактів і взаємовпливів різних цивілізацій та культур.

Із цими твердженнями перегукуються і думки відомого письменника, ученого-палеонтолога, творця тафonomії І. А. Єфремова, який акцентує увагу на жінках цього краю, наділених рідкісною красою, «древньою» інтелігентністю і чарівністю. «Зустрічаючи людей із обличчям, звуженим до низу, широкочолим, з продовгуватим розрізом очей я запитував, звідки вони родом. І відповідь майже завжди була одна: із Сумщини», – пише І. А. Єфремов.

Другою важливою подією і надзвичайною сторінкою в історії українського народу стала визвольна війна 1648–1654 рр. під проводом Б. Хмельницького. У ході війни деякі з українських земель воз'єдналися з Росією, але значна їх частина, майже все Правобережжя, продовжувала залишатися під владою Польщі. Героїчна боротьба докорінно змінила національну свідомість, значно піднесла дух українського народу.

Перше значне переселення людей із Правобережжя на майбутню Слобожанщину відбулося в роки національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького. Це пов'язано з нещасливою берестецькою битвою 1651 р. Тоді й засновуються містечка Суми, Лебедин, Харків, Охтирка. Друге переселення припадає на 1659 рік. Виникає містечко Боромля, а згодом – Тростянець та інші населені пункти нашого краю. Найвизначніше, третє, переселення відбувається у тяжкі часи так званої Руїни, тобто в 1663–1687 рр.

ЗАСНУВАННЯ ТРОСТЯНЦЯ

Заснували Тростянець переселенці з Правобережної України в 1660 р. Поселення розташовувалося в районі нинішньої вулиці Франка. Цю місцевість у народі називають «цвинтар» (і досі під час земляних робіт тут знаходять поховання людей того часу). Одразу в селі був споруджений храм, присвячений Вознесінню Господньому. Згідно з урядовим рішенням, переселенці надіялися землею та угіддями. Спочатку Тростянець називався Слободою. Населення не було закріпаченим і мало певні пільги.

Місцеві краєзнавці обґрунтовують назву села від річки, яка протікала тут і на сьогодні не збереглася.

Слід зазначити, що тростяницями в старовину називали заболочені місця, густо зарослі різною болотною рослинністю. Річка Тростянець (Тростянка) протікала серед пишних дібров зі столітніми дубами і впадала в річку Боромлю, яка вже з 1571 р. використовувалася пугивльською «сторожею» як водний шлях, яким пливли сторожові пости охороняти кордони від нападів кримських татар.

У 1647 р. белгородський воевода М. І. Білосельський при огляді річки Ворскли та її притоків відзначав: «А колодезь Тростянець идет по ржавцу, переехать по нему немочно, а попереk его 100 сажень и на том колодезе быть острогу. А около колодезя Тростянца черного большого лесу до речки Ворсклы до старой засеки 8 верст и в том большом лесу быть засеке до речки Ворсклы и до старой засеки».

На користь такої версії назви свідчить старовинна карта генерального межування Охтирського повіту Харківського намісництва за 1787 р., де нанесено річку «Тростянецкий ручей», що витікала з урочища Нескучне. У поясненні до карти говориться, що Тростянець знаходився на правому березі річки Боромлі й струмка Тростянца. Напевно, цей струмок дуже заростав очеретом, від чого й пішла його назва. У часи Київської Русі очерет називали тростію. Звідси й назва – Тростянець.

Втім, є й інша версія. Відомий дослідник назв населених пунктів А. П. Коваль стверджує, що село Тростянець заснували селяни-втікачі, вихідці з Тростянця на Вінниччині й дали йому назву свого рідного села. Існує воно й сьогодні, розташоване на річці Тростянці (басейн Південного Бугу), від якої й дістало свою назву. Вперше згадується у 1598 р. За переказами, у давнину знаходилося трохи далі на південний схід від сучасного. Було пограбоване й спалене. Та минув час, і люди знову почали поселятися в долині річки Тростянець, на теперішньому місці. Нове село довгий час звалось Адамгород, але зрештою повернули йому старовинну назву.

Крім цього селища на Вінниччині, є по два Тростянці у Львівській, Івано-Франківській, Рівненській та Чернігівській областях. Біля Полтави знаходиться село Великий Тростянець. Є також Тростянці в Закарпатті та Белгородській і Мінській областях – відповідно Російської Федерації та Білорусі.

Географічний атлас України подає 15 географічних назв «Тростянець», серед яких міста, селища, села, річки.

Заснування Тростянця

Зарослі тростянці

СВІТ СЕЛЯНСЬКОЇ ОСЕЛІ

Переселенці споруджували житло окремо для кожної сім'ї. Це були невеличкі, зручні для проживання хати. Вони майже нічим не відрізнялися як у простих козаків, так і заможних. У старовину хати складалися з однієї кімнати та сіней. Згодом стали добудовувати ще й світлицю. Лише в XIX ст. багаті селяни й поміщики стали будувати домівки на три, чотири й навіть п'ять кімнат. Спочатку розміри типової хати, як пише дослідник В. П. Семенов, були невеликими: сім аршин у довжину та шість з половиною в ширину (аршин – 71,12 см).

Українська хата – це неповторний витвір народного архітектурного мистецтва. При її зведенні народ проявляв творчу наснагу, втілював свій досвід, знання й художній смак. Хата для селянина була всім: і храмом, і рідним краєм, і батьківщиною, і матір'ю.

Будували з дерева. Стіни робили у вигляді зрубів із горизонтальних колод. Разом із тим були будинки, стіни яких складалися із стовпців. Такі хати називалися каркасними. Стовпи розміщували по кутах і в проміжках на відстані один-два метри. У стінах робили вікна, які у XVII–XVIII ст. були дуже маленькими, на одне скло. Зверху робили стелю із дощок. У XIX ст. народні умільці зробили й тут значне вдосконалення. Спочатку на стелю наклали шар рівної соломи в снопах без колосків товщиною 5-7 см, а потім обмазували густою глиною з таким розрахунком, щоб солома залишалася сухою. Це давало великий ефект теплоізоляції.

Над будівлею зводився, як правило, чотирихилий дах на кроквах. Його вкривали переважно солом'яно, зв'язаною у снопи. У XIX ст. зрідка починають використовувати гонт*. У XIX ст. з'явилися перші будинки з цегли, покриті залізом.

Стіни дерев'яних хат клинцювали, а потім обмазували глиною, змішаною з половою. Після цього їх білили крейдою. Внизу споруджували призьбу по периметру всієї хати й фарбували жовтою глиною або охрою.

У хаті другої половини XVII та XVIII ст. підлога була земляна, зверху змазувалася розчином зеленої глини, по периметру під стінами робилася своєрідна обвідка з жовтої глини або охри. Господині змазували земляну долівку, як правило, раз на тиждень. У XIX ст. з'являється дерев'яна підлога.

Внутрішня обстановка в хатах була майже однакова. Четверту частину площі займала піч, біля якої влаштовували невеличкий дерев'яний настил для снання. Невеличка шафа-мисник призначалася для тарілок, чашок та іншого посуду. Від печі до стіни примощували жердину, на якій вішали одяг. Невід'ємний атрибут хати – скриня для білизни. Під стінами – лави. У кімнаті встановлювався довгий дерев'яний стіл, який застелявся скатертиною. На ньому завжди були хліб і сіль.

Піч у старовину мала велике значення. Хліб і різні страви готувалися в основному в печі. Домовий любить піч, як колись вважали, має в ній своє житло. Через це в хаті заборонялося говорити лихе слово, що відбилося в прислів'ї: «Сказав би, та піч у хаті».

Традиційний одяг
слобожанок

*Гонт – це своєрідний покрівельний матеріал у вигляді клиноподібних дощечок з подовжнім пазом на торці. При спорудженні покрівлі тонша частина однієї дощечки вставлялася в паз іншої. Довжина дощечок 50–60 см і ширина 10 см

На стінах – ікони та малюнки (в основному релігійного змісту). У куточку – лампадка, яку завжди запалювали у святкові дні. Обов'язковий елемент – дзеркало, обрамлене вишиваними рушниками.

Символічне значення мав поріг. Через нього не можна було вітатися, на нього не можна було плювати. Такий звичай, напевно, пішов від того, що в старі часи під порогом ховали дітей, яких не встигли похрестити.

Як правило, до хати прибудовували комору, де зберігали господарське добро: одяг, посуд і все найдорожче в господарстві. Деякі з господарів ставили комори як окремі господарські приміщення. Але це

Селянські хати

не дуже поширилося. На селянському подвір'ї стояла клуня – на певній відстані, щоб запобігти пожежі. У клуню завозили снопи жита й пшениці, які обмолочували вже пізно восени після завершення головних сільськогосподарських робіт. Селянський двір огорожувався тином, інколи поруч викопували канави.

Головою селянського двору вважався чоловік. Це був сталий ідеал господаря, який сформувався на ґрунті захисту сім'ї та хліборобського устрою життя. Господар – це порядок і лад у всьому, достаток, гідне людини життя, слідування народним традиціям, упевненість у завтрашньому дні, забезпечена старість і щаслива доля дітей. Господиня – це затишок і охайність на подвір'ї, де все прибрано, усіх нагородовано й доглянуто. Як кажуть, уміє з нічого зробити щось. Господарський син – це біла сорочка, чемність і ввічливість із усіма, повага до старших, до їхніх звичаїв, це підмога господарю в усіх справах. Господарська донька – це квітник під вікном, прядіння й вишивання. У неї в руках усе повинно горіти, вона чемна й привітна, дбає про свою дівочу цноту. Власне, виховання в сім'ї – це підготовка майбутнього господаря й господині.

У систему традиційного виховання дівчинки закладали вміння, необхідні майбутній дружині й матері. Шити, ткати, прядсти, вишивати сільська дівчина вміла

у 12 років, тоді ж починала готувати собі придане. Хлопчик у 12 років уже допомагав батькові орати, доглядав за кіньми, а в 16 – міг самостійно працювати в полі чи бути косарем.

У другій половині XVII ст. на цій території стали культивувати картоплю. За наказом царського уряду її завозили з Росії й роздавали для посадки. Архівні документи свідчать, що вона приживалася дуже повільно. Тоді ще не знали ні цінності, ні методів обробки такої культури, тому неохоче бралися за її розведення. Спочатку врожаї були дуже низькі. Але з часом картоплю навчилися вирощувати за всіма правилами технології.

Переселенці мали своєрідний характер, який ґартувався складними історичними умовами їхнього життя, що сприяли виробленню таких рис, як стриманість, поміркованість, а також розвитку певних дипломатичних здібностей. Слобожанин дуже розсудливий: якщо йому скажуть, що його прохання неможливо виконати, то більше ніколи не стане просити. Він вірний слову, бідність і голод переносить терпляче, не матюкається. Поважає свободу й простір, не дозволяє, щоб його зневажали. У 1845 р., згідно з архівними даними, у Харківській губернії зареєстровано 338 злочинів, крадіжок і шахрайства, але в жодному злочині не був задіяний слобожанин.

Жителі споживали горілку, але не перепивалися, вживали більше для бесіди, ніж для п'янства. П'ятеро могли просидіти в компанії півдня й випити півосьмушки горілки. Слід мати на увазі, що напої того часу не були міцними.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ ТА ЧИСЕЛЬНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ

З часу заснування Тростянець упродовж 120 років входив до Охтирського полку, потім – до Охтирського повіту (1780 – 1939 рр.), які в різні часи перебували у складі Київської, Белгородської, Слобідсько-Української губерній, а також Харківської губернії та області. З 1939 р. він входить до складу Сумської області як районний центр однойменного району, за винятком 1962–1965 рр., коли у зв'язку з укрупненням районів перебував у складі Охтирщини. У період фашистської окупації місто мало входити до Охтирського дебіту (округу) Чернігівського Генерал-бецирку (генерального округу) рейхскомісаріату України. Але такий адміністративно-територіальний устрій не був запроваджений. Управління здійснювало військове командування. Для цього в жовтні 1941 року було створено Тростянецьку міську управу на чолі з бургомистром зі штатом 99 осіб, та районну поліцію чисельністю 57 осіб.

Землями навколо Тростянця спочатку володіли його жителі – козаки та посполиті. У 1682 р., згідно з царським указом, усі ці землі передаються Охтирському полковнику І. І. Перехрестову за вірну службу. Однак у 1704 р. він потрапив у немилість до царя Петра I, і його землі та маєтки відібрали в казну, за винятком Жигайлівки, де він мешкав.

На початку лютого 1709 р. Петро I побував у Тростянці, а в 1720 р. подарував його своєму духівнику, протоіерею Тимофію Васильовичу Надаржинському, який став одним із найбільших землевласників краю. З 1729 р. Тростянцем володіли його нащадки по чоловічій лінії, а з 1820 р. – нащадки по жіночій лінії роду Корсакових (Олександра Надаржинська, володарка Тростянця, вийшла заміж за генерала Корсакова).

На початку 40-х років володарем став рід князів Голіциних (донька генерала Олексія Корсакова вийшла заміж за князя Василя Голіцина). У 1868 р. князь Олексій Васильович Голіцин продав Тростяне-

Посполитий козак

Тростянець.
Волосна управа

цький маєток Санкт-Петербурзькому купцю першої гільдії А. А. Марку, який згодом, у 1874 р., перепродав його статському раднику Леопольду Єгоровичу Кенігу.

Спочатку Тростянець мав статус села, потім селища й міста. Президія Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету своєю постановою від 25 лютого 1925 р. «зарахувала село Тростянець до розряду населених пунктів міського типу». А оргкомітет Президії Верховної Ради УРСР по Сумській області 5 травня 1939 р. ухвалив постанову № 340 «Про перетворення селища міського типу Тростянець у місто».

15 липня 1940 р. відбулася перша сесія міської ради, у рішенні якої говорилося: «Міська рада на своїй території зобов'язана встановлювати місцевий бюджет, керувати діяльністю підпорядкованих їй органів управління, забезпечувати охорону державного порядку, сприяти посиленню обороноздатності країни, забезпечувати дотримання законів і охорони прав громадян».

Головою міськради обрано Олексія Дмитровича Боговіса, який народився 1914 р. Трагічна доля спіткала першого градоначальника: у 27-річному віці його необґрунтовано засудила до страти місцева «трійка».

Населення Тростянця хоча й повільно, але зросло. Про це свідчать такі дані:

Рік	Населення (жителів)
1730	2326
1773	2119
1880	2161
1911	4241

Серед населених пунктів краю за чисельністю жителів Тростянець посідав четверте місце (після Боромлі, Білки, Жигайлівки). Населення займалося землеробством і скотарством, а також ремеслами: чинбарним, теслярським, ткацьким, ковальським. Розвивалися промисли: млинарство, чумацтво, гуральніцтво, броварство, виробництво селітри.

Історичні джерела свідчать про різні природні явища та неврожайні роки. 18 липня 1740 р. ввечері *«пролетел огненный шар от запада к востоку и был виден в Ахтырке, Сумах и Харькове»*. А з 7 липня до 21 вересня була сильна засуха, потім – великі дощі та грози. У січні 1744 р. *«показалась на небе огромная звезда, комета с хвостом. Она сияла даже при полной луне, а в марте была видна при восходе солнца»*.

У 1833 р. – голод. *«Бедные люди к небольшому количеству муки, дошедшей до 35 руб. ассигнациями за четверть, примешивали дубовые желуди, лебеду, древесную кору, коренья травы и т. п., чтобы иметь какую-либо пищу. Сами шли в работу и отдавали детей только за хлеб»*.

У ХХ ст. населення продовжувало зростати:

Рік	Населення (жителів)
1920	5832
1926	8723
1939	12045
1945	12027
1959	17992
1969	19900
1987	25400

Втім, останнім часом спостерігається зменшення населення: 2006 рік – 22400, 2010 – 22000 жителів. На демографічну ситуацію у ХХ–ХХІ ст. вплинула низка факторів: революція, світові війни, голод. Але для міста до 90-х рр. ХХ ст. було характерним, як зазначалося вище, поступове зростання населення. Його чисельність не змінилася навіть після голодомору й Великої Вітчизняної війни. Це пояснюється переселенням до міста значної кількості селян, які потихеньку втікали з колгоспів: у місті можна знайти пристойнішу роботу й мати краще побутове життя. З середини 90-х рр. ХХ ст. у зв'язку зі складною соціально-економічною ситуацією, різким зменшенням кількості робочих місць через закриття деяких підприємств населення поступово скорочується.

КОЗАКИ ТРОСТЯНЕЦЬКОГО КРАЮ. ПОЛКОВНИК ІВАН ПЕРЕХРЕСТОВ

Переселенці заснували поселення за дозволом влади вздовж Белгородської укріпленої лінії. Російський царизм мав декілька цілей, серед яких було заселення вільних територій та захист південних кордонів держави. З переселенців у 1651 р. почали створювати козацькі слобідські полки, які проіснували до 1765 року, відігравши значну роль. Серед них був і Охтирський полк. Спочатку він ділився на 10 сотень, які знаходилися на території міста, а у 1732 році до його складу уже входило 20 сотень. Територія полку – 13 міст, 63 села і слободи, 22 хутори. До полку входив і Тростянецький край. Адміністративним центром полку було місто Охтирка. Дві сотні розташовувалися в Боромлі, по одній – у Білці та Жигайлівці.

У місті Охтирці жили полковник і полкова старшина. У ньому розташовувалося управління полку та цивільне, в сотенних містечках мешкала сотенна старшина і містилось управління сотні. Першим сотником білчанської сотні був Василь Ковальчук, а боромлянську сотню тривалий час очолював майбутній охтирський полковник Іван Перехрестов.

У 1764 р. до складу Охтирського полку входило 1248 козаків, з них 229 козаків було у чотирьох сотнях Білки, Боромлі і Жигайлівки. Населення ділилося на козаків, міщан і селян (посполитих).

Деякі події Північної війни (1700-1721 рр.), і особливо Полтавської битви 1709 року, пов'язані з Тростянецьчиною. Сумщина була місцем дислокації основних сил російської армії. Штаб російських військ спочатку був у Лебедині, а потім у Сумах. Щоб не дати ворогові прорватися на схід, Петро I направив до Охтирки російську кінноту під командуванням Меншикова. Через Боромлю і Тростянець пройшло 20 драгунських полків. У Тростянці стояв російський загін під командуванням генерал-майора Бема.

Полковник
І. І. Перехрестов

Козак, який віз донос генерального судді Кочубея і полтавського полковника Іскри, де сповіщалося про домовленість гетьмана Мазепи з Карлом XII, – тростянчанин Петро Яценко (Яковлев). Вибір посланця був закономірним, бо він доводився родичем священника із Тростянця Тимофія Надаржинського, духівника Петра І.

2 лютого 1709 року командуючий передовими загонами російської кавалерії О. Меншиков, штаб якого знаходився в Охтирці, писав Петру І в Суми, що дорога із Сум до Охтирки небезпечна, «а шлях вам належить на Тростянець, де нині генерал-майор Бем стоїть, а до Тростянця дозвольте від себе послати на кожний стан по роті».

18 січня 1709 року шведи оволоділи Грунню. Через 10 днів російські війська змушені були залишити Опішню і Котельву. Загроза нависла безпосередньо над Охтиркою. Петро І вирішив перевести головні сили російської армії з Сум до Охтирки і сам 4 лютого через Боромлю і Тростянець прибув сюди та провів військову раду з генералами Меншиковим, Шереметьєвим і Гольцем.

Визначну роль за петровських часів відіграв полковник Іван Іванович Перехрестов. Його батько – переселенець із Правобережної України. У документах згадується про «черкеса» Івана Яковича Перехрестова, а це прізвище, як зазначає історик Д. І. Багалій, давали охрещеним євреям. Його син Іван почав козацьку службу ще за часів царя Олексія, продовжував її при Федорові Олексійовичу. У 1681 р. займав уже посаду охтирського полковника, а до цього був боромлянським сотником.

У 1686 р. Перехрестова знову обирають охтирським полковником, що й затверджене царською жалуваною грамотою, де Іван Іванович характеризувався добрим полковником, здатним «чинити старшині, козакам і всьому поспільству по правді і по старим козацьким звичаям». Грамота відзначає також, що він добре організував оборону кордону від татарських набігів.

Брали охтирці участь і в Кримських походах князя Голіцина. Особливих втрат зазнали слобідські полки (Охтирський і Сумський) під час другого походу в 1689 р. Після запеклого бою з татарами в Чорній долині з двох полків залишилися живими лише 150 чоловік, а самого полковника поранено в плече.

У 1692 р. відбулися чергові вибори охтирського полковника. Згідно з грамотою Великоросійського приказу та проханням Охтирського полку, старшині й козакам дозволили вибрати *«вільними голосами з-поміж себе полковника, кого захочуть, чоловіка доброго, і до козаків ласкавого, і до військового діла дотепного, котрий міг би об'єднати полк»*. І в черговий раз обрали за загальною згодою Івана Перехрестова, *«бо він до військового і полкового діла дуже зручний і до нас, старшини і козаків, держить ласку і приязнь і розправу робить правдиву, окрім його серед старшини та козаків такого розумного й заможного чоловіка нема»*.

Вибори відбулися на військовій Чорній раді, тобто на такій, де поряд із знатними козаками та старшиною брали участь і рядові козаки. На цій раді у полковники не пройшла кандидатура Романа Кондратьєва.

Результати виборів призвели до цілого ряду скарг. Яка ж реакція була на них царя Петра І? Відповісти складно, бо таких даних в архівах не збереглося. Але можемо припустити, що російський цар ще довіряв Перехрестову, тому він і залишився полковником. Брав активну участь у Північній війні, виявив героїзм у боротьбі зі шведами. На прохання старшини та козаків Петро І призначив його сина Данила помічником батькові у полкових справах. У перспективі це давало можливість Данилові й самому очолити Охтирський полк.

За період командування полком Іван Перехрестов захопив десятки сіл із навколишніми землями, що викликало незадоволення простих селян і частини старшини. Намісник царя в Белгородському намісництві князь В. Голіцин у листах до столиці наполягав на притягненні полковника до відповідальності. Під час слідства той продав село Сосонку охтирському судді Л. Лесевицькому, робив спроби підкупити членів слідчої комісії, яку створили за указом Петра І, але не допомогло. У 1704 р. Іван Перехрестов засланий до Архангельська на 10 років. Усі його володіння разом із Тростянцем відійшли в казну.

Після закінчення терміну покарання колишній полковник жив у своєму невеличкому хуторці поряд із Жигайлівкою. У 1721 р. знову починається слідство про розкрадання ним описаних маєтностей, а його самого змушують прибути для відповіді за певні справи до Архангельська. Іван Перехрестов уже дуже хворий і, як кажуть, лежав на смертнім одрі. Але наказ є наказ – він вирушив у далеку дорогу, під час якої й помер.

ТИМОФІЙ ВАСИЛЬОВИЧ НАДАРЖИНСЬКИЙ – ДУХІВНИК ПЕТРА І

Народився в с. Тростянці десь у 1660–1670 рр. Спочатку був простим священиком, а згодом – протоієреєм Вознесенської церкви. Високі духовні якості Тимофія Васильовича стали відомими російському царю Петру І, і в 1703 р. він призначається протоієреєм придворного Благовіщенського собору в Москві, стає духівником государя. До самої смерті імператора (1725 р.) постійно перебуває при ньому, супроводжуючи в усіх військових походах та численних поїздках. Петро І високо цінував діяльність свого духівника й у нагороду подарував йому в 1720 р. Тростянецький маєток.

Після смерті царя Надаржинський був духівником імператриці Катерини І й лише після її кончини в 1728 р. повернувся у свій Тростянець. Сімейне горе, смерть улюбленого сина незабаром привели його до охтирського Троїцького монастиря, де він прийняв схиму під ім'ям Товія. У цьому монастирі ще раніше на його кошти збудовано кам'яну огорожу довжиною 269 сажень, а також кам'яну церкву Святої Трійці, у якій він і похований у 1729 або 1730 р.

Ще в середині ХІХ ст. в монастирі зберігався портрет отця Тимофія, на якому той зображений перед розп'яттям Спасителя на весь зріст у рясі. Над ним – всевидяще око Господнє, із двох боків – державні герби, а по боках і знизу – символічні зображення висловів із Псалтиря. На портреті Тимофій Васильович виписаний величним старцем із виразними карими очима, голова майже лиса, невелика борода.

Надаржинський мав трьох синів – Йосипа, Дениса, Герасима, які служили в слобідських козачих полках.

Йосип Тимофійович – майор. Служив у Охтирському слобідському полку. Вийшовши у відставку, оселився у Тростянці, де 1749 р. збудував кам'яну Благовіщенську церкву. У 1767 р. його вдова володіла 1315 підданими (с. Бакирівка).

Т. В. Надаржинський

21

Троїцький монастир часів
Т. В. Надаржинського

ГОЛІЦИНИ

Голіцини – князівський рід. Походить від Наримонта (Гліба), князя Пінського, Мозирського, Новгородського, Ладозького, Ореховського і Карельського (р.н. невідомий – 1348), 2-го сина Великого князя Литовського. Один із правнуків Наримонта, боярин, князь Іван Васильович Булгаков (р.н. невідомий – 1479), мав сина Михайла Івановича Булгакова на прізвисько Голіца (за переказами, походить від звички князя носити на одній руці залізну рукавичку). Боярами ставали із стольників. Кровно пов'язані з Великими князями Московськими з династії Рюриковичів. Цар Іван Грозний і князь Михайло Голіца – чотириюрідні брати. Мали також рідинні зв'язки з династією Романових.

Рід мав 4 гілки (з кількома лініями). Андрій Андрійович Голіцин (р.н. невідомий – 1638) – воевода в м. Тобольську, боярин. Від чотирьох його синів – Василя, Івана, Олексія, Михайла – й походять чотири гілки роду.

Син Михайла Андрійовича Михайло Михайлович (1675–1730) – генерал-фельдмаршал, служив у Семенівському полку. Учасник Азовських походів 1695–1696 рр. (разом із І. Мазепою), Північної війни. Здобув перемогу над шведами при м. Добре, Лісною, учасник Прутського походу 1714–1721 рр. Командував військами на півдні Фінляндії, брав участь у морській битві при Тангуті, Гренгамі, командував військами в Україні. З 1728 р. – президент Військової колегії, член Верховної таємної ради. Мав земельні маєтки на Лівобережній і Слобідській Україні, зокрема у с. Велика Писарівка (нині Сумської області). Сприяв перенесенню з Белгорода до Харкова

духовної семінарії. Подарував цьому закладу кошти й недобудований двоповерховий будинок померлого генерал-майора Ф. В. Шидловського. Нагороджений орденом Святого апостола Андрія Первозванного.

Олександр Михайлович (1718–1783) – Петербурзький генерал-губернатор, генерал-ад'ютант, сенатор. Син Михайла Михайловича старшого. Військову освіту отримав у австрійській армії. Перебував на дипломатичній службі в Туреччині, Саксонії. Учасник Семилітньої (1756–1763 рр.) та російсько-турецької (1768–1769 рр.) воєн. Володів земельними маєтками на Лівобережній і Слобідській Україні, зок-

В. П. Голіцин

Палац у XIX ст.

рема в Сумському комісаріаті мав кілька сот десятин землі (села Битиця, Могриця, Юнаківка, Костенківська пустинь, хутори Локонський, Окопський, Порозький). Нагороджений орденом Святого Андрія Первозванного.

Андрій Михайлович (1792–1863) – генерал від інфантерії, сенатор. Правнук Михайла Михайловича старшого. Тульський військовий губернатор, вітебський, могилівський і смоленський генерал-губернатор.

Дар'я Олексіївна – княгиня. У другій половині XVIII ст. мала в Сумському окрузі кількасот десятин землі (села Битиця, Могриця, Юнаківка, Софронівська пустинь).

Василь Петрович Рябчик (Голіцин) (1800–1863) – дійсний статський радник, предводитель дворянства Харківської губернії, камергер Двору. Праправнук Сергія Борисовича – родоначальник 3-ї гілки роду, батько Віктора Васильовича.

У 1842 р. після смерті Олександри Корсакової тростянецький маєток успадкувала друга донька Корсакових – княжна Софія, яка була одружена з князем Василем Голіциним. Саме він, як зазначалося вище, заснував у Тростянці цукровий завод. Його син Олексій приятелював із студентом Петербурзької консерваторії Петром Чайковським, який на його прохання літо 1864 р. провів у тростянецькому маєтку Голіциних. Через чотири роки Олексій продав цей маєток купцю А. А. Марку.

Віктор Васильович (1835–1885) – громадський діяч, ротмістр, дійсний статський радник. Служив у лейб-гвардійському полку. Побував предводителем дворянства Охтирського повіту. З 1876 р. – штаб-майстер, згодом – помічник керуючого справами тимчасового відділу з влаштування державних селян Міністерства державного майна, віце-директор корпусу лісничих, почесний мировий суддя (с. Славгород, нині Краснопільського району Сумської області). Мав земельні маєтки в Охтирському повіті, у тому числі в Тростянці. Мешкав у Петербурзі, а також Славгороді.

Анатолій Григорович (1896–1937) – військовий, представник 3-ї гілки третьої лінії князів Голіциних. Офіцер Сумського гусарського полку. Репресований і розстріляний.

Бібліотека в палаці Голіциних XIX ст.

Троїцький собор у Славгороді

ЧАЙКОВСЬКИЙ У ТРОСТЯНЦІ

Завітавши до Тростянця на Сумщині в маєток свого приятеля Олексія Голіцина, Петро Ілліч, тоді ще 24-літній студент, уперше познайомився з Україною, яка ще довго хвилюватиме його світлими спогадами.

Коли багатий приятель умовив молодого композитора провести літо в своєму тростянецькому маєтку, то сюди ще не простяглися тоді колії залізниці. Тож Голіцин привіз гостя до себе у власному екіпажі. Чайковський, кошти якого були обмежені, дуже радів такому гостюванню. Хазяїн маєтку не поскупився оточити приятеля щедрими турботами. На честь іменин Петра Ілліча влаштували урочистий сніданок, а коли згаснув день, то в лісі з участю місцевих селян відбулися велелюдні гуляння, а потім – багата вечеря.

«Я не приховую, що мені тут дуже добре, – повідомляє Чайковський у листі до сестри Олександрі. – Живу я дуже спокійно і крім Голіцина нікого не бачу... «Гроза» моя швидко посувається».

У Тростянці він відпочивав після зимових занять у консерваторії і серед мальовничої природи писав партитуру «Грози» – свій перший великий симфонічний твір за мотивами драми О. М. Островського. На кінець літа партитура увертюри була написана.

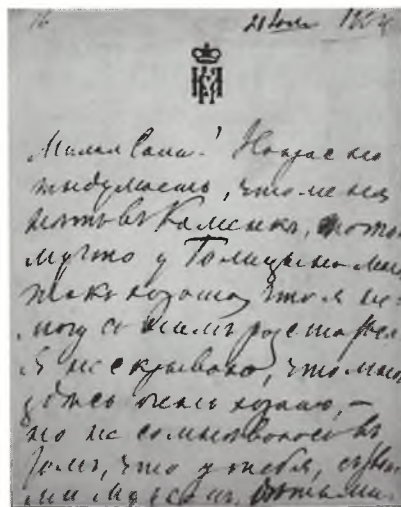
Минуло більше 100 років, і в Тростянці знайшлися люди, які глибоко розуміли значення виховання молоді, використання в цій непростій справі наших духовних оберегів, знаменних сторінок історії нашого краю. Це – другий секретар районного комітету Компартії України О. І. Мартиненко й голова виконкому міської Ради

М. С. Мельник. Саме завдяки їх ініціативі й старанням у 1984 р. в міському парку відкрито пам'ятник П. І. Чайковському, який став своєрідною музичною візиткою району. А музичні щорічні свята, присвячені великому композитору, на яких виступають професійні майстри мистецтва і самодіяльні колективи, стали традиційними. Останніми роками біля пам'ятника відбуваються урочистості, які дають старт Всеукраїнському сіль-

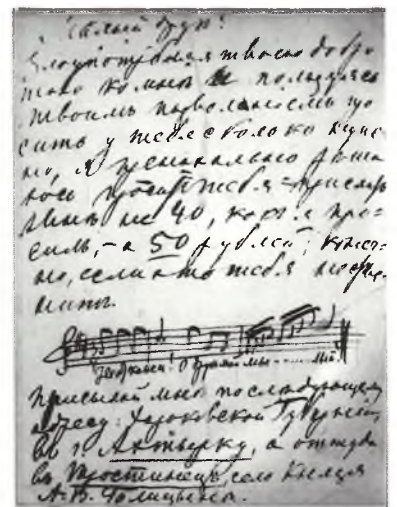

П. І. Чайковський

24

Лист П. Чайковського А. Давидовій про написання «Грози». Тростянець, 8 липня 1864 р.

Лист П. Чайковського невідомій особі. Тростянець, 4–6 червня 1864 р.

ському фестивалю мистецтв «Боромля», започаткованому в 1991 р.

Із травня 2008 р. фестиваль «Дні Чайковського в Тростянці» набув обласного статусу. У ньому беруть участь митці не тільки Сумщини, а й інших областей України, із-за кордону. Засновано Клуб шанувальників творчості П. І. Чайковського.

Чудові краєвиди нашого краю, його історію та перебування тут знаменитого композитора відобразив у поемі «Чайковський в Тростянці» наш земляк, поет Леонід Татаренко:

*Звучит Чайковский!
Светел и печален...
Чайковскому
Планета внемлет вся.
А где его исток? –
Его начало...
Аккорд его
Где первый родился?
Где тот родник,
Единственный, заветный
На всей земле,
В каком ее конце?
Спросите –
и сумчане вам ответят:
– Родник тот неизбывный
В Тростянці!
В урочище Нескучном,
Возле грота –
Под самым старым дубом,
У пруда...
Чайковский здесь
Мелодий первых ноты
Нанес на лист.
.....
Чайковский очарован Украиной.
Ее венок – Чайковскому венец.
Боромлей восторгался соловьиной,
Но больше не вернулся в Тростянец...
.....
Звучит Чайковский,
Молод и могуч он,
Заря, пред ним все тропы озаряй –
Вернулся в лес веселый,
В лес Нескучный
И больше не покинет этот край...
* * *
В Нескучное иду –
шумит пшеница...
К Боромле – корабельная сосна...
И в этом шуме музыка слышна –
Чайковский это!
Как не поклониться!
Тем тропам, где ступал он.
И тропинкам,
Таинственным,
нетронутым,
лесным...*

Відкриття пам'ятника П.І.Чайковському в Тростянці. Виступає Ю. Давидова, внучата племінниця композитора. 1984 р.

Пам'ятник П. І. Чайковському в Тростянці. Скульптор М. М. Суходолов. Архітектор А. І. Дейнска.

ПОЧАТОК ПРОМИСЛОВОГО РОЗВИТКУ

Датується він 30–40 рр. XIX ст. У 1832 р. працював у Тростянці поміщицький мідний завод із виробництва кубів і труб. У 1845 р. князем Василем Петровичем Голіциним заснований винокурний завод, який через 20 років мав два кінські приводи й один змійовик. Вироблялося 15960 відер хлібного вина, яке продавалося в основному в Белгороді й Ростові по 85 коп. за відро на суму 13566 крб. сріблом. З 1846 р. запрацювали пивоварний та селітровий заводи й полотняна фабрика.

Механічні майстерні

У 1847 р. Голіцин заснував ще й цегельню, де випалювалося до 150 тис. шт. цегли, що використовувалася для місцевих потреб. Того ж року коштами князя побудований цукровий завод, який згодом став щорічно виробляти продукції на 50 тис. крб. Дуже велика на той час сума. У 1863 р. в Тростянці працювало вже два цегельні заводи.

З 1874 р. власником тростянецького маєтку стає Л. Є. Кеніг, який поряд із цукровим заводом побудував рафінадний. Його ж стараннями, як уже згадувалося, у 1877 р. завершено будівництво залізниці, що зв'язувала наше місто з Харковом і Сумами.

Добування глини для цегельні

На початку XX ст. в Тростянці працювало вже кілька підприємств Л. Є. Кеніга: цукровий, рафінадний, лісопильний, паркетний, цегельний, винокурний заводи та спиртове відділення винокурного заводу і паровий млин. Продовжували діяти дві канатні фабрики, якими володіли Садовський і Митрофан Максимович Артунов, та екіпажна майстерня Т. А. Блохи.

У 1910 р. працювала тростянецька поштова станція, що утримувалася селянином Іваном Трохимовичем Бельським. Тут було 15 коней, щомісячно здійснювалося до 300 виїздів, а щоденно – до 10.

Зросла торгівля. Якщо в другій половині XIX ст. діяло три ярмарки (Преполовінський – у день Преполовіння П'ятидесятниці, Іллінський – 20 липня і Покровський – 1 жовтня), то на початку XX ст. працювало вже чотири ярмарки, а також 28 торгових закладів, щоденний базар.

Ярмарок у Тростянці. Кінець XIX ст.

КЕНІГ: ШЛЯХ ДО МІЛЬЙОНЕРА

Леопольд Єгорович Кеніг народився в Петербурзі у 1821 р. Незважаючи на обмеженість у коштах, батьки змогли дати йому освіту в англійському пансіонаті Гірста. Навчався він добре й у 15 років закінчив пансіонат. Мріяв продовжити навчання й здобути професію архітектора, але матеріальні умови не дозволили. Почав заробляти, щоб підтримувати сім'ю.

Юнак працював разом із простими робітниками й пройшов усю тяжку школу цукроваріння. Повністю віддавався роботі, й незабаром на його старання та здібності звернув увагу власник заводу. Через 5 років, незважаючи на молодий вік, Л. Кеніг став першим його помічником і радником, але той невдовзі помер.

У 1842 р. Леопольд переходить працювати головним майстром на цукровий завод Пономарьова, у якого були значні сумніви щодо призначення такої молоді людини на цю відповідальну посаду. Однак власник цукроварні досить швидко оцінив його майстерність і став платити високу винагороду за працю.

Прослуживши там 6 років, Кеніг відкрив власний рафінадний завод, який купив за 27 тисяч позичених у борг карбованців. Уже через два роки він повністю розрахувався з боргами, а через три роки підприємство стало йому затісним. Серед 28 заводів того часу в Петербурзі його рафінадний, з річним виробництвом в 24 тис. пудів цукру, був найменшим. Леопольд Єгорович вигідно його продає й бере в оренду підприємство в Коломенській частині міста з річним виробництвом удвічі більшим. Це той самий завод, де він починав працювати ще учнем. З 1848 р. в Петербурзі стала існувати фірма «Л. Є. Кеніг».

У 1855 р. Леопольд Єгорович їде до Німеччини для вивчення прогресивної парової системи цукроваріння, введеної там замість вогневої. На цукровому заводі в Гамбурзі працював простим робітником і так старанно виконував доручену справу, що його товариші по роботі дуже здивувалися, дізнавшись про його дійсне становище під час прощання, коли він повертався до Росії.

Повернувшись із-за кордону, Кеніг купує ще більший завод на околиці Петербурга в Катерингофі й починає його перебудовувати та переобладнувати за новою технологією, причому керує цією справою сам, без наймання іноземних консультантів. У 1857 р. завод почав працювати за паровою системою, завдяки чому продуктивність значно збільшується. Тоді ж Кеніг відмовляється від оренди заводу в Коломенській частині міста. Поступово його роль у цукровій промисловості Петербурга стає домінуючою. У 1874 р. він викупає землі тростянецького маєтку, а в 1881 р. – тростянецький цукровий завод.

Л. Є. Кеніг

27

Маєток у Тростянці.
Будинок Леопольда Кеніга.
1874 р.

ФІРМА «Л. Є. КЕНІГ—СПАДКОЄМЦІ»

Визначну роль у соціально-економічному розвитку Тростянця відіграв не тільки сам Леопольд Єгорович, але і його сини: Карл, Федір, Олександр, Юлій. Крім цукро-піскового і рафінадного заводів, мала їх фірма вальцевий млин, винокурний, лісопильний і паркетний заводи, головну контору, будинок власників фірми, квартири службовців головного управління, лікарню, бібліотеку.

Із адміністративно-державних установ у Тростянці розташовувалися приміщення земського начальника, управління станового пристава й поштово-телеграфна контора, приміщення для якої збудувала фірма Кеніга. Вона ж виділяла кошти для шкіл Тростянця і навколишніх сіл. У 1913 р. син Кеніга Юлій закінчив будівництво нової великої церкви (Вознесенський храм).

Територія заводів фірми займала площу в 37 десятин. Споруди піскового й рафінадного виробництва з'єднувалися один із одним і розділялися посередині лише скляною перегородкою. Заводи переробляли всі цукрові буряки Тростянецького маєтку, частину буряків із Гутянського маєтку та дрібних землевласників. Кожен із останніх отримував від фірми спеціальний сорт насіння з розрахунку два пуди на десятину. Уповноважена особа від фірми контролювала всі процеси вирощування буряків.

Сировина для рафінадного заводу – цукровий пісок. У 1912 р. перероблено його 1,6 млн. пудів, причому 82 % – із власних заводів Кенігів. Під час приймання цукру проби бралися з кожного мішка.

Після варіння рафінад розливали у спеціальні форми, що виготовлялися з оцинкованого заліза й мали круглий або квадратний поперечний переріз. У круглі форми розливався рафінад, що випускався у вигляді голів, кружків. Із квадратних форм – пилявся на шматки та куски. З круглих форм виходили «рафінадні голівки» трьох розмірів з вагою відповідно 38–40, 26–27 і 15 фунтів. Були ще так звані «марсельські голови» вагою 5–7 фунтів. Квадратна форма рафінаду важила 5 фунтів. Питома вага продукції заводу становила 3 % від усього виробленого рафінаду в Росії.

На пісконому заводі працювало 368 робітників, рафінадному – 858 робітників у змінах та 239 тимчасово найнятих. Усе виробництво електроенергії забезпечувала центральна електрична станція.

Важливе значення мав і вальцевий млин, який почав працювати з 1896 р. Виробництво борошна із пшениці було вигідним, бо господарство потребувало й великої кількості висівок для відгодівлі худоби. Раніше більша частина їх надходила за високою ціною з млина Боромлянського товариства.

З 1910 р. млин виробляв манну крупу й 10 сортів борошна. Нумерації якості починалися з чотирьох нулів і закінчувалися цифрою 6. Основними гарантіями були 2 нулі – 1–2–3–4–5–6-й, із яких останні шість – м'яка мука, а гатунок 2 нулі – мука-крупчатка. Гатунок нуль – напів'яка мука, отримана від змішування крупчатки з першим гатуном. Гатунок 4 нулі – найвищий гатунок м'якої муки «дуже тонкого помелу», гатунок 6 – найнижчий гатунок. Млин щорічно виробляв до 970 тис. пудів борошна.

Роботу технічних підприємств і ремонт сільськогосподарських машин та знарядь забезпечували механічні майстерні. На технічних підприємствах фірми працювало 2500 осіб, майже всі – жителі Трос-

Лісопильна майстерня

тянця та навколишніх сіл: Смородино, Олексиного, Білки й Станової. У заводських казармах мешкало 500-600 робітників чоловічої статі, а в період роботи одного рафінадного заводу – 300. Жінки склали 20% від загальної кількості робітників, але не мали своєї казарми.

Кілька десятків років витрачено фірмою на створення високорентабельного господарства. На час придбання маєток був майже відірваний від центрів збуту, що стримувало економічний розвиток. Для того, щоб залізниця пройшла через центр його володінь, Л. Є. Кеніг продав казні землю під будівництво дешевше від її ринкової вартості. Було створено 8 економій: Криничненська, Радомлянська, Станівська, Буймерівська, Микитівська, Кам'янська, Лучанська, Гаївська.

Кеніг і його сини використовували найновіші досягнення агрономії і техніки, що сприяло піднесенню загальної культури землеробства. Для покращання глибокої оранки під цукрової буряки у 1883 р. за значні кошти (34649 крб.) придбали паровий плуг системи Фаулера з двома 16-сильними самокатами та комплектом землеробних знарядь. При використанні чотирикорпусного плуга в серпні-жовтні щоденно орали 6–7 десятин глибиною до 8 вершків. Причому з 15 вересня при освітленні працювали до 23-ї години. У літні місяці шестикорпусним плугом обробляли 9–10 десятин. За рік один паровий плуг обробляв 750–950 десятин землі. Плата машиніста складала 3 крб. 25 коп. за десятину глибокої оранки і таку саму плату за дві десятини мілкої оранки. Машиніст взимку ремонтував техніку без оплати.

Таким чином, сільське господарство фірми «Л. Є. Кеніг – спадкоємці» завдяки величезним старанням їхніх власників досягло значного розквіту і стало зразком не лише для Харківської губернії, а й усєї Росії. Про це свідчать численні нагороди губернських і Всеросійських сільськогосподарських виставок, на яких отримано 7 золотих, 15 срібних і 5 бронзових медалей.

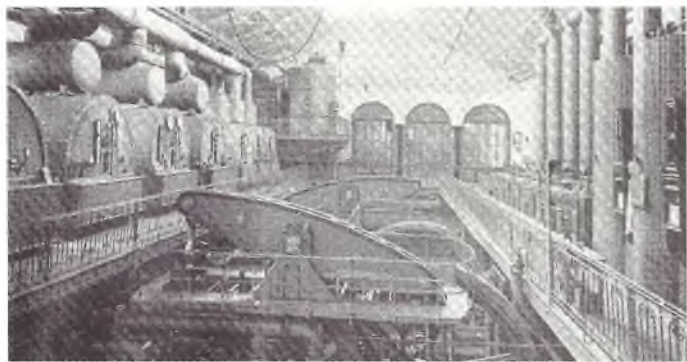
На початку ХХ ст. площа маєтку досягла 21403 десятини землі.

Самостійною галуззю було лісове господарство, яке велося на науковій основі. На головні посади різних виробництв маєтку призначалися високоосвічені фахівці, які отримували пристойну платню. Перевага надавалася вихідцям із Німеччини.

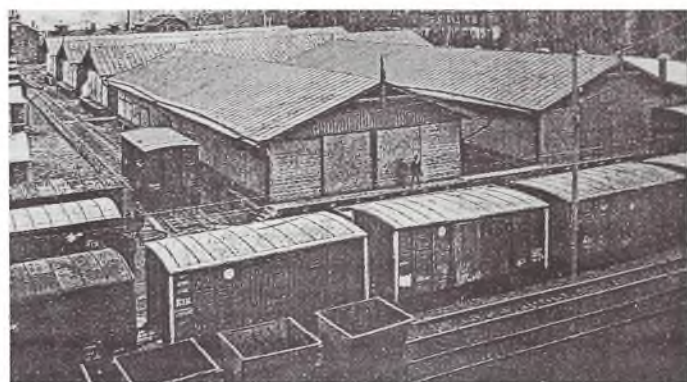
Найважливішим завданням вважалося відновлення лісу. За зразкові посадки сосни Л.Є. Кеніг у 1884 р. нагороджений Міністерством державного майна Росії золотою медаллю. Використовувався 80-ти й 100-річний обіг рубки. Майже вся ділова деревина перероблялася на дворамному лісопильному заводі, оснащеному найновішою технікою. У денну зміну працювало 85, а в нічну – 50 робітників. Виробляли дубові, ясеневі, берестяні та кленові дощечки, що називалися фризою. Тростянецький паркетний завод, на якому працювало 155 осіб, виготовляв високоякісний паркет. Його продукція відзначена малою золотою медаллю на Всеросійській промисловій виставці 1913 р. у Києві. Завод мав своїх представників у Петербурзі, Москві, Києві, Харкові, Катеринославі, Миколаєві, Ростові й Баку.

Енциклопедичний словник Брокгауза і Єфрона так свідчив у 1901 р.: «Тростянець – село Харківської губернії Охтирського повіту на річці Боромлі. Залізнична станція. Жителів 4736. Земська, церковно-приходська і приватна початкова школи. Поштово-телеграфне відділення із ошадною касою, лікарня. Народна бібліотека-читальня, 28 торгових закладів, 4 ярмарки, базари – щотижнево. Паровий млин, винокурний, два канатних заводи. У двох верстах від Тростянця цукровий і рафінадний заводи, які виробляють 458500 пудів цукру-піску на 2017 000 крб. і 924500 пудів рафінаду на 4951500 крб.»

Влада Кенігів тривала 43 роки – до Жовтневої революції 1917 р. За цей період Тростянець перетворюється у населений пункт зі значним економічним потенціалом.

Цех цукрового заводу

Цукросклади

КРУГЛИЙ ДВІР

У 1749 р. Йосип Надаржинський, відставний майор, який у середині XVIII ст. володів Тростянцем, завершив у центральній частині села будівництво Круглого двору. Садиба входила до складу величезного помістя й побудована для манежу цирку та господарських потреб. З елементами готичного стилю, цегляна, оштукатурена, овальна у плані з вісями 65 x 85 м.

За зовнішнім виглядом споруда схожа на середньовічний замок із глухими високими стінами й чотирма круглими баштами по периметру. Зі сходу розташовані в'їзні двоюрисні ворота у вигляді великої стрілчастої арки з кілевим закінченням та карнизом.

Верхній ярус прикрашений вузькими стрілчастими нішами, схожими на бійниці, і завершується карнизом на кронштейнах. Башти – триярусні зі стрілчастими вікнами, вкриті шатровим дахом із невеликим шпилем.

Архітектурна пам'ятка – найбільш рання громадська споруда східної частини країни, яка збереглася до нашого часу і є унікальною, бо за своєю архітектурою не має в Україні аналогів серед будівель середини XVIII ст.

Після Надаржинських Круглий двір перейшов до Корсакових, а потім – до Голіциних. Шанувальникам мистецтва князь О. В. Голіцин організував із своїх кріпаків три театральні групи – драматичну, циркову й балетну. У Круглому дворі обладнали арену, а під стінами для глядачів установили трьох'ярусні ложі, що нагадували давньоримський амфітеатр.

У 1916 р. журнал «Столиця и усадьба» писав, що *«в баштах жили циркові артисти і танцівниці балету. Вздовж стін були розташовані конюшні і місця для глядачів. Бар'єри лож не збереглися, але кімнати, де проживали артисти, залишилися майже в попередньому стані. Зараз у них проживають службовці маєтку»*.

У 1905 р. під час капітального ремонту ззовні стіни зміцнили цегляними підпорами – контрфорсами. Тоді ж перекрили дахи башт, встановили подовжені стропила, зробили в стіні залізні двері для виходу на випадок пожежі та прикріпили над вхідною аркою флюгер. Крім того, засипано підземний хід, який з'єднував Круглий двір зі старовинним панським будинком.

30

Круглий двір. 20-ті рр. XX ст.

Після цього капітального ремонту минуло майже сто років, і архітектурна пам'ятка швидше нагадувала руїни, ніж витвір мистецтва. Більше півстоліття була тут база райспоживспілки. За часів її розміщення сталася пожежа, що знищила все усередині. Почався занепад та руйнування пам'ятки. Неодноразово порушувалося питання реставрації: ще за радянської влади складено проектно-кошторисну документацію. Та змін на краще не відбулося.

У 2000 р. за ініціативи районної державної адміністрації колективами підприємств проведені відновлювальні роботи зовнішньої стіни будівлі. А з 2006 р. міською радою продовжена реставрація зовнішньої частини, почалися капітальні відновлювальні роботи всередині споруди. За короткий проміжок часу завдяки благодійній участі майже всіх трудових колективів, бюджетних установ, комунальних підприємств зроблено дуже багато.

У 2007 р. заступник Голови Верховної Ради України Микола Томенко започаткував акцію «Сім чудес України». Її головна мета – пізнати свою країну, славні сторінки історії та багаті туристичні можливості. У квітні-травні в усіх районах та містах області пройшла акція «Сім чудес Сумщини». У кожному з них визначено три найцікавіші пам'ятки історії та архітектури області, які презентовано на виставці в обласній науковій універсальній бібліотеці. Загалом на конкурс представлено 70 пам'яток. Експертна рада, до складу якої увійшли провідні архітектори, історики, краєзнавці, враховуючи думку громадськості, визначила сім найкращих:

1. Пам'ятник мамонту в с. Кулішівка Недиригайлівського району.
2. Круглий двір у Тростянці.
3. Комплекс Софроніївського монастиря в Путивльському районі.
4. Група Посульських курганів у Роменському районі.
5. Трьох-Анастасіївська церква у Глухові.
6. Поле Конотопської битви 1659 року в с. Шаповалівка Конотопського району.
7. Свято-Покровський собор у Охтирці.

Три перші – пам'ятник мамонту, Круглий двір та комплекс Софронієвського монастиря – представляли Сумщину в загальнодержавній акції «Сім чудес України».

Круглий двір. 1939 р.

Круглий двір. 1970-ті рр.

Круглий двір. Початок 1990-х рр.

Круглий двір. Сучасний вигляд

БЛАГОВІЩЕНСЬКА ЦЕРКВА

Її будівництво тривало шість років – з 1744 до 1750 р. Зводилася на кошти поміщика Йосипа Надаржинського, сина протоієрея Т. В. Надаржинського. У середині XIX ст. добудовано трансепт із апсидами.

До Благовіщенської церкви приписана усипальниця на цвинтарі з ім'ям Святого Кирила і Мефодія та однопрестольний храм на честь Архангела Михаїла в с. Радомлі, збудований у 1811 р. поміщиком Олексієм Якубинським.

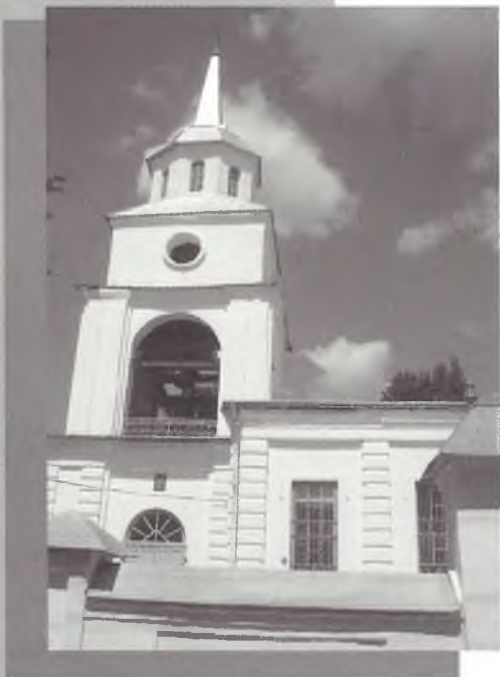
Благовіщенський храм зведений у стилі раннього классицизму з елементами бароко з цегли, поштукатурений, хрестовий в основі з напівкруглою центральною і прямокутною боковими апсидами. Із західного боку – дзвіниця. Притвор розділений арками на три нефи. Підлога зроблена із метлахського кахля.

Дзвіниця – чотириярусна з підвалом: нижні три яруси поступово скорочуються у плані четверика, верхній – восьмигранний – закінчується шатровою главою, яку вінчає високий чотиригранний шпиль. Нижній ярус служить входом у церкву, на другому – розміщені дзвони, на третьому – із чотирьох сторін в овальних нішах розміщувалися годинники, у верхньому ярусі в напівовальних нішах у кожній грані були встановлені дзвони курантів.

Особливістю споруди є застосування трюмпів замість традиційних парусів, тематичний розпис східної грані восьмигранника й наявність чотирьох входів замість трьох та їх нетрадиційне розміщення.

З часу освячення храму минуло більше двох із половиною століть. Стіни храму «бачили» багато, змінилися десятки священників. У другій половині 30-х років XX ст. радянська влада закрила церкву й зробила все для знищення православ'я. Був перерваний духовний зв'язок поколінь. Але віра в Бога – це духовна потреба людини, душа якої завжди її шукає. І за часів атеїзму їли освячену паску, таємно здійснювали таїнство хрещення. Тепер тут відновлено соборне богослужіння.

З 1992 р. настоятелем Благовіщенської церкви був отець Олександр (Рубан Олександр Юхимович), який постійно дбав про її благо-

32

Благовіщенська церква.
1890 р.

Настоятель Благовіщенської церкви отець Олександр

устрій, ніс Слово Боже до прихожан. Народився він у віруючій сім'ї на Чернігівщині, спочатку закінчив медичне училище, згодом здобув філологічну освіту в Сімферопольському державному університеті. Власний шлях до Бога привів Олександра до Київської духовної семінарії.

Після ліквідації фактичної заборони релігії кількість відвідувачів Благовіщенського храму значно зросла, потім відбувся деякий спад, а з 2002 р. кількість прихожан знову збільшилася. Якщо раніше переважали жінки поважного віку, то за Словом Божим тепер іде все більше чоловіків, причому молодих. На службу стали ходити сім'ями, разом із дітьми. На великі свята за день на ній буває до 1000 осіб. Відроджується духовний зв'язок поколінь.

Отець Олександр завершив свій земний шлях у 2010 р.

Благовіщенська церква. Царські врата

ПАЛАЦ XVIII-XIX СТ.

Саме в цьому палаці влітку 1864 року мешкав студент Петербурзької консерваторії П. І. Чайковський, коли працював над «Грозою», своїм першим симфонічним твором. Побудований же він Надаржинськими у 1762 році, а у другій половині XIX ст., за часів Л. Є. Кеніга, середина будинку була частково розібрана і збудована заново, але крила-флігелі збереглися в попередньому вигляді. Під час перебудови в декор-фасаді використані елементи стилю бароко (криволінійні фронтони, скульптура), змінено планування кімнат, будинок з'єднаний із флігелями, розташованими поруч.

Меморіальна дошка на палаці

Елемент декору

Палац побудований у стилі класицизму з елементами бароко із цегли й оштукатурений. Він складається з прямокутної у плані центральної двоповерхової частини з короткими крилами, які переходами з'єднуються з одноповерховими, поставленими на погребі, Г-подібними у плані флігелями. Перекриття – рівні, у вестибюлі – хрестові зводи, у підвалах – напівциркульні, планування коридорів здійснено з двостороннім розміщенням кімнат. Фасади рустовані, вікна центральної частини прикрашені мандриками у вигляді карнизу, флігелів – розеток у нішах. Пояс розеток протягнутий вздовж аттика, який завершує фасади крил.

Головний вхід розташований за подовжною віссю будинку в ложі, фланкірованої колонами. На верхньому поверсі по ширині ложі – тераса, по боках якої розміщені барельєфи. З протилежного фасаду, з боку парку, – вхід у палац через двоярусну терасу, що спирається на колони і нижній ярус, огорожений балюстрадою, верхній – металевою решіткою художньої роботи.

По боках тераси розташовані на верхньому поверсі ніші зі скульптурами. В інтер'єрі збереглися парадні дерев'яні сходи й танцювальний зал, прикрашений ліпленням і скульптурою, каріатидами. На сходах і стінах збереглася ліпнина у вигляді ангелів, що символізують рільництво й тваринництво.

Палац є композиційним центром помістя, від якого збереглися Круглий двір та частина парку.

Палац, 1937 р.

ПАРК «НЕСКУЧНЕ», ГРОТ НІМФ

До західних околиць міста прилягає великий лісовий масив урочища «Нескучне» Тростянецького лісгоспу. У кварталах 5, 14, 15 та 16 цього урочища розташований парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва державного значення. Нині на його території розміщуються садиба держлісгоспу, Краснотростянецька лісова дослідна станція та центральна районна лікарня. Парк ландшафтного типу розташований на площі 253 га, з якої 2 га використано під забудову й 15 га – під штучні водойми.

Велич природи «Нескучного» змалював поет-пісняр, тростянчанин Леонід Татаренко:

*Лес стоить в задумчивом молчанье,
Оцепив ветвями тихий пруд.
Этот пруд глубокий тростянчане
Лебединым озером зовут...*

*Здесь роса искрится, как слезинки,
Папоротник кажется седым, –
Здесь хранятся где-то на тропинках
У пруда Чайковского следы.*

Лісопарк закладено в 1809 р. на честь 100-річчя з дня перемоги над шведами в Полтавській битві. На той час Тростянецьким маєтком володіла Олександра Надаржинська – онука отця Тимофія, духівника Петра I. Вона вийшла заміж за князя, учасника Вітчизняної війни 1812 р., генерал-майора Олексія Корсакова. Не дивно, що така знана родина стала засновником ювілейного парку.

Місцем закладення парку стали долина річки Тростянець та навколишні крутосхил і балка. Ця місцевість з давніх часів покрита переважно дубовими лісами. Навіть є декілька дубів – «свідків» минулих століть – віком понад 300 років, висота яких досягає 30–35 м при півтораметровому обхваті стовбура. Серед них є й дуб-велетен, своєрідний патріарх, ровесник міста Тростянець. Його вік – три з половиною століття.

Прекрасні пейзажі довкілля віддзеркалюються прозорими водами штучних озер, що виникли в результаті перекриття глибокої лісової балки. Навколо них висадили групами сосни та ялини, проклали пішохідні доріжки. Через парк, вздовж озер, облаштували дорогу з

«Нескучне». Сучасне фото

Грот німф. 1938 р.

Грот німф. 2008 р.

червоної цегли, якою проїжджали кінні екіпажі. Залишки дороги збереглися до наших часів.

Тоді ж збудували Грот німф, який розташований у глибині Нескучанського парку. Збудований він із цегли, куполоподібний – з діаметром близько 10 м. Вхід – у вигляді стрілчастої арки, фланкірованої також неглибокими стрілчастими гротами, облицьованими, як і вхід, великими брилами необробленого вапняку. Зовні грот покритий дерном. Потрапити до нього також можна було водою, на човні. Неподалік знаходилася галявина для розваг, на якій піснями й танцями артисти-кріпаки зустрічали поважних гостей власника маєтку. І сьогодні, мовби заглядаючи в глибину віків, милуємося ми барвами лісопаркових пейзажів.

Після смерті Олександрі Корсакової в 1842 р. Тростянецький маєток успадкувала друга донька Корсакових – княжна Софія, яка була одружена з князем Голіциним. Їхній син Олексій і влаштував для свого приятеля Чайковського різні свята і гуляння біля грота. Ще на початку ХХ ст. були тут ложі для глядачів. Під час театральних вистав для створення більшої ілюзії танцювали німфи та сільфіди, а довколишній ліс був добре ілюмінований...

У 80-х роках ХІХ ст. Тростянецький лісопарк відвідували поет Павло Грабовський та письменник Антон Чехов.

За володіння маєтком Кенігами лісопарк став більш упорядкований. У партерній його частині з'явилися нові господарські споруди. Гарненький двоповерховий будинок, у якому розміщена сьогодні Краснотростянецька лісова дослідна станція, та струнка столітня липова алея збереглися ще з 1911 р.

У цей «кеніговський» період історії лісопарку на його території починають створювати відомі лісоводам майже всього світу тростянецькі лісові культури. Наприклад, на схилах балки «Якубів яр» вражають своєю досконалістю та красою соснові культури, закладені в 1904 р. Шумить і сьогодні повноцінний сосновий ліс висотою майже 30 м. У складі місцевої флори з'явилися нові види порід: сосна австрійська й Веймутова, дуб північний, модрина європейська та сибірська. У 1913 р. професором Петербурзького лісового інституту М. Орловим узагальнюється досвід лісорозведення та заліснення еродованих схилів у тростянецьких лісах.

У 1944 р. у Грот німф для знешкодження Тростянецьким військовим комісаріатом звозяться міни, снаряди, бомби. Вибух пошкодив частину цегляного купола. З роками перекриття повністю зруйнувалися.

У 1962 р. складовою старого дендропарку стає новий дендрарій площею 6 га. На трикутних його секторах висаджено понад 30 тисяч саджанців, завезених сюди з багатьох дендропарків та ботанічних садів. Флора Тростянецького лісопаркового масиву збільшується до 250 видів і форм деревних та чагарникових порід із 33 родин голонасінних і квіткових рослин. Особливо багатою стає колекція розоцвітих (55 видів і форм) та бобових (20 видів і форм).

Досить повно в живій колекції Тростянецького лісопарку представлені із голонасінних рослин модрина, сосни, ялиці та ялини. Кожен відвідувач може здивовано задивитися влітку на модрини – європейську, даурську, сибірську, Сукачова, Чекановського, японську. Хто уважніше придивиться, перед тим розкривають потенційні можливості 17 кліматичних форм. Найбільш стійкі форми модрини в місцевих умовах можуть давати в лісових культурах до 700 м³ ділової деревини з кожного гектара.

Поширені в декоративному оформленні скверів і парків ялини. Ці красуні також є окрасою лісопарку з давніх-давен. Біля ставків збереглися ялини, стовбури яких мають майже метрову товщину, а за висотою вони дорівнюють дев'ятиповерховому будинку. Святковий вигляд у колекції мають ялина європейська, Енгельмана, канадська. Та найгарнішим вбранням виділяється ялина колоча блакитна. Вона чарує весною й літом, в осінню пору й узимку.

Значно ширше в Тростянецькому лісопарку представлені квіткові дерева, кущі та ліани. Велику увагу привертають дуби – великоплідний, Висоцького, звичайний, каштанolistий, північний. Провідне місце за попитом в озелененні та лісорозведенні серед них займає дуб червоний. Його жолуді й саджанці швидко розлітаються не лише по всій Україні, а й по країнах співдружності. Тростянецькі дубки можна зустріти в скверах і парках Москви, добре вони почувають себе навіть на Памірі.

Величні в колекції лісопарку і ясени – звичайний, зелений, пенсільванський. Різноманітні та декоративні клен ясенелистий (форма строката) та гостролистий (форма кулеподібна), а також явір. Розкішні крони горіхів – волоського, Зібольда, сірого, чорного. Струнки й декоративно привабливі тополі – біла, пірамідальна, чорна. Вражає різноманітністю й горобина – звичайна, плакучої форми, дуболиста, круглолиста, берека. Милують око своїми квітами гіркокаштан звичайний та червоний. Запахні квіти в бархата амурського, софори японської. Перелік величності живої дендрологічної колекції у Тростянецькому лісопарку здається нескінченним...

Жива колекція
Тростянецького
лісопарку

ВОЗНЕСЕНСЬКА ЦЕРКВА

Храм побудований у російсько-візантійському стилі, цегляний, усередині – оштукатурений, зовні – облицьований червоною цеглою. Дзвіниця двоярусна: нижній ярус – четверик, два верхні – восьмерики. Завершення купола та дзвіниці шоломоподібне з ребрами. Фасади основної будівлі та дзвіниці декоровані арками, нішами, поясами арок і зубців, колонами. Декор виконаний із застосуванням лекальної цегли, підлога – із метлахського кахелю. Особливістю споруди є розміщення різниці та дияконника центрального нефа за боковими апсидами. Споруда вирізняється чітким силуетом, що відображає архітектурний напрямок кінця XIX – початку XX ст.

Перша церква в Тростянці була побудована з дерева ще в 1660 р. й діяла майже 150 років, аж до XIX ст. Але її повністю знищила пожежа, як і багато будівель у центрі міста. Досить тривалий час богослужіння відбувалося в Благовіщенській церкві.

Кошти на нове будівництво пожертвували особисто Федором і Юлієм Кенігами (80 тис. карб.) та фірмою «Л. Є. Кеніг – спадкоємці» у розмірі 59 160 карб. Крім того, кошти виділили: Т. А. Блох – 300, Ф. І. Даманський, І. М. Бриславець, Ю. Ф. Бенкост – по 100 карб. Було вкинуто в кружки й надійшло дрібних пожертвуваль – 580 карб. Усього – 140 385 карб.

Крім грошових надходжень, передано Тростянецьким селянським товариством – 1, 57 га землі, І. В. Асмуповим – 15000 шт. цегли, П. В. Кононенком – 2 вагони лісу, Скубенком і Штрандтманом – 50 пудів цвяхів.

Грамота з дозволом на будівництво підписана високопреосвященим архієпископом Харківським і Охтирським Арсенієм 17 травня, а закладено храм 26 травня 1905 р.

Храм споруджений за проектом відомого архітектора Олексія Бекетова. Керував будівництвом єпархіяльний архітектор В. Х. Немкін. Закінчено його в 1913 р., і 9 червня храм освячений його єпископом Сумським Федором.

Божа служба в храмі триває понад століття.

Протоіерей, благочинний Тростянецької округи, настоятель Вознесенської церкви Арсеній (Мельник Арсеній Михайлович

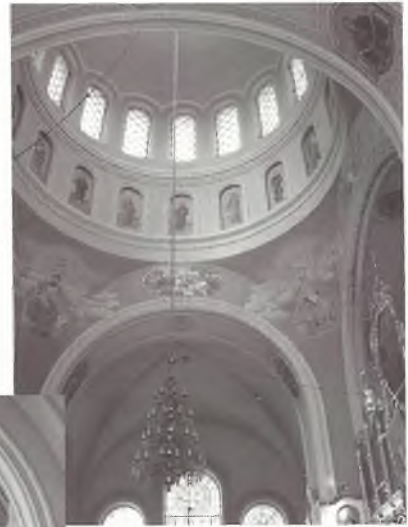
Протоіерей, благочинний Тростянецької округи, настоятель Вознесенської церкви Арсеній

Закладка Вознесенської церкви. 1905 р.

МУЗ. ДІТЯ СВОЯ І СКОБІТЬ ІЗБАЛИ

Велич і краса
Вознесенського храму

Настоятель церкви та благочинний району протоієрей Олександр

престол. За словами єпископа Сумського і Охтирського Іова, Арсеній був золотим священником і проповідником. Його духовна діяльність відзначена орденом князя Сергія Радонезького, він делегат Собору 1000-ліття хрещення Русі від Сумської єпархії.

З 2004 р. настоятелем церкви та благочинним району є протоієрей Олександр (Карпець Олександр Михайлович). Народився теж на Тернопільщині в сім'ї священника (08.03.1977). З дитячих років вирішив присвятити себе служінню людям і Богу. Теологічну освіту здобув у Одеській семінарії та Київській духовній академії. Постійно дбає про храм. Завершено благоустрій території, відновлюються підвальні приміщення, реставровано іконостас, відремонтовано купол дзвіниці. При церкві діють два хори: професійний і народний. Кожний третій день служиться літургія. Часто службу проводить архієпископ Сумської єпархії. За рік відбувається до 120 богослужінь. Поступово збільшується кількість прихожан. До віри йде молодь. Планується відкрити недільну школу. Почала працювати бібліотека.

(02.02.1935 – 02.05.2004) народився у віруючій багатодітній селянській родині на Тернопільщині. Дитинство та юність пройшли під впливом святині православ'я – Почаївської лаври, що знаходилася неподалік. У сім'ї діти виховувалися з любов'ю до Бога майже з пелюшок. Кожної неділі відкладалися всі справи й родина йшла до церкви.

Після закінчення Луцької духовної семінарії був настоятелем приходу в Середній Азії, згодом – у Канаді, а потім 32 роки правив Божу службу у Вознесенському храмі. Його дружина Марія Романівна, маючи унікальний слух і чарівний голос, керувала церковним хором. Багато ним зроблено для благоустрою храму: вознеслися над куполами золоті хрести, освячений один із найкращих в єпархії

БУДИНОК ДВОРЯНСЬКИХ ЗІБРАНЬ

У 1878 р. на центральній вулиці міста, поруч із Головною конторою маєтку, Кеніги будуть привабливе двоповерхове приміщення дворянських зібрань площею 1000 м². На першому поверсі розміщувалася платна публічна бібліотека для службовців та багатих громадян міста, на другому – мебльовані кімнати для інженерно-технічного персоналу підприємств. У святкові дні в залі бібліотеки проводилися бали тростянецької знаті, на яких бували поважні люди з Охтирки, Сум та Харкова, інколи серед гостей траплялися знатні державні мужі з Москви та Санкт-Петербурга. Під мелодії оркестру, що грав на балконі, кружляли елегантні пари. За грою в карти й більярд присутні обмінювалися новинами. Будинок виконував роль своєрідного культурного центру Тростянця.

1917 рік змінив розмірне життя красивої споруди. У січні 1918 р. волосний з'їзд рад робітничих і селянських депутатів проголосив тут встановлення у краї радянської влади. У липні 1919 р. у будинку перебував штаб групи військ Червоної армії. Командував нею герой громадянської війни Олександр Пархоменко. Протягом 20–30-х рр. у споруді розташовувався клуб ім. Т. Г. Шевченка й бібліотека.

У 1940 р. частину приміщення займав райком партії більшовиків та райком комсомолу. Під час фашистської окупації у будинок в'їхала районна управа на чолі з бургомістром. У повоєнний час сюди повернулася бібліотека й районні партійні та комсомольські органи. На початку 70-х рр. господарем будівлі стає пологовий будинок районної лікарні, а з середини 80-х рр. тут розміщується Палац дітей та юнацтва.

Елементи декору

41

Колишній будинок бібліотеки і дворянського зібрання

РЕВОЛЮЦІЙНІ ПОДІЇ ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Улітку 1904 р. на Тростянецькому цукровому заводі створено групу Російської соціал-демократичної робітничої партії, яка мала тісний зв'язок із керівником Харківського комітету цієї партії А. Ф. Сергеевим (Артемом). Її члени розповсюдили серед населення програму більшовиків та відозви «До солдатів», «Пора».

Під впливом революційних подій у центрі Росії у вересні 1905 р. відбувся шестиденний страйк робітників заводу, до якого приєдналися працівники економій та селяни довколишніх сіл. Страйкарі вимагали встановлення 8-годинного робочого дня, підвищення заробітної плати, покращання умов праці. Для придушення страйку задіяли війська. Найбільш активні його учасники М. Залавський, І. Зайдешнер, В. Зубченко заслані до Сибіру.

У листопаді 1905 р. зупинила роботу залізнична станція Смородине. На мітингу залізничники вимагали скинення самодержавства. У грудні страйкарі прогнали адміністрацію та жандармів. Страйкомом керував комітет на чолі з Г. Г. Кипке. Згодом страйк придушили, а його організаторів заслали до Сибіру.

Перемога Лютневої революції 1917 р. активізувала суспільно-політичне життя в нашому краї. Люди виступали за корінні зміни, які покращили б їхнє життя. В Охтирському повіті у цей час працювали тільки окремі члени партії більшовиків із демобілізованих солдатів і робітників.

У березні 1917 р. обрано Тростянецьку волосну раду робітників і селянських депутатів. Значну більшість у ній становили представники есерів і меншовиків. Вона проводила політику Української Центральної Ради. Почало діяти волосне земство, головою якого став управляючий маєтку Кеніга і яке виконувало розпорядження Тимчасового уряду.

9 червня 1917 р. на мітингу робітників тростянецьких ремонтних майстерень створена профспілка, до якої ввійшло 300 осіб. А в серпні організовується більшовицька партійна організація з десяти чоловік. Тоді ж у Тростянці створюється й загін Червоної гвардії на чолі з біль-

Я. Г. Півненко – член Тростянецького волосного ревкому

В. С. Залавський і Ключко – учасники громадянської війни на Тростянеччині

шовиком Володимиром Семеновичем Завлаським. Це один із перших загонів у Охтирському повіті.

9 вересня того ж року на цукровому заводі відбувся з'їзд робітників і службовців цукрової промисловості Харківської, Курської і Полтавської губерній. Делегати від 34 цукроварень висловилися за встановлення восьмигодинного робочого дня, підвищення заробітної плати, роботу до 26 днів на місяць. А наприкінці вересня на підтримку сумських машинобудівників та друкарів міста Охтирки оголосили страйк залізничники станції Смородино.

Восени 1917 р. селяни масово переходять до розподілу поміщицьких земель і майна. У Тростянці створений волосний земельний комітет.

25 жовтня 1917 р. у Петрограді перемогла Велика Жовтнева соціалістична революція. Населення Тростянецької, Дернівської, Білківської, Жигайлівської волостей на сходках підтримало Декрети про мир і землю, ухвалені II Всеросійським з'їздом Рад. У краї продовжували діяти Ради робітничих і селянських депутатів як представники Української Центральної Ради. У середині листопада створений ревком.

29 грудня 1917 р. в Охтирці відбулися збори робітників, селян і солдатів, які повернулися з фронту. Учасники схвалили рішення ревкому передати владу не тільки в місті, але й у повіті Охтирській Раді робітничих, солдатських і селянських депутатів. Це календарне число вважається офіційною датою проголошення радянської влади в Тростянецькій, Боромлянській, Білківській і Дернівській волостях.

12 січня 1918 р. відбувся перший з'їзд Тростянецької волосної Ради робітничих, селянських і солдатських депутатів у приміщенні бібліотеки Кеніга та дворянського зібрання, на який прибуло 105 представників від усіх сіл волості. До складу першого виконкому ввійшли Пилип Ложечник, Василь Столяренко, Денис Півненко, Олександр Головченко, інші. Головою виконкому обрано Григорія Бондаренка.

У лютому 1918 р. почалася експропріація господарства Кеніга. Конфісковані цукровий та рафінадний заводи, паровий млин, паркетна фабрика та інші підприємства, для робітників уведено восьмигодинний робочий день. Рада Тростянця почала розподіл поміщицької землі й майна між безземельними та малоземельними селянами. До квітня 1918 р. розподілили майже 60 відсотків поміщицької землі.

Пам'ятник загиблим під час Жовтневої революції і громадянської війни. Споруджений на місці братської могили

Застиг на постаменті революційний паротяг

СТРАЙК РОБІТНИКІВ ЦУКРОВОГО ЗАВОДУ

У березні-квітні 1918 р. німецькі війська згідно з Брест-Литовським договором окупували майже всю територію України. 2 квітня встановили контроль і над Тростянецьчиною. Населення сприйняло іноземні війська як окупантів, і не випадково. Завойовники встановили жорстокий режим. Діяли каральні загони. Робітників і селян за непокору розстрілювали. 29 серпня в Тростянці німці заарештували 33 робітників цукрового заводу, з яких шістьох відправили на розправу до Охтирки.

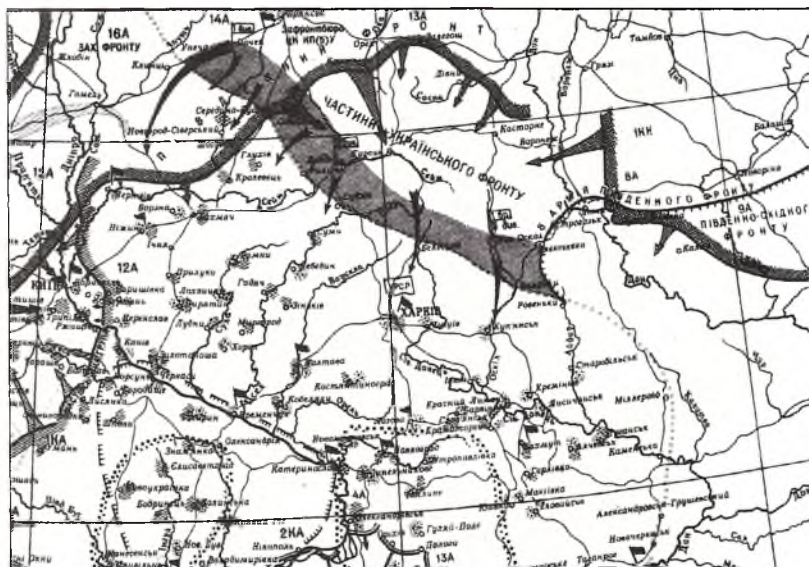
Стосунки між населенням Тростянця й окупантами дійшли до крайнього напруження. Вибухнув страйк робітників цукрового заводу, який відбувся 30 або 31 серпня 1918 р. Його учасник, робітник електростанції цукрового заводу І. Бутримов згадував: «Адміністрація тростянецьких заводів (директор і віце-директор – ставленики капіталіста Кеніга) люб'язно надала будинки для розміщення окупантів – так звану казарму на цукровому заводі, де перед цим жили робітники (останніх виселили), територію млинзаводу, Круглий двір, дачу Веселе. Комендант гарнізону заборонив мітинги, збори робітників, запровадив колоніальний режим, всюди патрулювали кінні й піші окупанти».

Ворог десятками тисяч пудів вивозив із Тростянця цукор, хліб, худобу й ліс, а солдати грабували населення й награване відправляли до Німеччини. Навіть забирали гусей на луках.

Місцем проведення мітингу став майданчик складу. Перед його початком сюди раптово прибув німецький комендант разом із солдатами. Але мітинг відбувся. Сотні робітників, вишикувавшись колоною, рушили до центру міста. Цьому не міг завадити німецький загін. У центрі міста до страйкарів приєдналися сотні працівників інших підприємств і пересічних мешканців. Відбувся багатотисячний антинімецький мітинг. Ці події вселили упевненість, що вороги будуть переможені.

Делегація центральних країн на переговорах у Брест-Литовську. 1918 р.

ТРОСТЯНЕЦЬКИЙ ПАРТИЗАНСЬКИЙ ЗАГІН

Головну роль у звільненні Тростянця від кайзерівських військ, яке відбулося 28 грудня 1918 р., відіграв партизанський загін. Він же взяв участь у звільненні Охтирки 1 січня вже нового року.

Ще в жовтні до с. Смородине прибули чотири представники Харківського підпільного ревкому: Лепченко, брати Григорій і Арсеній Червинські та Леонід (прізвище невідоме). Організували ревком на чолі з О. В. Садовничим, завданням якого було створення партизанського загону для боротьби з німецькими окупантами. Майже 30 смородян підтримали цю ідею. Спочатку ревком мав лише 2 гвинтівки, 4 мисливські рушниці та 3 німецькі гранати. Згодом роззброїли петлюрівську варту в лісництві Веселому. Лепченко і Григорій Червинський провадили роботу із залучення добровольців до партизанського загону в с. Кам'янецькому. Сюди незабаром перейшло й керівництво загону.

Тут зібралася значна група партизанів. Усю роботу очолював Лепченко. Петлюрівці посилили облави, добиралися вже й до Кам'янецького. На спільному засіданні представників сіл Смородине й Кам'янецьке вирішили організувати збройний виступ проти німців і гайдамаків. Командиром об'єднаного загону обрали О. Г. Васильченка, який прибув сюди з Охтирки, політкомом – Лепченка, а заступником командира – О. В. Садовничого.

28 грудня вночі партизани з Кам'янецького рушили в с. Смородине. Їх було понад 20 осіб – Степан Синявін, Кирило Мартим'янов, Іван Бабін та ін. У Смородиному приєдналося ще чоловік сто. Тамтешній ревком виготовив червоний прапор із написом «Хай живе вождь світової революції Ленін!» Провели мітинг. Лепченко розповів про завдання партизанів, представив їм командира загону О. Г. Васильченка, який ознайомив усіх із планом наступу на Тростянець, та попередив, щоб дотримувалися порядку й дисципліни.

О четвертій годині ранку рушили в дорогу. Попереду майорів червоний прапор. Одна група партизанів попрямувала в район станції, а друга – розташувалася на місці теперішнього маслозаводу. Тут пар-

П. Шимко – член
Тростянецького
партизанського загону

45

Станція Смородине

Вивезення хліба з України німецькими окупантами

Група партизанів с. Смородине 1918 року.
Сидять: Ф. А. Якимець, А. В. Шимко, К. Л. Кудря, С. А. Таран;
стоять: Г. А. Таран, В. В. Шимко, К. Я. Бова, Є. Г. Шимко

тизанами командував Григорій Червинський, який мав завдання непомітно підійти до Тростянця й у певний момент атакувати головну контору підприємств Кеніга та млинзавод, де розмістилися німці. Основна група, у якій були Васильченко й Садовничий, увійшла в Тростянець з боку станції. Все пройшло дуже добре. Обидві групи діяли активно: захопили головну контору, млинзавод, Круглий двір, приміщення петлюрівської варти. За допомогою робітників-тростянчан зайняли весь район цукрового заводу.

Розвиднялося. Партизани ударили в набат. На площу біля головної контори почав збиратися народ. Лепченко виступив із промовою, після чого в партизани почали записуватися добровольці. Загін за короткий час виріс до трьохсот осіб.

Керівництво вирішило наступати на Охтирку. На станції Смородине на вагонну платформу встановили гармату (щоправда, без замка) і в кількох вантажних вагонах розмістили партизанів, під'їхав паровоз, і «бронепоезд» був готовий. Зі станції Кириківки в Охтирку дали телеграму німецькому й петлюрівському командуванню: *«Наступає бронепоезд передового загону регулярного червоного війська. Здавайтесь, інакше будемо вести обстріл із гармат»*.

За кілометр від міста підірвали дві гранати, імітуючи гарматний обстріл. Місто було взяте.

НАСТУП АРМІЇ ДЕНІКІНА

Селяни сподівалися отримати землю. Більшовики одним із найголовніших своїх завдань в Україні вважали вирішення аграрного питання. Була проведена конфіскація нетрудового землеволодіння – поміщицьких, церковних, монастирських та удільних земель. Але з конфіскованих земель селянство отримало лише третину. Угіддя заможного селянства в 1919 р. розподілити не встигли, значна їх частина залишалася за державними підприємствами. Зокрема, землі маєтку Кеніга залишилися власністю цукрового заводу. Дуже часто на місцях основними умовами наділення землею ставилися перехід до її колективного обробітку, організація комун і артілей. Аграрна політика більшовиків не виправдала сподівань селянства. Це призвело до підтримки значною їх частиною білогвардійської армії Денікіна.

У 1919 р. тростянчани зібрали для голодуючих дітей Росії 500 пудів цукру, 62 пуди картоплі, 45 пудів пшениці та 18 000 крб. грошима. Того ж року створений тростянецький комуністичний загін у складі майже ста бійців. Його командиром призначений секретар військкомату М. Ф. Харченко.

Навесні 1919 р. почався наступ армії Денікіна, яка швидко просувалася по Україні. У Тростянці в цей час діяли націоналістичні організації молоді – КЮС, юнсакути. Ліві есери організували кілька антирадянських виступів.

У липні фронт підійшов до р. Ворскла. До Тростянця прибув штаб групи військ під командуванням героя громадянської війни Олександра Яковича Пархоменка. Штаб розмістивсь у колишній бібліотеці Кеніга (тепер приміщення Палацу дітей та юнацтва).

До складу військ Пархоменка ввійшов і тростянецький комуністичний загін на чолі з М. Ф. Харченком*, який спочатку був призначений ад'ютантом штабу, згодом очолив розвідку, а потім став начальником штабу бригади 41-ї стрілецької дивізії.

Війська більшовиків завдавали відчутних ударів білогвардійцям і на тривалий час затримали їх наступ. За оборонні бої в липні-серпні 1919 р. Олександр Пархоменко нагороджений другим орденом Червоного Прапора. Вирішено будь-що зупинити наступ ворога. У бій ішли все нові й нові підрозділи червоних військ. Але командир однієї з частин, колишній полковник царської армії, раптом перейшов у районі Кириківки на бік Денікіна й відкрив фронт. Денікінці скористалися цим, перейшли в наступ. Червоні відійшли з боями.

У районі станції Смородине активно діяв бойовий екіпаж бронепоезда «Молния», очолюваний помічником командира Охтирського радянського полку, членом ревкому й Тростянецького парткому В. Залавським. Бронепоезд відходив останнім, ведучи зі своїх гармат вогонь по ворогові.

7 серпня 1919 р. с. Тростянець і всі населені пункти краю окупувала армія Денікіна. Білі встановили тут, як і всюди, режим антина-

Олександр Якович
Пархоменко

*Микола Федорович народився в бідняцькій сім'ї. Батько працював у маєтку Кеніга, мати – пралею. Особисто знав, що таке війна, брав участь у боях Першої світової війни в чині прапорщика. У 1935 р., закінчивши інститут, став архітектором. За його проектами споруджені будинки в Харкові та Донбасі.

СИТНО НАКОРМИТЬ СУМЕЕМ НИЧЕГО НЕ ПОЖАЛЕЕМ И
НАШУ АРМИЮ РОДНУЮ — ПРОГОНИМ ШЛЯХТУ ЗЛУЮ

48

Агітаційний плакат Червоної армії

си, працював комендантом укріпленого району в Україні, нагороджений двома орденами Червоного Прапора. Став жертвою сталінського режиму в 1937 р.

Майно всіх громадян, які втекли разом із відступаючими білогвардійцями, було взято на облік місцевою владою і згодом конфісковано.

У 1920 р. останки всіх, хто загинув від рук ворога, звезено до центрального скверу Тростянця й поховано в братській могилі. У 1927 р. за пропозицією райпрофради на братській могилі споруджено пам'ятник-монумент. Автор проекту — завідувач підсобного господарства Півненківського цукрозаводу В. І. Козій. У 1970 р. у дні підготовки до 100-річчя від дня народження В. І. Леніна з метою впорядкування міського скверу пам'ятник знесено, могилу зрівняли із землею, а останки загиблих перепоховані на центральному цвинтарі. У 2008 р. на цьому місці збудовано капличку.

родної буржуазно-поміщицької диктатури. Комуністів, комсомольців, передових робітників і селян розстрілювали.

Тростянчани пам'ятають життя й діяльність Я. Г. Півненка. Його ім'ям названі вулиця в місті, професійно-технічний ліцей, цукровий комбінат і машинобудівний завод. У 1983 р. в училищі відкрита меморіальна дошка для увіковічення його пам'яті. Про життєвий шлях цієї людини розповідають матеріали експозицій краєзнавчих музеїв Тростянецького цукрового комбінату і с. Кам'янки.

Біля тростянецької СШ № 1 ім. Тараса Шевченка поховані солдати, розстріляні на початку серпня 1919 р. денікінцями: комуніст П. С. Торяник, робітник цукрозаводу Я. Г. Півненко та 23 радянські активісти з цивільного населення. На плитах тексти: «Тут поховані активні учасники встановлення Радянської влади в Тростянецькому районі». Нижче — прізвища 20 загиблих і текст: «... та з ними п'ять безіменних героїв». Обставини загибелі 23 учасників громадянської війни так і не встановлені.

4 грудня 1919 р. бійці 41-ї стрілецької дивізії під командуванням героя громадянської війни Ю. В. Сабліна звільнили Тростянець і край від денікінців.

Юрій Володимирович Саблін закінчив військову академію, вищі академічні кур-

1920 РІК – МАСОВЕ НЕВДОВОЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ РАДЯНСЬКОЮ ВЛАДОЮ

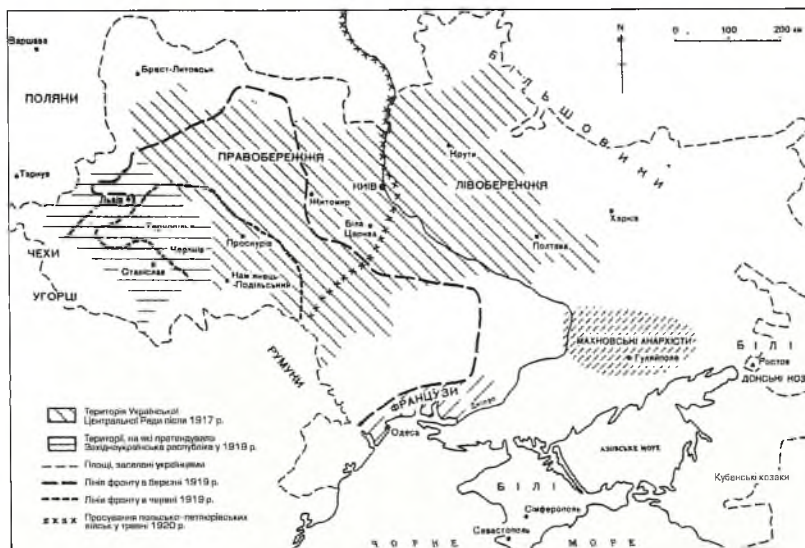
На початку 1920 р. до складу Тростянецької волосної партійної організації входило 15 комуністів. 18 жовтня 1920 року на партійних зборах вирішено відкрити курси українознавства й почати українізацію радянських установ. Крім того, ухвалене рішення про створення загону особливо-го призначення для боротьби з бандитизмом, хуліганством, крадіжками й пияцтвом.

Ситуація була складною. Перевірка в серпні 1920 р. повітовою комісією засвідчила, що в Тростянецькій волості «настроение к советской власти, в особенности к местной, крайне враждебное». Робітники цукрового заводу протягом червня-липня не отримали продовольчих пайків і в серпні провели одноденний страйк. Робота із селянами з організації колективних господарств майже не велася. 15 серпня представник влади на селянській сходці заявив: «Кто не будет работать коллективно, тот не получит земли, и кто не обрабатывает земли, пойдёт под суд реввоен трибунала». Селяни відповіли: «Мы и не будем брать землю». Комітети незаможних селян організовані, але у їх складі одна біднота, яка не знає, що робити. Розвиваються спекуляція та крадіжки.

Усі власники вітряних млинів повинні були вносити, починаючи з травня 1920 р., щомісячно податок величиною 2,5 пуда зерна на одне жорно, на два – 5 пудів. З кожної десятини землі в Тростянецькій волості здавалося 15 яєць, з дійної корови – 5 фунтів масла. Продовжувала діяти політика «воєнного комунізму», із селян примусово «викачувалася» продовольча розверстка.

1920 р. Розстріл селян більшовиками

АРТІЛЬ «ТРУД»

На початку 1921 р. населені пункти краю входили до Боромлянської, Білківської, Дернівської, Жигайлівської та Тростянецької волостей Охтирського повіту. У березні 1923 р. ці волості ввійшли до складу Боромлянського й Тростянецького районів. У вересні 1930 р. два райони об'єднали в один – Тростянецький. 20-ті роки ввійшли в історію як роки НЕПу, тобто нової економічної політики, яка дозволяла приватне підприємство.

Поряд із більшовицькою партією діяла Українська Комуністична партія (укапісти), організація якої в Тростянецькій волості нараховувала 40 членів. Взаємини між партіями були нормальними. Серед 42 більшовиків краю – 35 % робітники, 45 % селяни і 20 % інтелігенція.

Сільськогосподарська артіль «Труд» виникла в Тростянці у 1921 р. Відповідно до статуту, вона мала на меті:

- змінити одноосібну систему ведення господарства на колективних товариських засадах;
- об'єднати працю й зробити її більш продуктивною шляхом використання удосконалених способів обробки землі;
- звільнити трудящого землероба від бідності й забезпечити йому пристойні умови для життя.

Для цього члени артілі об'єднували свої сили та засоби в сільськогосподарське товариство. Кожен вступаючий повинен був зробити артільний внесок у сумі 500 крб. й особисто працювати в господарстві. Результати праці обліковувалися й щотижня вносилися до розрахункової книжки. Періодично членам артілі видавалися

аванси, а повний розрахунок проводився в кінці року. Кожен із них мав право вести невелике господарство і присадибну ділянку, а також вільно вийти з товариства.

Артіль «Труд» об'єднала 7 родин. Це – сім'ї М. В. Тертичного, І. К. і М. К. Столяренків, А. Д. Олійника, А. П. Торяника, І. С. Головченка, А. І. Єременка, які нараховували 41 чоловіка, в тому числі 20 працездатних. Господарства були незаможними. Земельний наділ кожного – від однієї до п'яти десятин, що в сукупності становило тільки 23 десятини. Селяни мали 6 коней, 7 корів, 5 плугів, 5 дерев'яних і 1 металеву борону та 5 сох.

Село механізується – біля віялки

Перший трактор у селі

ПРОМИСЛОВІСТЬ У 20-ТІ РОКИ

На 1925-1926 рр. відбудова народного господарства краю була завершена. Всі підприємства Тростянця працювали й досягли в основному довоєнного рівня виробництва (1913 р.).

Восени 1920 р. відновив роботу цукровий завод, де працювало 700 робітників. У листопаді 1923 р. почав давати продукцію рафінадний завод. До травня 1924 р. планувалося виробити 1 млн пудів рафінаду (довоєнне виробництво становило 1,6 млн пудів). Через рік рафінадний завод зупинився, для відновлення його роботи держава виділила 500 тис. крб. Діяли також залізничне депо й майстерні.

У 1926 р., крім державних цукрового і рафінадного заводів, працювали такі виробництва:

Назва виробництва	Кількість робітників	Технічна оснащеність	Випуск продукції (в тис. крб.)
Цегельня цукротресту	41	1 двигун, 45к/с	52
Цегельня райвиконкому	15	Ручне виробництво	3
Гартак укрліснабу	68	1 двигун	231
Паркетна фабрика	26	1 двигун	87
Млин укрборту ім. Леніна (Боромля, кол. власник Тищенко)	22	1 двигун, 120к/с	391
Млин, орендований колективом робітників (Боромля, кол. власник Згуровський)	12	1 двигун, 60к/с	220
Круподерня	124	9 двигунів, 283к/с	835
Гуральня	16	2 двигуни, 23к/с	67
Шкіряний завод цукротресту	12	3 двигуни, 17к/с	55

Винокурний завод за першу половину 1926 р. виробив 5 млн градусів. Виробництво цукру в 1925 р. склало 357 832, а в наступному – 742516 пудів при ціні за пуд 3 крб. 05 коп. Паркетна фабрика випустила 12328 кв. саж. паркету й 189736 куб. фут. пиломатеріалу. Вальцовий млин переробив майже 1 млн пудів зерна.

Заробітна плата у 1926 р. робітників цукрової й лісової промисловості Тростянця становила 35 крб., що було вкрай недостатньо для сім'ї з 5 осіб при земельному наділі в 1 десятину. Нараховувалося майже 500 безробітних.

У другій половині 20-х рр. поступово зростало промислове виробництво, про що свідчать такі дані (в тис. крб.):

Підприємства	Роки		
	1927	1928	1929
Цукровий завод	2370	2362	2653
Гуральня	218	258	290
Цегельня	54	50	56
Україніс	1353	1466	1760

У Тростянці працювало 45 закладів торгівлі, з яких 3 державні, 15 кооперативних, 27 приватних.

Водяний млин на Ворсклі

На розвантаженні цукрових буряків

КРАСНОТРОСТЯНЕЦЬКА ЛІСОВА НАУКОВО-ДОСЛІДНА СТАНЦІЯ

Краснотростянецька лісова науково-дослідна станція – це підрозділ Українського науково-дослідного інституту лісового господарства, у складі якого перебуває з 1930 р.

Організація її припадає на 1923 р., коли група лісників-дослідників почала проводити наукові дослідження в Тростянецькому лісгоспі.

Вибір місця знаходження станції обумовлений тим, що вже на той час у Тростянці склалися широковідомі лісокультурні традиції. Так, в 1884 р. місцеві соснові посадки були визнані зразковими й відзначені грошовою премією та золотою медаллю, а через два роки вони одержали високу оцінку й від учасників VI Всеросійського лісового з'їзду.

У 1887 р. на Всеросійській сільськогосподарській виставці в Харкові Тростянецькому лісництву вдруге присуджена золота медаль «За успішне розведення лісових порід у великих розмірах». Досвід і вирощування сосни в тростянецьких лісах описав Ф. К. Арнольд в II томі монографії «Русский лес» (1899 р.).

У дореволюційний період ведення тут лісового господарства консультував професор М. М. Орлов. На той час було створено значну кількість лісових культур різного породного складу, схем змішування та різного розміщення. Таким чином, на час організації станції вже існувала експериментальна база, що потребувала досліджень та узагальнень.

У наступні роки в Тростянецькому лісовому господарстві закладено пробні площі з рубок догляду різної інтенсивності, численні об'єкти з лісової селекції та інтродукції. На сьогодні експериментальна база – це близько 160 об'єктів загальною площею 500 га.

На станції працювали такі відомі вчені, як П. С. Погребняк, А. Б. Жуков, П. К. Фальківський, І. М. Патлай, В. В. Гурський та бага-

Лісопосадка за часів
Л. Кеніга

52

Початок 1930-х рр.
У центрі – академік
Г. М. Висоцький

то інших. На об'єктах станції проводили дослідження Д. Д. Лавриненко, П. С. Пастернак, П. П. Ізюмський, Г. Р. Ейтінген.

З 1973 р. тут працює кандидат сільськогосподарських наук Василь Андрійович Ігнатенко, який через два роки стає її директором. Його дисертація присвячена оптимізації вирощування дубових насаджень. Він є автором майже 50-ти наукових праць, які надруковані у фахових журналах України, Японії, Канади, Австралії, Франції.

Найціннішими в держлісгоспі є географічні культури сосни, посаджені в 1928–1929 рр., культури ясеня (1930 р.), модрина (1954 р.) та значна кількість інших селекційних об'єктів, створених співробітниками інституту на станції під керівництвом І. М. Патлая. На цих об'єктах проводилися постійні лісівничо-таксаційні обліки, фенологічні спостереження, біохімічні дослідження, вивчалися питання внутрішньовидової мінливості й використання її для підвищення якості штучних насаджень. З 1966 р. почалося створення географічних культур другого покоління, а також вивчення потомств дерев сосни по всій Сумській області.

Із інтродуцентів для лісового виробництва найбільше значення мають модрина, сосна веймутова, сосна чорна австрійська, ялина. Вперше про інтродуценти згадується в роботі А. Л. Толвінського за 1887 р. Із інших деревних інтродуцентів, випробуваних у лісових насадженнях держлісгоспу, необхідно назвати бархат амурський, горіх чорний, волоський сірий, маньчжурський, черемху пізню, ясен зелений, кизил, гікорі білий та гіркий. Значна кількість із них плодоносять, і тростянецькі ліси можуть слугувати постійною насінневою базою їх поширення в Лівобережному лісостепу України. Окрім того, в 1962–1964 рр. на 6 га створено дендропарк, у якому висаджено 250 видів деревних і чагарникових порід.

Велике значення в дослідженнях із інтродукції мають і роботи, виконані співробітником станції М. І. Бережним із вирощування цілого ряду цінних плодово-ягідних, декоративних і лікарських рослин. Усього вивчалось 80 видів рослин, половина з яких лікарські. За результатами розроблено рекомендації з їх упровадження у виробництво.

Останніми роками на станції продовжуються роботи з селекції та насінництва лісових культур, її працівники беруть участь у моніторингу стану та продуктивності лісових екосистем і вдосконалення системи рубок, пов'язаних із веденням лісового господарства. Вченими станції опубліковано більше ніж 400 наукових праць.

1973 р. Перший ряд: Б. В. Ткаченко, кандидат с. г. наук, директор станції, М. І. Бережний, кандидат с. г. наук, старший науковий співробітник, А. П. Богомолів, кандидат наук, заступник директора; другий ряд: І. М. Патлай, доктор наук, професор, академік, працював на станції, М. П. Ліган, кандидат наук, старший науковий співробітник

Василь Андрійович Ігнатенко

ЛІКВІДАЦІЯ СЕЛЯНСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Наприкінці 20-х років ХХ ст. основну частину населення Тростянця і району складали селяни. Кожен із них мав свою землю, на якій працював з ранку до вечора. Сім'ї були багатодітними. З батьками жили діти зі своїми родинами. Кількість членів сім'ї в середньому досягала 6–10 чоловік, а землі обробляли – 5–6 га. Втім, траплялися й так звані міцні господарі (куркулі), які володіли до 10–15 га землі. Але таких було мало.

Селянське обійстя

Розкуркулені

Селянська сім'я мала невеликий будинок із земляною долівкою, маленькими вікнами, покритий соломною. Чимало будинків були взагалі однокімнатні, решта мали розміри 6х8 м і розділялися на дві кімнати. У середині житла стояв дерев'яний стіл зі стільцями. Обов'язково була скриня. Головне місце займала піч. Кожна сім'я мала прялку. З господарських будівель мали хлів для худоби, великий сарай для обмолоту хліба, який називали клунею. У погребях зберігали картоплю та інші овочі. Техніка для сільськогосподарських робіт – рідкість: орали плугом, використовуючи коня чи вола. Хліб молотили ціпами. Після здачі податків частину врожаю продавали на базарах. Деякі багаті господарі мали будинки з дубовою підлогою й залізною покрівлею. На їх озброєнні були косарки й молотарки.

Роки НЕПу призвели до пожвавлення господарського життя: збільшилися врожаї, поступово покращувалося життя. Нарешті стало вистачати хліба і для сім'ї, і для продажу. Здійснилася давня мрія селян: вони стали власниками землі. Мало хто міг передбачити, що життя незабаром зміниться.

У 1927 р. основна частина населення підтримувала гасла більшовиків: влада – народу, землі – селянам, фабрики – робітникам, мир – народам. Але пройшов час і люди зрозуміли, що ці заклики були просто обманом. Замість влади народу фактично встановлена кривава сталінська диктатура, фабрики робітники не отримали – вони стали власністю тоталітарної держави, яка постійно вела війну. У 30-х роках радянська влада оголосила справжню війну селянам, примусово провівши колективізацію.

У 1929–1931 рр. у Тростянці створені колгоспи «Червоний партизан», «Шлях до соціалізму», «Хвиля революції» і «3-й рік п'ятирічки». У 1931 р. три останні колгоспи об'єдналися в один – «Більшовик». Колгоспи Тростянця і довколишніх сіл обслуговувала Тростянецька МТС, створена у 1930 р. У своєму підпорядкуванні вона мала 18 тракторів, 16 плугів та іншу сільськогосподарську техніку. У 1938–1940 рр. у колгоспах в середньому зібрано 24 ц зернових і 78 ц цукрових буряків з гектару. Значних успіхів досяг радгосп, підпорядкований цукровому комбінату. Якщо у 1939 р. врожай зернових склав 14,1 ц, цукрових буряків – 120 ц, то в 1940 р. – відповідно 25,4 і 186,2 ц з гектара. Надій на одну корову за цей час збільшився з 3256 до 3817 кг. 80 передовиків виробництва були учасниками Всесоюзної сільськогосподарської виставки. Великими срібними медалями відзначені доярки радгоспу О. М. Громова та В. Г. Іванова, малою срібною – доярка М. А. Хорольська.

ГОЛОДОМОР 1932–1933 РР.

Однією з найтрагічніших подій в історії України ХХ ст. є голод 1932–1933 рр. Це один із найбільших злочинів сталінщини перед українцями. Установити кількість померлих точно неможливо. Дослідники обґрунтовують різні дані: від 3 до 7 млн осіб – прямі втрати від голоду.

Чому ж сталося таке лихо? Історики однастайні у своїх висновках – голод був штучно створений сталінським режимом. Причина – масове вилучення хліба з українського села.

Ще перед збиранням урожаю, наприкінці липня 1932 р., через нестачу продуктів селяни почали вночі зрізати колоски на полях, де працювали до колективізації як повноправні господарі. На початку серпня Й. Сталін власноруч підписав закон про охорону соціалістичної власності, який передбачав за такі дії розстріл або 10 років ув'язнення з конфіскацією майна. Сучасники назвали його «законом про п'ять колосків».

15 серпня 1932 р. Тростянецький районний виконавчий комітет, виходячи з постанови уряду про торгівлю хлібом, ухвалив обов'язкову постанову «Про заборону торгувати хлібом (зерном та хлібом) на ринку та про порядок помолу». Торгівля хлібом заборонялася, а молоти зерно дозволялося за довідкою сільських рад.

У лютому 1933 р. почалося вилучення в населення насіння для посівної. За невиконання планових завдань ухвалою обкому КП(б)У та облвиконкому район як відстаючий був занесений на «чорну дошку».

Хлібозаготівлі продовжувалися на тлі жахливої картини голоду. Розтягуючи мізерні запаси, люди випікали хліб, додаючи до борошна висівки, кору дерев, а коли зійшов сніг, збирали на полях і їли гнилу картоплю. Продуктами харчування для багатьох стало насіння диких трав, м'ясо загиблих тварин, собак, кішок. Траплялося й людодіство... Рятуючись від смерті, люди виїздили в пошуках роботи до міста, де була надія отримати хоча б мізерний пайок. Звичайним явищем стало залишення дітей на вокзалах, в різних державних установах, де їх підбирали й направляли в дитячі будинки.

Тростянець.
Пам'ятний знак
жертвам голодомору

Примусова здача зерна
державі. Останній вузлик

Усього в районі померло тоді від голоду близько 20000 осіб (25 % населення). Особливих втрат зазнали села Боромля, Жигайлівка, Зарічне, Криничне, де померло 45–50 % людей. За 10 місяців голодомору втрати населення тут у 2,5 раза перевищили кількість загиблих за весь період Великої Вітчизняної війни.

У 1926 р. населення району становило 76 тис. осіб, у 1939 – 55,7 тис., у Жигайлівці відповідно – 5171 і 2214, у Зарічному – 861 і 456, у Криничному – 1162 і 682. Значно скоротилася народжуваність: у 1929 р. – 3053 дитини, у 1933 – 803 дитини. До цього слід додати й сотні розкуркулених і висланих до Сибіру під час колективізації, розстріляних і замордованих у 1937–1939 рр. наших земляків.

Жителька с. Тростянець З. Підлісна згадувала (записано 14.06.1990 р.): *«Народилась я в жовтні 1914 року в селянській родині. Закінчилась колективізація, рідні спочатку працювали в колгоспі*

Люди помирають від голоду

(на той час у Тростянці їх було два), а потім на заводі (один колгосп розпустили – нікому було працювати). Люди розбіглись, роз'їхались, адже в 1932 р. з літа було видно, що на людей чекає голод.

Урожай був непоганий, але весь хліб вивезли. Люди сушили шматочки гарбузів, лушпайки. Збирали по зернятку з прибраного поля горох, який не дозволяли брати (об'їждчики проганяли). Страшно згадати зиму, а особливо весну 1933 р. Народ пухнув і на ходу помирав. У зиму 1932–1933 рр. була оголошена хлібозаготівля. Почалися обшуки й витрушування, навіть із глечиків жмень квасолі та сухофруктів – і це на очах у голодних, умираючих дітей. У моєї тітки їх було шестеро, а вижила одна дівчинка. У одного із дядьків – також.

Ідеш на роботу, а вже візник від сільради везе сани померлих на кладовище в загальну могилу, яку не закопували до повного наповнення (тільки присипали), ніхто не знав, хто там похоронений. Хоронили людей і по дворах, садах, ніхто їх не реєстрував. Нікому не було діла до цього кошмару, помирали вдома, на роботі, на вулиці. Врожай 1932 р. був непоганий, та його не збрали повністю, не було кому, а договори на продаж за кордон виконувати потрібно було, ось і розплатився за це народ. Люди пухли, їли картопляні очистки з патокою, а потім лободу, кору, полову...

На той час у країні були відкриті магазини Торсін, де продукти продава-

лися за золото (золоті речі). Так ось, люди тоді розшифровували цю назву: «Товарищи, опомнитесь, Россія гинет, Сталин истребляет народ». Це, звичайно, озвучувалося тільки у вузькому колі найчесніших і найближчих людей. Усе моє життя сповнене гіркими, спільними з усіма людьми, спогадами, але голод 1933 р. – найстрашніший».

У пам'ять про цю сумну подію в 1993 р., до 60-річчя голодомору, у Тростянці біля Вознесенської церкви встановлений символічний хрест, а на центральному цвинтарі – пам'ятний знак. Хрести скорботи також встановлені на братських могилах жертв голодомору на Смородинському, центральному та Радомлянському цвинтарях, на лісовій галявині поблизу вул. Мічуріна. У 2008 р. поряд із Вічовим майданом відкрита капличка всіх святих в землі Руській просіявших з нагоди 75-річчя голодомору, пам'яті жертв масових репресій та воїнів-земляків, які загинули за свободу і незалежність нашої Вітчизни.

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ: «ЯК Я ЛЮБЛЮ ЖИТТЯ – ВИ Й НЕ УЯВЛЯЄТЕ...»

Микола Григорович Фітільов (Хвильовий) народився 13 грудня 1893 р. в Тростянці, у квартирі, що знаходилась у приміщенні двокласного училища (нині – спеціалізована школа № 1).

Його батько, Григорій Олексійович Фітільов, родом із Куп'янська. Закінчив учительську семінарію у Вовчанську, направлений до Тростянця завідувачем двокласного училища. Мати, Єлизавета Іванівна, також тут учителювала. Микола народився у маленькій кімнатці на другому поверсі приміщення. У своїх спогадах він пише, що його кімната вікнами виходила у двір. У батьків було п'ятеро дітей. Менший брат Олекса пішов добровольцем у Червону армію ще на початку революції й загинув на фронтах громадянської війни. Лишився разом із братом Олександром і трьома сестрами при матері Єлизаветі Тарасенко. Після одинадцяти років спільного життя батьки розлучилися.

Важке дитинство мимоволі спонукало тулитися до бідних, скривджених, спраглих на торжество справедливості.

Від батька Микола взяв гарячий потяг до полювання та мандрів, а від матері – любов до знань, зокрема до літератури. Шевченко і Гоголь – його улюблені письменники.

Після розлучення мати вчителювала в с. Дем'янівка Ямпільського району. Там і познайомився Микола з молодією вчителькою Катериною. Вони одружилися, своїй дочці дали ім'я Іраїда. Громадянська війна розлучила їх. Другою дружиною письменника стала Юлія Григорівна Уманцева, а її донька Люба – названою донькою письменника.

Вступивши до Охтирської гімназії, Микола став активним членом українського революційного гуртка, зблизився з представниками партії українських соціал-революціонерів, за що й був виключений із навчального закладу. Активно займався самоосвітою, трохи пізніше склав у Богодухові екстерном екзамен і одержав гімназійний диплом.

М. Хвильовий

57

Юлія Уманцева,
Микола Хвильовий,
Любов Уманцева

І.Дніпровський, Ю.Яновський, М.Хвильовий. 30-ті рр. ХХ ст.

На Всесоюзній конференції пролетарських письменників у Москві. Грудень 1924 р.

58

ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМІТЕТ

Харків, вул. Карла Лібкнехта, Ч. 64, палатутор Ч. 9-11

ЧС-т 69 ф В

21.ІІ 1927.

Фр. "ВАПІТЕ"; т. т. ЛОДІВУ М., ХВИЛІ

В И Т Я Г

Ч 59 засідання С-ту ЦК КП(б)У від 14.ІІ 1927. р.

НАЗВА	У Х В А Л И Л И
Засідання т. т. ЛОДІВУ М., ХВИЛІ та Досвітнього ві складу "ВАПІТЕ"	9. Вказати на неправильність вчинення фракції "ВАПІТЕ" по питанню, що до виключення т. т. Хвильового. Якого та Досвітнього ві складу "ВАПІТЕ" не погодивши це питання та не одержавши санкції на виключення від Центрального Комітету.

Секретар ЦК КП(б)У *Клименко*

Характерна деталь: під час революції Хвильовий вішав на груди два банти – червоний і жовто-блакитний. Більшовики виступали за самовизначення націй, і в 1919 р. він став членом їхньої партії. На адресу «трійки» з чистки в партії в 1924 р. писав: «У всякому разі я з більшою впевненістю називаю себе комунаром, ніж комуністом».

Говорячи про Хвильового, треба уточнити: до середини 1921 р. такого прізвища ніхто не знав. Тієї ж весни до Харкова прибув керівник позашкільної мережі народної освіти Богодухівського повіту Микола Фігільов. Не за настановами освітянськими прибув, а спробувати себе в літературі, привіз цілі стоки аркушів із поетичними рядками. І вже влітку 1921 р. окремою книгою вийшла поема молодого автора «В електричний вік». На ній і з'явилося вперше прізвище Миколи Хвильового. Слідом за згаданою поемою, тогоріч, побачила світ і книга його віршів «Молодість», а вже наступного – ще одна, «Досвітні симфонії».

Заявивши про себе як про блискучого поета-новатора, Микола Хвильовий не забарився виявити себе і в прозі. 1923-го р. з'являється його перша прозова книга «Сині етюди», що викликала гострий інтерес громадськості. Найстаріший тоді український письменник М. Могилянський узагальнив оцінку критиків: «Один із найталановитіших пролетарських поетів М. Хвильовий явився зараз новатором у галузі прози у своїх свіжих і сильних «Синіх» етюдах».

Коли вийшла друга книга, стало очевидним: такої оригінальної особистості молода українська література ще не знала. Ніхто не заперечив, коли на початку 1926 р. авторитетний критик і літературознавець О. Білецький назвав автора лише двох оповідань «основоположником справжньої нової української прози».

Твори Миколи Хвильового – вершина досягнення української літератури перших десятиліть минулого століття. Його лідерство в прозі, публіцистиці й організації літературно-видавничого процесу визнавали поет Павло Тичина, прозаїк і кінорежисер Олександр Довженко, драма-

тург Микола Куліш, режисер Лесь Курбас. У колективному пролозі до одинадцятої книги «Літературного ярмарку» (1929 р.) Юрій Яновський та Володимир Сосюра щиро наголошували, що саме Микола Хвильовий, а не хто інший із майстрів слова, привів до української революційної прози майже двадцять сучасних письменників.

Критик В. Коряк дав точну характеристику письменнику: «Істинно Хвильовий. Сам хвилюється

й нас усіх хвилює, п'янить і непокоїть, драгує, знесилює і полонить. Аскет і фанатик, жорстокий до себе і до інших, хворобливо уразливий і суворий, а часом – ніжний і сором'язливий, химерний характерник, залюблений у слово, у форму мрійник...»

Але були й інші характеристики. Ось уривок із листа Сталіна Кагановичу та іншим членам ЦК КПУ(б): «...Вимоги Хвильового «негативної дерусифікації пролетаріату» на Україні, його думка про те, що від російської літератури, від її стилів українська поезія мусить якомога швидше тікати, його мусява про те, що «ідеї пролетаріату нам відомі і без московського мистецтва...», його смішна й немарксистська спроба відірвати культуру від політики – все це... звучить тепер більш, ніж дивно». Цей лист започаткував цькування письменника.

Незабаром і літературна робота митця загальмувалася, бо саме приборкувалося українське село, починався голодомор. На вулицях Харкова з'явилися трупи померлих. Хто цікавився цим питанням, тих негайно оголошували прихованими контрреволюціонерами, «націоналістами з партійними квитками в кишені». Та Хвильовий і тут залишився вірним собі. Аби з'ясувати становище на селі, виїхав на Полтавщину. Переконався: голод штучний. Мозок відмовлявся таке сприймати.

Повернувся до Харкова, і ще більший тягар звалився на серце: дізнався про арешт його найкращого друга, поета і прозаїка Михайла Ялового, і що М. Скрипника, активного діяча українізації, усунуто з посади наркома освіти. Хвильовий не витримав. 13 травня 1933 р. у себе на квартирі, запросивши в гості найближчих друзів, вийшов до сусідньої кімнати й пустив собі кулю в скроню...

У 1993 р. в Тростянецькому районі відбулося святкування 100-ліття від дня народження Миколи Хвильового. До загальноосвітньої школи № 1 м. Тростянець завітали літератор, директор видавництва «Смолоскип» із Балтимора (США) Осип Зінкевич, київські літератори Олекса Ющенко й Олександр Шугай, сумські – Павло Охріменко, Микола Гриценко. Під звуки урочистої музики була відкрита меморіальна дошка. У 2003 р. в школі створена літературна вітальня, у якій значне місце відведено творчості Миколи Хвильового.

просвіта, захищає на дога,
щоб пішли ми в пошуках нікого
на прокивіях потопіані дні
Це тобі мов пісня, Микола,
в цей скаженний розтерваний час.

.....

О, Микола! Ми в варті любови...
Як часами в хвилини ці пасти!
За Колуну ми завжди готови
на тортури, на смерть кожному мить
Ми з тобою співці машини,
хоч рудими нас хочуть зробити

Одеса гора Годзи
ескано 18/51-ев

Автограф вірша Миколи Хвильового

Тут народився майбутній письменник

У шкільному музеї Миколи Хвильового

КУЛЬТУРА І СУСПІЛЬНЕ ЖИТТЯ В 20 -ТІ Й ПЕРЕДВОЄННІ РОКИ ХХ СТ.

На початку 20-х років для жителів Тростянецької волості відкрили клуб пролетарської культури, сад, бібліотеку, хати-читальні, кінотеатр.

У театрі «Райтрудоцукор» артисти-аматори ставили вистави «Наталка-Полтавка», «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці», «Шельменко-денщик», у художній та музичній школах молодь навчалася мистецтва та музики.

На Південківському цукрокомбінаті діяв робітничий клуб, де виступала агітбригада «Синя блуза», а також демонструвалися кінофільми. Показували їх ще під час революції і громадянської війни. Кінематограф називали тоді «великим німим». Люди бачили кінокадри на екрані, але дізнатися про те, що відбувалося, могли тільки з титрів унизу на кінокадрах. У 1933 р. звукове кіно з'явилося і в Тростянці. Багато людей приходило на кіносеанси в районний кінотеатр, що стояв на місці нинішнього Будинку культури. Організовувалися культпоходи з підприємств і колгоспів. План демонстрації звукових кінофільмів друкувався в газеті «Соціалістична праця» на кожний місяць.

Ще в грудні 1919 р., після звільнення краю від денікінців, обговорювалося питання про видання Охтирської повітової газети «Укрроста». Її перші номери вийшли в Тростянці. Редактором став М. Ф. Марченко. На початку 1920 р. вона почала виходити в Охтирці.

На початку 20-х років на цукровому заводі видавалася газета «Випарка», реорганізована у січні 1924 р. в районну газету «Смычки». Редакцію очолив М. Ф. Марченко. Газета – стіннівка, не виходила масовим тиражем,

друкувалася в рафінадному заводі на так званому літографському камені, що існував тут ще з дореволюційних часів.

Перша багатотиражна районна газета «Соціалістична праця» вийшла друком 1 жовтня 1930 р. Оригінали її номерів довоєнних років, за винятком 1931 і 1937 рр., зберігаються у книжковій палаті України. Наклад районної газети у передвоєнні роки становив 2500 примірників.

На початку 30-х років у Гаївському бурякорадгоспі виходила багатотиражна газета «Буряковод радгоспу». Наприкінці 30-х вона змінила назву на «Порадник бурякорадгоспу» і виходила накладом 550

Учасники художньої самодіяльності школи ФЗУ. 1935 р.

Духовий оркестр Південківського цукрокомбінату. 1926 р.

60

Драматичний гурток цукрорадгоспу. 1924 р.

примірників. Першого вересня 1932 р. почала виходити друкована газета цукрового комбінату «Фільтрпрес». Багатотиражки випускалися на Півненківській і Боромлянській машинно-тракторних станціях. Жителі району отримували й центральні газети – «Правда», «Известия», «Борьба», «Коммунист», «Українська селянська біднота», інші.

У 1935 р. в місті почалося будівництво радіовузла. На початку 1936 р. в Тростянці діяло 404 «радіоточки». Трансляції починались о 6-й ранку. Напередодні Великої Вітчизняної війни налічувалося 923 «радіоточки».

З 1935 р. в районі стали регулярно проводитися олімпіади із самодіяльного мистецтва, де виступали митці з усіх населених пунктів. У вересні наступного року відбувся перший районний фестиваль української пісні, музики і танцю.

Успішно велося будівництво стадіону, до цього залучали відомих фахівців. Усе робилося для того, щоб у 1939 р. провести Всесоюзну спартакіаду працівників цукрової промисловості. Такому полю на стадіоні заздрили навіть сумчани. У п'ять ярусів стояли дерев'яні лави для глядачів. Працювали заклади харчування, танцювальний майданчик. Вийшов культурно-спортивний комплекс, про який тоді багато хто і мріяти не наважувався.

У червні 1936 р. опублікований у газетах проект нової Конституції, потім з'явилася постанова Президій Центральних Виконавчих комітетів СРСР та УРСР про організацію його всенародного обговорення. У пам'яті народу ще жили події революції, примусового голодомору, творення колгоспів. На додаток розпочалися репресії проти «ворогів народу». Десятки тисяч людей були розстріляні, мільйони перебували у тюремних таборах (ГУЛАГ). Сталінський режим набирав обертів. У цій ситуації будь-які вказівки центру лише схвалювалися. Щоправда, у людей жевріла надія, що з прийняттям нової Конституції, статті якої були дуже гарні, в суспільстві багато чого зміниться. У десятках номерів районної газети друкувалися схвальні відгуки жителів про проект Конституції.

У Тростянці діяли Вознесенська, Благовіщенська церкви та безприходна Кирила і Мефодія (на центральному цвинтарі, приписана до Благовіщенського храму). З приходом до влади більшовики оголосили справжню війну релігії, бо сприймалася ними як ворожа ідеологія, яку треба знищити. У роки революції та громадянської війни служителі культури були віднесені до категорії контрреволюціонерів.

У січні 1924 р. у великих селах Тростянецьчини населення оглядало пересувну антирелігійну виставку. Її експозиція виставлялася в хатах-читальнях: відвідувала її молодь, «и взрослые дядьки с бородами и женщины». У Тростянці проводилася робота «по разложению церковного хора». Щоб дезорганізувати його роботу, трьох співаків прийняли на роботу до цукрового заводу.

У районі наприкінці 20-х – на початку 30-х рр. влада примусово закрила всі церкви, у тому числі й обидві тростянецькі. Іконостаси демонтували й відвезли в сарай біля будинку міліції, де використали для опалення. Іконостас Вознесенської церкви був значною цінністю, ручної роботи, оздоблений сусальним золотом. Його вартість становила 18 тис. крб. при затратах на будівельні роботи храму 148 тис. крб. Втім, на центральному цвинтарі міста діяла невеличка церковка Кирила і Мефодія для відправлення похорон, яку згодом також зруйновано.

До речі, багато приміщень церков використовувалися для зберігання колгоспного зерна, і в роки голоду населення у дверях робило отвори, через які невеличким «струмочком текло» зерно, так потрібне голодуючим. Друга п'ятирічка (1933–1937 рр.) в Радянському Союзі була оголошена п'ятирічкою остаточного знищення релігії. Священники переслідувалися, багатьох із них репресовано. У період фашистської окупації Благовіщенська й Вознесенська церкви відновили свою роботу.

Поступово радянська влада ліквідувала традиції та свята попередньої епохи, в основному релігійного характеру. Під контролем партійних органів широко відзначалися лише пролетарські свята. 1 травня 1938 р. у центрі міста відкритий пам'ятник В. І. Леніну, який зруйнували фашисти під час окупації.

У 1940 р. в Тростянці діяв театр (він же райкінотеатр) на 450 місць зі сценою розміром 12x18, де працював самодіяльний гурток із 15 осіб. Крім того, на підприємствах існувало 3 кінотеатри із загальною кількістю місць 850. Фонд книг центральної бібліотеки – 21 000 примірників.

Драматичний гурток сільбуду. 1924 р.

ТРОСТЯНЕЦЬ У 1940 РОЦІ

Райцентр Тростянець займав площу 1049 га землі. На його території діяли підприємства союзного, республіканського, обласного та місцевого значення. Союзного значення – цукровий і клейовий завод із кількістю робітників 1286 осіб, спиртовий завод, реконструйований у 1939 р., нараховував у своєму складі понад 400 робітників, а держмлин № 14 і механізований цегляний завод відповідно – 197 і 57. Республіканського значення – паркетно-меблево-лісопильний комбінат, із кількістю робітників 1270 осіб, маслозавод – 117. Обласного значення – держмлин № 85 з кількістю робітників 50 і цегельний завод – 47. Місцевого значення – 4 промартілі (гужова, бондарна, шевська і соцпобут-харчова) із загальною кількістю робітників 723 особи. На депооборотне станції «Смородине» з 9-ю дистанцією шляху та спорудження працювало 719 робітників.

На 01.02.1939 р. населення Тростянця становило 11893 чол., які за соціальним станом розподілялися так: робітники – 4970, службовці та інженерно-технічні працівники – 1639. У радгоспі «Гай», який знаходився на території міста (без філії) працювало 664 робітники. Існував тут і колгосп, де працювало 200 чол. Решта населення – дружини та діти робітників і службовців.

Бюджет селища в 1938 р. становив 327 тис. крб, у тому числі на комунальне господарство виділялося 30 тис. крб, а в 1939 р. – 463 тис. крб, у тому числі на комунальне господарство 45 тис. крб.

Комунальних будинків при міській раді було 40 із загальною площею 4508 кв. м. Електроосвітленням райцентр користувався з 7 електростанцій підприємств. Були каналізація й водопровід. Довжина брукованих доріг – 10 км, ґрунтових-грейдерованих – 4,5 км, тротуарів – 4 км. Загальна площа парків та скверів – 23 га, озеленення вулиць – 12 км.

Через Тростянець проходила двоколійна залізнична лінія, яка з'єднувала два обласні центри – Суми і Харків, а також ґрунтовий грейдерований шлях республіканського значення Суми–Харків.

Торгова мережа міста обслуговувалася райспоживспілкою, яка мала у своєму складі райунівермаг, два павільйони-ресторани, 18 ма-

Центральний сквер.
Пам'ятник В. Леніну.
1939 р.

Центральна площа Тростянця.
1939 р.

газинів і яток, три їдальні. Роздрібний товарообіг усіх торговельних одиниць за 1939 р. становив 8,4 млн крб.

Любові Черкашиній довоєнне місто запам'яталося таким: «Інколи думаю, як воно в житті буває – люди старіють, а села, міста або вмирають, або молодіють. Тоді не було таких багатоповерхівок, на місці кінотеатру «Маяк» працював денний ринок, подібний до нинішнього «п'ятка», на місці скверу з пам'ятником Леніну і капличкою по суботах і неділях проходили великі базари. Поряд вздовж церкви до Круглого двору тяглися ряди кіосків, магазинів, де можна було все купити в перекупників, їх називали спекулянтами. Тут же була водокачка, а під час великих ярмарків, як на Покрову, встановлювали каруселі. Тоді до вечора на площі було людно, весело, бо збиралася молодь. До речі, заглядали і в рай-сарай – низеньке темне кеніговське приміщення, де колись була конюшня, з неї обладнали кінозал, це на місці нинішнього суду.

На місці Будинку побуту стояла книжкова лавка, де госпіталь інвалідів війни – ФЗО, у якому вчилися ремесла діти, де готель – пошта з квартирою для завідувача.

Цілодобово працював комбінат хлібопродуктів (тоді на території хлібмістечка стояв дрімучий ліс), а борошно возили спочатку коні, запряжені у вагонетки, а потім пустили «кукушку» по вузькоколійці, яка пролягла по вулиці Горького через Ваглицький міст до вокзалу, де стояли пакгаузи. Вокзал тоді був дерев'яний. На території заводу «Електрообутприлад» працював спиртовий завод, сюди подавалася патока з цукрового заводу. В семи відділках радгоспу масово вирощували цукрові буряки і маточні, насіння яких перероблялося. З приміщень тодішнього насінневого заводу зробили нашу шоколадну фабрику.

Оригінальною була вулиця Татаренка: по обидва боки її височіла шлакоблочна огорожа (рештки збереглися й до цього часу біля водозабору), яка тяглася до вулиці Л. Татаренка, закінчуючись високою аркою з воротами і сторожкою. Вони зачинялися, але пройти можна було у хвірточку. Зліва вона огорожувала великий сад. За ним доглядали і вирощували в теплицях розсаду помідорів, квітів, продавали всім бажаним.

На центральному кладовищі поховані мої предки кількох поколінь, тоді тут стояла красива капличка. На місці нинішніх вулиць Будьонного, Братської, Пам'яті, Рибалка та інших були городи. Нижче, на вулиці Червоноармійській, на території будинкоуправління біля меморіалу «Недоспівана пісня» стояла контора колгоспу «Більшовик». Коли у лютому 1943 р. 40-ва армія, у якій воювала і я, звільнила місто від фашистів, тут розташувався штаб.

На Веселому, де нині насінневий завод, маслозавод, житлові будинки, стояли густі ліси, куди ми бігали по конвалії та гриби.

Невпізнанно змінилось моє рідне місто, але інколи в сні приходять воно таким, як я розповіла».

Водокачка, Благовіщенська церква. 1939 р.

Середня школа № 4.
Учні та вчителі збираються на суботник. 1938 р.

У ПЕРІОД ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

22 червня 1941 р. почалася Велика Вітчизняна війна. Поступово радянсько-німецький фронт наближався до Тростянецьчини. У місті проводилася мобілізація чоловіків у армію. Кожна сім'я проводила своїх близьких. Проводи супроводжувалися мітингами та грою духових оркестрів. 15 жовтня 1941 р. Тростянець окупували фашистські війська.

Перед евакуацією проводилася робота з підготовки кадрів для партизанського руху й підпілля. Для організації роботи в окупації залишено 50 комуністів, створено чотири групи районного партизанського загону – в Тростянці, Білці, Боромлі, Жигайлівці. Комсомольці створили свою підпільну групу. Для підпілля й партизанських загонів закладені сховища із продовольства, зброї та боєприпасів.

Напередодні приходу німців командир районного партизанського загону Матюшенко провів нараду із партизанськими групами, призначив день збору в умовному місці. А після наради, нікого не попередивши, передав керівництво загonom безпартійному Криводубу й евакуювався. Його заступника, першого секретаря райкому партії, також не було – разом із членами бюро залишив район без дозволу ще раніше. Після окупації території району бійці партизанського загону, як і було вирішено на нараді, зібралися в лісі неподалік від Тростянця. Пробыли там три дні й розійшлися по домівках, не дочекавшись керівників. За доносом 33-х із них заарештували німці. Лише двом удалося уникнути страти. Частину партизанів розстріляли, а більшість повісили в Тростянці та Охтирці.

Таким чином, районний партизанський загін, залишений напризволяще його керівниками, не створився. Не знайшлося досвідченої порядної людини, яка б змогла його очолити. А для боротьби з фашистами були всі умови: ліси, наявність боєприпасів і продуктів. Втім,

**БОЙОВІ ДІЇ
НА ТЕРИТОРІЇ ТРОСТЯНЕЦЬКОГО
РАЙОНУ
10-16 жовтня 1941 року**

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

- положення на 10 жовтня
- положення на 12-14 жовтня
- положення на 15-16 жовтня

**БОЙОВІ ДІЇ
НА ТЕРИТОРІЇ ТРОСТЯНЕЦЬКОГО
РАЙОНУ
8-20 серпня 1943 року**

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

- положення на 8 серпня
- положення на 11 серпня
- положення на 9 серпня
- положення на 10 серпня
- положення на 16 серпня
- положення на 20 серпня

незважаючи на це, партизанський рух у районі розвивався протягом усього періоду окупації.

У Тростянці діяв підпільний райком комсомолу (секретар Таран) у складі 50 осіб. Підпільники виконували бойові завдання, розповсюджували радянські листівки, газети, провели ряд диверсійних актів. Зокрема, виконували завдання командування партизанського загону ім. Котовського, який у лютому 1943 р. прийшов сюди з півночі Сумщини. Населення Тростянецького району, особливо сіл Оводівки, Братського, Артеморястівки, Чернеччини (Жигайлівки), всіляко його підтримувало.

Усього загonom ім. Котовського, яким командував Микола Воронцов, на території району знищено 2 військові ешелони ворога, 68 автомашин, 9 танків, 800 німецьких солдатів, підірвано 2 залізничні мости.

Активно боролася з ворогом член підпільного райкому комсомолу Ірина Ярмош. Виконуючи завдання обкому комсомолу, вона організувала диверсійну групу з 14 осіб, яка діяла на шляху Суми – Харків і базувалася в Гаївському відділку Південківського радгоспу. У 1942 р. комсомольці групи Ірина Ярмош, Віктор Генін і Леонід Яковенко під керівництвом старшого лейтенанта Хотька висадили в повітря залізничний міст біля станції Скрядівка й вивели залізницю з ладу на 10-12 днів.

За участь у партизанському русі та підпіллі в роки війни 21 житель нашого району нагороджений урядовими нагородами. Серед них – партизани загону ім. Котовського І. Г. Кут, П. Л. Краснобрижий, І. А. Білозуб, М. А. Петров та інші.

За переховування партизанів і зброї страчені фашистами Д. І. Шаповал, П. І. Іщенко, І. П. Ярошенко, І. М. Гудзенко, С. М. Гудзенко, А. Г. Ворона, Є. І. Жовтоног, О. В. Тарасенко, Є. І. Ворона, І. П. Шевченко та багато інших.

Перший раз Тростянець війська Радянської Армії звільнили від ворога 21 лютого 1943 р. Через кілька днів фашистська авіація піддала нищівному бомбардуванню місто – повністю знищено 78 житлових будинків, а 150 частково зруйновано. У зв'язку з контрнаступом ворога радянські війська 10 березня відійшли на лінію Гребениківка – Боромля – Тростянець, а 12 березня загалом залишили територію району.

Остаточо місто звільнено в серпні 1943 р. Воїни 10-го танкового корпусу у взаємодії з 47-м стрілецьким корпусом 40-ї армії ранком 8 серпня 1943 р. розпочали наступ на Тростянець. Цього ж дня відзначився 398-й танковий батальйон 10-го танкового корпусу, командиром якого був капітан І. В. Шухляев. Несподіваним ударом фашисти були вибиті зі ст. Смородине, захоплено 8 паровозів і 4 ешелони. Командир танкової роти С. В. Гришин першим увірвався на станцію. Двома влучними пострілами з танка був підбитий паровоз, який віз ешелон з військовополоненими. У той же день кілька десятків фашистських літаків зробили масовий на-

Командир танкової роти
С. В. Гришин

Страти окупантами мирного населення та військових

Бой Великої Вітчизняної війни

Наступ Радянських військ під Боромлею

Зустріч визволителів

літ на східну частину міста, скинувши сотні бомб.

Радянські війська продовжили наступ у напрямку центру міста й дійшли до Ваглицького містка, де були зупинені. Фашисти зосередили тут майже 70 танків 11-ї і 19-ї танкових дивізій і при підтримці авіації провели 11 контратак проти частин радянського танкового корпусу. 10 серпня під час нерівного бою з фашистськими «тиграми» ворожий снаряд влучив у командирський танк. С. В. Гришин загинув.

11 днів лінія боїв розділяла місто на дві частини: в одній знаходилися радянські, в іншій – німецькі війська. Розмежування в основному проходило по річці Боромля. Жорстокі бої з окупантами в місті вели воїни 100-ї стрілецької дивізії. 19 серпня 1943 р. навальною атакою радянські підрозділи спочатку вибили фашистів із території цукрового заводу, потім – із райсільгосптехніки, центрального парку та комбінату хлібопродуктів. Нарешті все місто звільнили від загарбників. Втрати фашистів становили майже полк піхоти, 18 танків, 6 бронетранспортерів і близько 30 автомашин.

У визволенні м. Тростянця брали участь жителі району:

В. О. Яценко
В. А. Литвин
П. Є. Федченко
М. Д. Охріменко
З. П. Ємець
Н. Г. Салова
С.А. Довженко
Г. С. Абросимова
І. Ф. Сотніков
І. В. Лучанінов
П. А. Мироненко
О. П. Толубенко
М. М. Чернець
І. Т. Нужненко
І. У. Манойленко
В. Й. Максак
М. П. Осьонов
М. І. Звонко
Ф. М. Захарченко
О. І. Петухов.

Сотні радянських воїнів за подвиги, звершені під час визволення території району від ворога, нагороджені орденами та медалями, а командир взводу 868-го артилерійського протитанкового полку старший лейтенант І. І. Морозов удостоєний звання Героя Радянського Союзу.

Після визволення району й до кінця війни у ньому було мобілізовано та призвано в діючу армію більше ніж 5200 осіб. Усього ж за роки війни Тростянецьчина дала діючій армії понад 11 тис. осіб. У бойових діях військ, партизанів та підпільників брало участь 240 жінок – уродженок району.

У роки війни на території району діяли 23 госпіталі (один – у жовтні 1941 р., а 22 – після визволення району). Чотири з них діяли в Тростянці, сім – у Боромлі, три – у Мартинівці, по одному – в Білці, Гребениківці, Жигайлівці, Машанці, Криничному, Микитівці, Тучному, Олексиному.

У 1943–1944 роках трудящі району внесли 1 млн 320 тис. крб на створення танкової колони «Колгоспник Сумщини».

Хоробро бились із ворогом уродженці району на фронтах, у партизанських загонах та підпіллі. 8170 уродженців і жителів району нагороджені орденами і медалями. 12 із них стали Героями Радянського Союзу:

Боев Іван Капітонович;
Борисенко Михайло Петрович;
Кривоніс Микола Якович;
Куц Олександр Михайлович;
Овчаренко Степан Полікарпович;
Скринько Василь Григорович;
Тимченко Петро Сергійович;
Шаповал Григорій Савелійович;
Шевченко Григорій Іванович;
Шульга Семен Никифорович;
Яковенко Ілля Якович;
Яковлев Тимофій Якимович.

Трое наших земляків нагороджені орденом Леніна:

Баглик Андрій Олексійович;
Веселовський Василь Прокопович;
Шимко Василь Сергійович.

Трое жителів із Тростянецького району є повними кавалерами ордена Слави:

Дудко Федір Іванович;
Рудь Олексій Васильович;
Удодов Федір Матвійови.

Сім тростянчан стали учасниками Параду Перемоги:

Арнаутов Олександр Трохимович;
Головченко Михайло Тихонович;
Лазарев Юрій Гнатович;
Ноздрін Митрофан Моїсеевич;
Сотніков Іван Федорович;
Стояновський Федір Пилипович;
Храмцов Іван Васильович.

Більше сотні жителів району брали участь у героїчному штурмі Берліна. Один

Наслідки окупації у Тростянці

Учасники визволення міста. Зустріч із тростянчанами

Учасники Параду Перемоги в Москві: І. В. Храмцов, О. Т. Арнаутов, І. С. Головченко, М. М. Назарін

Під час встановлення та відкриття пам'ятника легендарному Т-34

68

тал, вугілля, нафту, хліб. Фронту потрібні були танки, літаки, гармати, боеприпаси та інше озброєння. «Все для фронту, все для перемоги!» – такий був закон життя радянських людей. Під цим лозунгом трудилися і в евакуації, і після повернення в звільнений від ворога край. Недоїдаючи й недосипаючи, залізничники станції Смородине, робітники Півненківського цукрозаводу, деревообробного комбінату, ремонтних майстерень, колгоспники, робітники радгоспу робили все, щоб Вітчизна перемогла.

Десятки тисяч трудящих району наближали перемогу біля верстатів, на полях і фермах. Понад 100 залізничників локомотивного депо Смородине обслуговували Сталінградський фронт. Прямо в степу, на голій землі, були прокладені рейки. Під свист і розриви бомб, під обстрілом ворожих літаків неймовірно тяжкою ставала дорога до фронту.

Згадує Михайло Шаповалов, який за особисту відвагу й мужність удостоєний ордена Бойового Червоного Прапора: «Величезну роль відіграли паровозні колони, що формувалися в тяжких умо-

із таких ратаїв – Григорій Якович Головка, учитель-пенсіонер, учасник бойових дій. Дійшов до рейхстагу й написав своє прізвище на його стіні.

Району за період бойових дій та окупації заподіяні величезні збитки. Тільки в Тростянці з 24 промислових підприємств зруйновано 11, серед них деревообробний комбінат, цукровий, спиртовий і шкіряний заводи. Зруйновано також 137 житлових будинків та 4 школи. Розграбовано 52 колгоспи та радгосп, спалено близько 1300 житлових будинків. Повністю спалені села Братське, Оводівка, Чернеччина, 60 дворів спалили в с. Олексиному. Загальна сума збитків становила 529 млн крб (у цінах того часу).

За час війни район безповоротно втратив 7891 жителя. Із війни не повернулося 7126 чоловік: загинуло в боях – 2678, померло від ран – 582, померло в полоні – 97, пропало безвісти – 3769, партизанів та підпільників загинуло 161. Жертвами війни стали 515 мирних жителів. На примусові роботи до Німеччини вивезено 1876 осіб, значна частина яких там загинула.

Під час бойових дій на території району загинуло 2817 радянських воїнів, військовополонених – 97. Загинули на території району воїни поховані в 49 братських могилах. Партизанських поховань 8, в яких покоїться 53 бійці. Значна кількість партизанів похована у військових братських могилах.

Трудящі району доклали значних зусиль, щоб гідно увічнити пам'ять загиблих воїнів. На всіх військових та партизанських похованнях встановлені скульптурні пам'ятники та обеліски, на яких викарбовано 1427 імен похованих.

Пам'ять загиблих уродженців і жителів району увічнюють 26 пам'ятників та меморіальних знаків.

Результат війни вирішувався не тільки на фронтах, а й кувався в битві за метал, нафту, хліб.

вах голоду, холоду. Але машиністи доставляли спецвантажі на фронт. Самі заготовляли дрова в лісі, набирали воду з річки, ремонтували паровози. На прифронтових магістралях було чимало сімейних екіпажів». Про їхній подвиг у роки війни розповідають численні експонати музею, створеного в депо 1977 р. з нагоди 100-річчя Південної залізниці.

У пам'яті залишилась самовіддана праця жінок району. Багато з них нагороджені медалями «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» – М. М. Гребенюк, С. П. Гусева, Д. П. Донець, Л. А. Усманова, О. А. Семисалова, П. С. Горошко, Н. М. Колісник, П. М. Павлова, Н. П. Фурда та багато інших.

Рішенням виконкому міської Ради народних депутатів 9 серпня 1971 р. присвоєно звання «Почесний громадянин міста Тростянця» колишньому командирі 398-го танкового батальйону І. Шухляєву, командирі роти, Герою Радянського Союзу Ф. З. Шаріпову, стрілку-радисту С. Попову, механіку-водію танка М. Казанцеву. Одна з вулиць названа на честь лейтенанта С. Гришина, який загинув при визволенні Тростянця.

Значною подією в історії краю стало відкриття 11 вересня 1983 р. в районному центрі на площі імені 40-ї армії пам'ятного знака – танка Т-34 та меморіальної дошки. Автор пам'ятного знака – А. І. Дейнека.

Символічно, що в Тростянці щорічно 8 травня, напередодні Дня Перемоги, молодь проводить факельний похід від площі імені 40-ї армії до меморіалу «Недоспівана пісня», а 19 серпня на цьому місці святкується «День визволення міста від німецько-фашистських загарбників».

Нагороджені трьома медалями «За відвагу»:

В. П. Новіков

С. В. Бриченко

К. І. Гаврилін

Святкування Дня Перемоги в Тростянці

ГЕРОЇ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ ТРОСТЯНЕЧЧИНИ

Тростянчани пишаються тим, що на їхній землі народилося дев'ять Героїв Радянського Союзу. Троє уродженців інших областей пов'язали надовго свою долю з районом. Нижче пропонуємо невеликі розповіді про героїв-земляків.

БОЄВ ІВАН КАПІТОНОВИЧ (1922 – 1980)

...Вересень 1943 р. Група саперів на чолі зі старшим сержантом Боевим форсувала Дніпро із завданням – забезпечити переправу 983-го стрілецького полку. Діючи сміливо й рішуче під артилерійським, мінометним і кулеметним вогнем, Іван Боев з бойовими друзями зуміли значно полегшити переправу підрозділів.

Гітлерівці нарощували сили. Їм вдалося скинути наших бійців у річку, знищити артилерійським вогнем кілька човнів. Старший сержант Боев, відрізаний від свого підрозділу, опинився на території, зайнятій противником. Та відважний сапер не розгубився. Ретельно замаскувавшись, він спостерігав за фашистською обороною. А коли стемніло, раптово з'явившись перед групою німців, змусив їх сісти в човен. Сміливець прибув до своєї частини з полоненими гітлерівцями й цінними розвідувальними даними.

БОРИСЕНКО МИХАЙЛО ПЕТРОВИЧ (1904 – 1979)

У січні-лютому 1944 р. війська 1-го та 2-го Українських фронтів завдали поразки фашистським дивізіям у районі Корсуня-Шевченківського. У цих боях відзначився 881-й самохідний артилерійський полк під командуванням капітана Борисенка. Артилеристи знищили 52 танки, 5 самохідних гармат, 12 батарей протитанкової оборони, понад дві тисячі ворожих солдатів і офіцерів.

У районі Умані артилеристи Борисенка перекрили шлях відступаючим частинам ворога. Мужній командир на самохідній установці першим увірвався в Умань, знищуючи ворога артилерійським вогнем і гусеницями. У вуличних боях Михайла Петровича поранили, але він продовжував командувати полком.

Після демобілізації Михайло Петрович проживав у Тростянці.

КРИВОНІС МИКОЛА ЯКОВИЧ (1896 – 1962)

КУЦ ОЛЕКСАНДР МИХАЙЛОВИЧ (нар. 1911)

ШАПОВАЛ ГРИГОРІЙ САВЕЛІЙОВИЧ (1913 – 1983)

Героїчний подвиг троє жителів с. Олексине здійснили під час форсування Дніпра. У ніч на 22 вересня 1943 р. підрозділи стрілецького полку почали переправу. Ворог зайняв вигідну позицію на високому правому березі, поблизу якого знаходився невеликий острів. Одними з перших форсували Дніпро на рибальському човні кулеметники Г. Кирич, Г. Шаповал, М. Кривоніс і О. Куц. Німці помітили сміливців і відкрили шквальний вогонь. У відповідь «заговорив» кулемет Шаповала. Куц і Кривоніс щосили налягли на весла. Коли поранило Кривоніса, його замінив командир обслуги Кирич. Нарешті досягли острова. Кулеметники одразу ж вступили в бій із переважаючими силами. Становище наших бійців ускладнювалося тим, що вони втратили зв'язок із лівим берегом. Закінчилися боеприпаси, а ворог майже безпе-

І. К. Боев

М. П. Борисенко

М. Я. Кривоніс

первно контратакував. Фашистські літаки бомбили острів. На третю добу Г. Кирина наказав О. Куцу й автоматнику К. Волошину, який приєднався до кулеметників, переправитися на лівий берег і доповісти командуванню про становище на острові. Наказ було виконано. Після короткого перепочинку бійці з боеприпасами повернулися до своїх товаришів і знову вступили в бій. Коли підійшло підкріплення, кулеметників відкликали з острова. Ворог вів безперервний обстріл позицій. Під час одного з німецьких нальотів Г. Кирина було вбито, а О. Куца, Г. Шаповала, М. Кривоноса тяжко поранено. Ось тоді й одержали рідні Олександра Куца помилкову звістку про його загибель. Та незабаром, коли хороброго воїна привезли до госпіталю в Тростянець, помилка з'ясувалася.

ЛЕВЧЕНКО ГРИГОРІЙ ІВАНОВИЧ

Народився у 1900 р., до війни проживав у с. Набережне Гребениківської сільської ради. Коли 309-а стрілецька дивізія, у складі якої він воював, підійшла до Дніпра в районі Ржищева на Київщині, то почалися запеклі бої. У ніч на 22 вересня 1943 р. група солдатів 5-ї стрілецької роти 955-го стрілецького полку під сильним вогнем ворога переправилася на правий берег. Радянські воїни з ходу атакували гітлерівців, що засіли в траншеях. У рукопашній сутичці рядовий Григорій Левченко знищив кулеметника та більше десятка автоматників. Наші воїни вибили гітлерівців із зайнятих позицій.

На ранок ворог пішов у контратаку. Та, незважаючи на перевагу в живій силі, не досяг успіху. Купка сміливців протягом трьох діб міцно утримувала захоплений плацдарм. За цей час наші солдати відбили 12 ворожих контратак. У цих боях Г. І. Левченко знищив 7 і взяв у полон трьох гітлерівців.

О. М. Куц

Г. С. Шаповал

Г. І. Левченко

С. П. Овчаров

В. Г. Скринько

П. С. Тимченко

ОВЧАРОВ СТЕПАН ПОЛІКАРПОВИЧ (1903 – 1950, народився в с. Набережне)

У вересні 1943 р. підрозділи 309-ї Пирятинської стрілецької дивізії підійшли до Дніпра. Серед сміливців, які в ніч на 22 вересня під градом куль і снарядів першими дісталися правого берега, був і рядовий Овчаров. Ворог зустрів радянських воїнів нищівним кулеметним вогнем. Але це не зупинило наших воїнів. Першим піднявся на весь зріст і кинувся в траншею Степан Овчаров. Автоматним вогнем, гранатами та прикладами група бійців вибила фашистів із зайнятих позицій. У цьому бою рядовий Овчаров знищив понад 20 гітлерівців. На світанку під прикриттям авіації й артилерії німці пішли в контратаку. Тричі успішно відбивали наші воїни наступ значно переважаючого в силі ворога. Степан Овчаров знову виявив надзвичайну мужність. У рукопашній сутичці знищив 12 гітлерівців. Під час відбиття однієї з контратак відважний солдат був поранений, але поля бою не залишив.

72

СКРИНЬКО ВАСИЛЬ ГРИГОРОВИЧ (1912 – 1984, народився в с. Боромля)

...Йшов 1945 р. Радянські війська швидко наближалися до лігва фашистського звіра. Ворог запекло огризався, створював міцну оборону в будь-якому придатному для цього місці. Не обминув і невелике місто Бензден, у самому центрі Сілезії, на березі річки Варта.

Річка, біля якої зробили привал танкісти Скринька, навіть після лютих січневих морозів не замерзла. Міст, капітан це чудово знав, замінований. Навпроти дороги, що веде до нього, розташувалася батарея протитанкових гармат – зустріне ураганим вогнем кожного солдата, кожний танк, який з'явиться на відкритій місцевості. А здійснювати прорив треба, й доручено це його батальйонові.

А якщо зробити так? Відомо, що німці – народ пунктуальний. Обідають і відпочивають завжди за годинником. От і вдарити саме в цей час. По команді Скринька батальйон відкрив вогонь по мосту. Одночасно три «тридцятичетвірки» на максимальній швидкості помчали до ворожих позицій, увірвалися в розташування батареї. І ось вони вже в місті. Справдилися передбачення комбата: захоплені зненацька німці навіть не встигли зробити хоча б один постріл. Прямим попаданням було знищено пост мінерів біля електрорубильника. Через годину місто очистили від фашистів.

ТИМЧЕНКО ПЕТРО СЕРГІЙОВИЧ (народився 1902 р. в с. Гребениківка)

У ніч на 22 вересня 1943 р. підручні засоби для переправи – човни, бочки, плоти – були готові. Першим на одному з човнів вирушило в небезпечну путь відділення 5-ї стрілецької роти 955-го стрілецького полку, яким командував рядовий Тимченко.

Гітлерівці помітили радянських воїнів і відкрили сильний вогонь з артилерії, мінометів і кулеметів. Поруч із човном розривалися снаряди, свистіли кулі, вода здіймалася хвилею. Бійці налягли на весла. Наші кулеметники з лівого берега вели прицільний вогонь по ворожих точках, прикриваючи сміливців. Нарешті човен торкнувся землі. Воїни кинулися вперед, до траншей гітлерівців. Атака була такою стрімкою, що гітлерівці не витримали натиску й залишили свої позиції. У цьому бою Петро Тимченко особисто знищив 12 фашистів. Уранці над захопленим радянськими воїнами плацдармом з'явилися німецькі літаки, а незабаром у контратаку пішла піхота противника. Ворог намагався скинути наші передові підрозділи в Дніпро. На відділення Тимченка наступало близько роти німців. Здавалося, не вистояти

С. Н. Шульга

І. Я. Яковенко

Т. Я. Яковлев

купці наших воїнів. Та мужність і незламна воля радянських бійців перемогли. Вони відбили кілька ворожих контратак і змусили німецьку піхоту повернути назад. Відділення Петра Тимченка утримувало захоплені позиції до підходу головних сил полку.

ШУЛЬГА СЕМЕН НИКИФОРОВИЧ (1912 – 1960, народився в с. Жигайлівка)

Наприкінці січня 1945 р. війська 1-го Українського фронту вийшли до Одера, форсували ріку й оволоділи плацдармом на її протилежному березі. Велику роль у подоланні цього водного рубежу мали інженерно-саперні частини, зокрема 56-й інженерно-саперний батальйон, бійці якого за дуже короткий строк спорудили переправу. Коли частина радянських військ була вже на протилежному березі Одера, бурхливий потік води й лід, що рухався, зірвали верхні надбудови мосту. Переправа припинилася. 56-й інженерно-саперний батальйон отримав наказ негайно відновити міст. Виконання бойового завдання доручили відділенню, яким командував сержант Шульга. Відважні сапери по пояс у крижаній воді, кожної хвилини ризикуючи потрапити під лід, усю ніч без перепочинку працювали на спорудженні переправи й на ранок по відбудованому мосту рушили радянські війська. Дві доби відділення сержанта Шульги забезпечувало безперебійну роботу переправи.

ЯКОВЕНКО ІЛЛЯ ЯКОВИЧ (1900 – 1944, народився в с. Гребениківка)

У листопаді 1943 р. 383-я стрілецька дивізія вела запеклі бої за розширення Кримського плацдарму. Ні вдень, ні вночі не стихав гуркіт канонади. Гітлерівці вперто захищали висоту Царів курган, із якої добре прострілювалася навколишня місцевість, що значно ускладнювало просування наших підрозділів уперед. І тоді Ілля Яковенко висунувся вночі з кулеметом на фланг свого підрозділу й добре замаскувався. На світанку фашисти пішли в контратаку. Шквальним вогнем зустрів ворога хоробрий воїн. Німці розгубились і повернули назад, залишивши вбитих і поранених. Наші підрозділи, скориставшись панікою в рядах противника, оволоділи Царевим курганом. Опам'ятавшись, фашисти двічі кидалися в контратаку, але безуспішно. Радянські воїни міцно закріпилися на висоті. Кулеметник Яковенко в тому бою знищив десятки гітлерівців.

ЯКОВЛЄВ ТИМОФІЙ ЯКИМОВИЧ (народився 25 лютого 1926 р. в с. Ницаха)

Узимку 1945 р. бої точилися на західному березі Вісли. 14 січня під час наступу радянських військ, перебуваючи в перших рядах атакуючих, молодший сержант Яковлев вогнем станкового кулемета ліквідував дві німецькі вогневі точки, що заважали успішному просуванню наших підрозділів. У цей день відважний кулеметник знищив близько 50 гітлерівців. Через деякий час в районі Дзембово Тимофій Яковлев одним із перших увірвався з кулеметом у траншею противника й почав поливати свинцем фашистів. Коли закінчилися патрони, хоробрий воїн вихопив кинджал і кинувся на гітлерівців. На допомогу приспіли бойові товариші. Ворог був розгромлений. На підступах до міста Шнайдемюль противник кілька разів контратакував наші позиції, але безуспішно. І в цих боях молодий кулеметник знищив не один десяток фашистських солдатів та офіцерів.

ТРИ КОЛА ПЕКЛА ОЛЕКСІЯ ЧЕРКАШИНА

Після закінчення Великої Вітчизняної війни додому, на Тростянецьчину, повернулося 28 в'язнів фашистських концтаборів. Серед них і Олексій Семенович Черкашин. Народився він у 1925 р. в с. Люджа у простій селянській родині. Не думалося і, як кажуть у народі, не гадалося простому селянському хлопчині, що на його долю випаде безліч суворих життєвих випробувань. Селянська сім'я мала невеликий наділ землі, але з 12 дітей у голодомор вижили троє. У 1935 р. сім'я переїхала в с. Смородине, де Олексій закінчив семирічку. З дитинства мав неабиякий хист до малювання.

О. С. Черкашин

Під час окупації його запідозрили у зв'язках з партизанами й заарештували. Спочатку утримували в Тростянецькій в'язниці, що розташовувалась у підвальному приміщенні в центрі міста в будинку, де сьогодні розміщена прокуратура. В'язниця тут знаходилась і в довоєнний час – утримувалися до здійснення вироків так звані вороги народу, звідси водили на допити. Олексію довелося там перебувати разом із 13 жителями, яких щоденно разом із ним виводили до центру міста, вішали по 2-3 особи біля пам'ятника В. І. Леніну, а решту знову відводили до буцегарні. Так повторювалося декілька днів. У травні 1942 р. його переправили до в'язниці в польському місті Мисловица, де продовжують допитувати протягом місяця. Потім під номером 127663 пройшов концтабори Освенцим та Маутхаузен, а після звільнення – спецперевірку чотирьох контррозвідок в угорському місті Яношхаз.

Його призвали до радянської армії. Включився в роботу зі збирання матеріалів про бойовий шлях колишнього 68-го стрілецького корпусу, який перекинули на Далекий Схід, де йшла війна з мілітаристською Японією. Олексій Семенович пише листа Сталіну, намагаючись розкрити йому очі на ті несправедливості, жорстокості, свавілля, що існували в країні, і стає «ворогом народу», поповнює табір «Краслак».

Із табору не випускали, та він був спритним хлопцем. Крутив «сонце» на арматурній гойдалці, добре грав у шахи із злочинцями. Користуючись гнучкою жердиною, перемахнув через паркан із колючим дротом. Доплюсували покарання за втечу. Якось у спорі з військовим сказав, що зробить банкноту, яку не відрізниш від справжньої. Ще раз «приплюсували». Так набралось 25 років ув'язнення. У 1953 р. не стало «вождя народів», і рішенням особливого відділу вирок Черкашина скасували. Згодом Олексій Семенович був реабілітований.

Головні ворота Освенцима

В'язні Освенцима

О. Черкашин. *Чайковський у Тростянці.*

Звикав до свободи в Красноярську, відвідував художню школу ім. В. І. Сурікова. Де б не був, мріяв про пензлі, фарби. Тож коли повернувся на рідну землю, відвідував художню студію М. Б. Бончеревського. Вдосконалював майстерність художника. Понад 30 років, до самої пенсії, працював у Тростянецькому райпобуткомбінаті художником, фотографом.

Незважаючи на поважний вік, не полишав улюблену справу. Його квартира нагадувала картинну галерею: скрізь живописні полотна різного змісту й форми. Усього художником протягом років творчості намальовано більше двохсот картин. Перевагу віддавав пейзажам: «Березовий гай», «Нескучанський став», «Ніч на Ворсклі», «Річка Боромлянка», «Зима в Смородиному» тощо. Щирий, яскравий талант митця вчив усіх бачити те, чого не помічаємо навколо себе, ніс красу довколишнього світу.

Картини О. С. Черкашина відображають усі пори року, усі ефекти гри світла: то розвидниться, то сутеніє, то спалахне сонячний промінь. Милуєшся природою, упізнаєш улюблені місця, де ходив босоніж. Чайковський у Тростянці, Круглий двір, Грот німф – ці теми також у полі зору художника. Чимало кримських пейзажів.

Неодноразово Олексій Семенович влаштовував персональні виставки, ставав лауреатом республіканських, обласних фестивалів самодіяльної творчості. Його полотна експонувалися на виставках у Болгарії, Німеччині, Росії, Україні. Чимало колекціонерів придбали його картини.

Помер О. С. Черкашин у 2009 р.

ВІДБУДОВА НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА

Війна закінчилася. Люди поверталися до мирної праці, але в країні продовжував панувати сталінський режим. Знову кордони стали залізною завісою, що відокремила населення СРСР від іншого світу.

Люди були свідками й жертвами трагедії, створеної тоталітарним режимом: революція 1917 р., братовбивча громадянська війна, червоний терор, концтабори при Леніні, примусова колективізація, голод у 1932–1933 рр., вороги народу, ГУЛАГ, голод 1947 р...

До тих, хто проживав на окупованій території, радянська влада ставилася з підозрою. Полонені й оstarбайтери (остівці) проходили ретельну перевірку. Перші взагалі вважалися зрадниками Батьківщини. Багато з них потрапило в сталінські табори. Вони не могли отримати пристойну роботу й вищу освіту. Значна частина людей не захотіла повертатися в Радянський Союз. За кордоном вони побачили краще життя. Головний парадокс полягав у тому, що ті, хто повернувся на Батьківщину, ставали чужими серед своїх, а хто залишився в зарубіжних країнах, ставали своїми серед чужих.

До анкет, які заповнювали майже всі дорослі, вводилася графа: чи був у полоні, на окупованій території, що робив під час окупації. Особливий контроль встановлювався за близькими й рідними тих, хто не повернувся за кордон або співпрацював із німцями. Щорічно, за вимогою органів державної безпеки, місцеві ради складали на них «довідки-характеристики», де характеризувалися сім'ї та родичі. Обов'язково робився висновок, чи є на них «компроматматеріали». Ці довідки писалися російською мовою, скріплювалися печаткою та підписами голови й секретаря місцевої ради. Важко повірити, але фактом є те, що такі «довідки-характеристики» склалися аж до 1978 р.

76
Приміщення лісодослідної станції, зруйноване фашистами

Відбудова цукрового заводу

У голоді, холоді, злиднях великий народ, переможець фашизму, рабською працею відбудовував дотла зруйновану Україну. Народне господарство району в роки окупації зазнало значних втрат.

Відновлення розпочалося ще в серпні 1943 р., тобто відразу після звільнення від німецько-фашистської окупації. Ситуація на краще змінювалася щомісяця, щороку завдяки трудовому героїзму простих людей.

Після визволення Тростянця комендантом міста призначили одного з визволителів, старшого лейтенанта Івана Євграфовича Шимка, уродженця с. Смородине (1909 р.).

Важкою видалася перша повоєнна весна. Для оранки землі під сівбу використовувалися відремонтовані трактори. Корови теж слугували тягловою силою. Крім того, сотні колгоспників разом із робітниками та службовцями міста вийшли в поле з лопатами і скопали 1560 га землі. А всього в сільському господарстві району зорали 16 тис. га. Рік був посушливим, і тому господарства одержали врожай у середньому по 5–6 ц зернових, 60–70 ц цукрових буряків і 40 ц картоплі з кожного га.

У зв'язку з тим, що в 1943–1945 рр. не було необхідної кількості сільськогосподарських машин, техніки, механізмів та інвентаря, багато робіт у полі виконувалися вручну. Особливо масово люди виходили на збирання врожаю – ставали жаткарями, косарями, снопов'язальниками. Працювали з серпами, граблями, вилами.

Колгоспи району освоїли в 1945 р. 75 % довоєнного рівня посівних площ.

Колектив Півненківського цукрокомбінату стаханівськими темпами, працюючи у кілька змін і перевиконуючи щоденні плани, відбудував цегельний завод, де до 27-ї річниці Жовтня (листопад 1944 р.) достроково виробили 1 млн штук цегли. Крім того, стали до ладу ливарний цех, електрогосподарство, побудовано три вагранки, залізничний міст на під'їзних коліях.

Обробіток ґрунту. 1943 р.

Посівна. Осінь 1943-го р.

Посівна. Весна 1946-го р.

У 1945 р. відбудовано 20 підприємств і служб залізничного транспорту, запрацював деревообробний комбінат.

Відроджувалося промислове виробництво. У 1947 р. всі підприємства республіканського підпорядкування району виконали річний план на 116,4 %: Півненківський цукрокомбінат, машиноремонтні майстерні, ДОК, індошиття одягу і взуття, млин № 4, маслозавод, Роблігосп, Робхарчпромкомбінат, промкомбінат РПС. Із винятковою енергією трудилися залізничники.

Про свою роботу згадує Уляна Головченко: *«Я в 1944 році влаштувалася на роботу в швейну промартіль ім. Горького. Небагато хто з тростянчан пам'ятає, що Круглий двір у нашому місті одразу після війни був центром побутового обслуговування. Війна не пошкодила цієї історичної споруди. Та й відповідальність і культура людей в ті роки була вищою, ніж пізніше, в часи розвинутого соціалізму. Своїми силами ми підтримували цю споруду. В одній із веж розміщалася швейна артіль пошиття жіночого одягу «Луч социализма», у другій – чоловічого, артіль імені Горького, у третій – склад сировини й мануфактури. У нижніх приміщеннях тіснилися різні дрібні ремісничі майстерні, які входили в артіль. Усі приміщення опалювалися дровами і були теплі та затишні взимку. Тут же, у дворі, утримувалися коні, які слугували транспортом для районних організацій.*

Я мала восьмий, найвищий розряд швачки й виконувала індивідуальні замовлення, переважно перших керівників району. Головою районної ради був у ті роки Т. Т. Туль. Він одягався тільки в нашій майстерні. А населенню більше доводилося перелицьовувати або шити з солдатських шинелей. А який одяг виходив – як новий! Тому завжди було багато замовлень, черги. Так було до 1949 р., доки в Охтирці не організувалася швейна фабрика й більшість кваліфікованих швачок на запрошення перейшли туди на роботу. Мали зробити фабрику в Тростянці, але завадила відсутність приміщення. Наша майстерня перейшла в одноповерхову кам'яницю біля вокзалу, там же були цехи з випічки бубликів, виробництва цукерок.

А Круглий двір став згодом оптовою базою райспоживспілки, і це зруйнувало його. Добре, що через стільки десятиріч знайшлися керівники, яким дорога історична й людська пам'ять. Думаю, і їх пам'ятатимуть люди».

ТРОСТЯНЕЦЬКІ КОЛГОСПИ І ПІВНЕНКІВСЬКИЙ РАДГОСП У ПОВОЄННІ РОКИ

Поступово відбудовувалися господарства тростянецьких колгоспів і радгоспу. На 1949 р. був досягнутий довоєнний рівень сільськогосподарського виробництва у колгоспах «Червоний партизан» і «Більшовик», які відповідно у 1950 та 1954 рр. об'єдналися із сусідніми господарствами.

Усі довоєнні площі земель у радгоспі оброблялися вже у 1946 р., а наступного року там отримали такий врожай: зернових – 23,3, насіння цукрових буряків – 15, буряків маточних – 344, цукрових буряків – 240 ц з га. Поступово радгосп перетворився у велике спеціалізоване господарство з вирощування насіння цукрових буряків. Значного розвитку досягло м'ясомолочне тваринництво. За радгоспом закріпили 5287 га сільськогосподарських угідь, з яких 4521 га ріллі. На жаль, кілька років тому радгосп став банкрутом і припинив свою діяльність.

За вагомі трудові досягнення 62 працівники відзначені медалями й орденами СРСР, а три – найвищою відзнакою країни – званням Героя Соціалістичної Праці.

УЛЯНА ВАСИЛІВНА БЕРЕЖНА

Народилася у 1919 р. в селі Вільшани Недригайлівського району в сім'ї селянина. З 1951 р. працювала дояркою Микитівського відділка радгоспу Півненківського цукрокомбінату. З року в рік досягала високих виробничих показників. Створила високопродуктивну групу корів: «Родинка» давала 45 кг молока в день, «Розвідка» – 32, а від «Мазурки» надоювали 10 тис кг молока на рік.

Їхали до Бережної за досвідом з усіх кінців Союзу. Вона втратила лік своїм послідовницям та ученицям. Надоювала без електродоїлок, тільки вручну, у середньому до 6 тис кг молока від кожної корови своєї групи. Тоді Півненківський радгосп гримів на всіх рівнях, ферма у Ви-

На скиртуванні

79

На колгоспних ланах.
1944 р.

Н. В. Троцька

Г. А. Панченко

У. В. Березна

На колгоспних ланах. 1950-ті рр.

шневому була племінною. Тварини мали вдосталь сіна, силосу, сінажу, комбікорму, макухи й меляси.

19 років пропрацювала Ульяна Володимирівна в Микитівському відділку. Принесла славу радгоспу, району. У 1955, 1956, 1957 рр. вона учасниця ВДНГ. З Москви додому повернулася з малою золотою та бронзовою медалями. У 1966 р. за видатні успіхи в роботі їй присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці.

ГАЛИНА АНДРІЇВНА ПАНЧЕНКО

Народилася 1908 р. в селі Жигалівці в сім'ї селянина-середняка. Після навчання в початковій школі до 1931 р. працювала у своєму господарстві.

У повоєнні роки Галина Андріївна працює в Криничанському відділку радгоспу Південківського цукрокомбінату дояркою. Умови праці складні: напівзруйновані гітлерівцями тваринницькі приміщення, нестача кормів. Доводилося бути не лише дояркою, а й скотарем та пастухом. Навіть у таких важких умовах забезпечила хорошу продуктивність корів.

Згодом її переводять до Микитівського відділка радгоспу. Доручають доглядати телят. Жодна телятниця в радгоспі, крім неї, не сягала приростів ваги тварин по 800 і більше грамів. У 1948 р. її нагородили орденом Трудового Червоного Прапора.

Уже через рік добові прирости ваги сягнули 900–1000 грамів, а в 1950 р. телят-

ниця одержала по 1100 г добового приросту живої ваги кожної тварини. Вона запровадила холодний метод вирощування молодняка. Суть його в тому, що в холодному телятнику немає умов для розвитку мікробів. У приміщенні не буває різких змін температури, яка завжди трохи нижче від нуля. За умови доброго харчування й догляду така температура не ослаблює, а зміцнює організм телят. За цим мето-

Стенд півненківських майстерень на районній сільськогосподарській виставці. 1950-ті рр.

Районна сільськогосподарська виставка. 1950-ті рр.

дом вони краще випивають молоко, краще розвиваються, бадьоріші. У 1951 р. їй присвоєно звання Героя Соціалістичної Праці. Прожила вона 63 роки, похована в рідному селі.

НАДІЯ ВАСИЛІВНА ТРОЦЬКА

Народилася в с. Татянівка Амурської області в селянській сім'ї. У 1945 р. разом із батьками переїхала на Сумщину. Трудову діяльність розпочала в Радомлянському відділку Півненківського цукрокомбінату. Незабаром стала ланковою. У 1948 р. ланка під її керівництвом виростила на площі 20 га по 30,4 ц озимої пшениці й по 450 ц цукрових буряків на площі 3 га, за що ланковій присвоїли звання Героя Соціалістичної Праці, а невдовзі нагородили й другим орденом Леніна. Після закінчення сільськогосподарської школи працювала бригадиром. У 1951 р. переїхала до Тернопільської області.

У 1950 р. в районі започатковані щорічні сільськогосподарські виставки, які проводилися наприкінці літа – на початку осені в центральному парку міста протягом одного дня. Виставка була визначною подією в житті Тростянецьчини, до неї готувалися заздалегідь. За декілька днів до відкриття кожний колгосп чи підприємство споруджували свої павільйони, де за допомогою різних експонатів, діаграм, малюнків, фотографій показували досягнуті успіхи. Представляли кращі породи тварин, були вулики з бджолами й навіть невеликі штучні басейни з живою рибою.

У виставках брали участь усі колгоспи, Півненківський цукрокомбінат, Півненківська та Боромлянська МТС, лісгосп, лісодослідна станція, інші підприємства. На це своєрідне свято збиралися тисячі жителів міста й району.

Стенд Боромлянської МТС на районній сільськогосподарській виставці. 1950-ті рр.

На колгоспних ланках. 1960-ті рр.

РАДЯНСЬКА ПСИХОЛОГІЯ

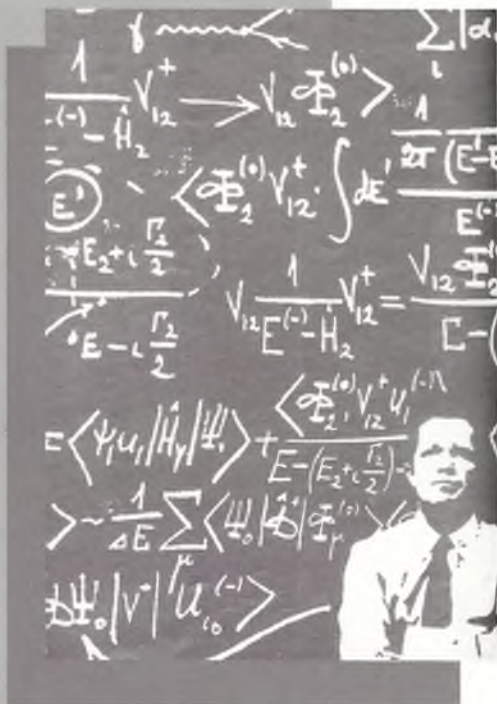
З часу перемоги Великого Жовтня комуністи ставили своїм головним завданням побудову соціалізму й комунізму. В. І. Ленін вважав у 1920 р., що комунізм буде побудований через 15–20 років. Наприкінці 30-х років до питання завершення будівництва комунізму повертається Й. В. Сталін. Останній радянський мрійник М. С. Хрущов став ініціатором ухвалення 20-річної програми будівництва комунізму в 1961 р. Виконати її було неможливо, тому при Л. І. Брежнєві цю ідею замінили теорією розвинутого соціалізму. Останній радянський лідер М. С. Горбачов визнав, що взагалі невідомо, яке суспільство в державі побудоване.

Ще при В. І. Леніну в 1918 р. були створені концентраційні табори для тих, хто не підтримував ідеї радянської влади. Під час громадянської війни й червоного терору загинули мільйони людей. Література й визначні пам'ятки попередньої епохи знищувались. Інтелігенція переслідувалася, частину вчених вислали за кордон. Почалася боротьба з релігією.

«Заслугою» Й. В. Сталіна, одного з найкривавіших вождів у історії людства, було завершення створення терористичної диктатури, організація голоду, війна проти селянства під час створення колгоспів, перетворення країни в «архіпелаг ГУЛАГ». Репресії проти «ворогів народу» призвели до знищення мільйонів людей. Була збудована імперія страху. Лише в лютому 1938 р. протягом двох ночей у районі заарештували кілька сотень осіб. Усі вони звинувачувалися в антирадянській пропаганді. Докази вибивали силою. Людей мрили голодом, затискували пальці дверима, погрожували долею дітей і рідних, якщо не буде зізнання. Усіх судили так звану «трійкою». Розгляд справ тривав 20–30 хв. Вирок – здебільшого, розстріл або заслання – здійснювався відразу.

У 1938 р. під редакцією Й. В. Сталіна виданий «Короткий курс ВКП(б)», який трактував зі сталінських позицій усю історію.

Органи управління державою та місцевої влади формувалися лише з членів комуністичної партії. До рад різних рівнів висувалися канди-

Складні формули соціалізму й комунізму

82

Клятва піонерів на вірність комуністичним ідеалам біля пам'ятника В. Леніну в центрі Тростянця

дати під контролем партійних органів. Вибору на виборах не було, оскільки кандидат був один. За кандидатів у депутати так званого блоку комуністів і безпартійних голосувало не менше 99 % виборців.

Люди отримували дозовану інформацію лише з радянських видань, газет, радіо, згодом телебачення. Ідеологічна обробка людей проводилася в широко розгалуженій системі політичного навчання. До партії залучалися кращі представники інтелігенції, робітників та селян. Кількість комуністів у районі сягала 3 тис. осіб. Обов'язком кожного керівника та вчителя була лекційна пропаганда серед населення. Постійно проводилися мітинги на підтримку внутрішньої та зовнішньої політики партії.

До відкриття партійних з'їздів, роковин Великої Жовтневої соціалістичної революції, днів народження В. І. Леніна організовувалося соціалістичне змагання. Трудові колективи повинні були звітувати. Працівники, учні шкіл та студенти обов'язково вивчали рішення з'їздів, виступи керівників держави, такі «видатні» їхні твори, як, наприклад, книги Л. І. Брежнєва «Мала земля», «Відродження», «Цілина», автором яких насправді була зовсім інша людина.

Поступово сформувався новий тип людини зі своєрідною радянською психологією, духовно скаліченої тоталітарною системою, що дістала назву «совок». Для всіх правильною вважалася лише офіційна точка зору партії. Якраз цим пояснюється те, що люди зі сльозами на очах прощалися із В. І. Леніном, а пізніше, у 1953 р., – із Й. В. Сталіном. Згодом, на XX з'їзді КПРС, «розвінчали» культ особи Сталіна, й усі підтримали це рішення.

За вказівкою М. С. Хрущова в одну із ночей 1961 р. по всій державі, й у Тростянці також, зняли портрети Й. Сталіна. Згодом винесли його тіло з мавзолею і прибрали всі пам'ятники. Бюст вождя був демонтований і біля залізничного вокзалу в Тростянці. Жодного виступу людей проти не відомо. Страх панував у суспільстві. Через декілька років так само вночі знімали портрети «вірного ленінця» М. С. Хрущова.

Щоправда, вождь світового пролетаріату В. І. Ленін лишався недоторканим. У 1976 р. у центральному сквері Тростянця йому відкрито пам'ятник. Чотириметрова бронзова скульптура встановлена на чотириметровому постаменті з червоного граніту. Однак в останні роки існування радянської влади все більше й більше стали критикувати й непогрішимого Володимира Ілліча. Можемо припустити, що якби Радянський Союз проіснував ще декілька років, то мирно й тихо зняли б пам'ятники й Леніну. І лінію партії знову б підтримали всі комуністи й безпартійні.

У 1991 р. СРСР зазнав краху. Секретарі партійних організацій, які існували в кожній установі й на кожному підприємстві міста, роздали облікові картки членам партії. КПРС перестала існувати. Попередній лад тихо вмер, вичерпавши можливості для подальшого розвитку. Про його існування нагадують німі свідки історії – це назви підприємств, організацій, вулиць, а також пам'ятники великому вождю. На сьогодні жодне підприємство та організація в місті не носить ім'я Леніна. Змінюються назви вулиць. Іде поступове духовне відродження, нарешті люди мають можливість знати дійсну історію своєї держави, свого міста й краю.

Головні ідоли епохи

ДЕМОНСТРАЦІЇ ДО РІЧНИЦІ ЖОВТНЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

На день роковин Великого Жовтня в Хростянці відбувалися демонстрації трудівників району. Для прикладу візьmemo дві святкові демонстрації – 1951 та 1987 рр.

7 листопада 1951 рік. Фрагменти репортажу з районної газети «Ленінська правда»: *«По-святковому прикрашене місто. Вулиці і фасади будинків прикрашені портретами В. І. Леніна, товариша Й. В. Сталіна, лозунгами і плакатами, червоними прапорами. Об 11 години площу Горького заповнюють учні й молодь міських шкіл, робітники підприємств, колгоспники й колгоспниці.*

Мітинг відкриває голова виконкому районної ради депутатів трудящих Т. Т. Туль. Він вітає трудящих з 34-ми роковинами Великої Жовтневої соціалістичної революції. Від імені районної партійної організації трудящих вітає секретар райкому КП(б) України М. Ю. Парфьонов. З вітальними промовами виступили від колективу залізничників Тимофеев, цукрозаводу – Марченко, інтелігенції району – Помазановський та інші.

Почалася святкова демонстрація. Її відкрили школярі міських шкіл. Потім мимо трибуни проходять робітники та інженерно-технічні працівники Смородинського відділку залізниці, йдуть деревообробники, цукровики, працівники лісового господарства, робітники промислових артілей і колгоспники. На плакатах і транспарантах – рапорти про трудові успіхи, яких досягли колективи підприємств у переджовтневому соціалістичному змаганні.

Трудящі міста в день великого свята продемонстрували свою любов і відданість більшовицькій партії, великому вождю і вчителю, прапороносцю миру товаришеві Й. В. Сталіну, непохитну волю працювати на благо зміцнення могутності своєї любимої Батьківщини, в ім'я миру в усьому світі».

7 листопада 1987 рік. На трибуні – керівництво району і представники виробництва, портрети яких занесені на районну дошку пошани. Демонстрацію розпочинає колона ветеранів.

Про це радянська газета «Ленінським шляхом» писала так: *«Читким кроком на площу імені Леніна вийшла колона кращих представників робітничого класу – переможців у переджовтневому змаганні на честь славного ювілею. На грудях передовиків – нагороди Батькі-*

вищини, червоні стрічки переможців. Очолити шкільні колони вибороли хорошим навчанням, громадсько-корисною працею, участю у шкільному житті учні міської школи № 4. Тематика оформлення колони – це розповідь про славний шлях ленинського комсомолу: «На пробитому кулями прапорі гордо перший твій орден розцвів!». За школою №4 ідуть колони міських середніх шкіл № 5, № 1, № 3, № 2. Перед трибуною зримо проходять етапи життя комсомольської юні нашої країни. Чітко крокують матрос, солдат, робітник із гвинтівками, кулеметними стрічками, ідуть дівчата в червоних косинках.

Учні несуть транспаранти, на яких розповідається про досягнення в навчанні і труді. Ніби рапортуючи про підсумки п'ятої трудової чверті, несуть вирощені ними дари ланів. Велично пропливає над учнівськими колонами портрет Ілліча. Під ним напис: «Наш учитель».

Молода зміна робітничому класові крокує в колоні СПТУ-25, яке носить ім'я революціонера Якова Григоровича Півненка. У руках майбутніх робітників виготовлений ними макет легендарного крейсера «Аврора».

Яскравою колоною повз трибуну проходять працівники численних державних установ і організацій.

На площі імені Леніна виходять представники робітничого класу району – працівники промисловості, транспорту, будівельних організацій. Почесне право першими пройти повз святкову трибуну завоявали шоколадники.

Ідуть півненківські машинобудівники. Потім – колона Півненківського цукрокомбінату. В її складі по площі рухається справжній партизанський обоз: тачанки, повозки, кіннотники з червоними стрічками на папахах, гармата в кінній упряжі.

Під звуки музики пройшли численні колони деревообробного комбінату, райпромкомбінату, найбільшого підприємства району – заводу «Електробутпрлад». На транспарантах слова: «Перебудова», «Демократизація», «Гласність». Саме цим живуть зараз трудові колективи.

Багато в місті працівників транспорту. За автомобілістами АТП-15946 у колонах демонстрантів чітко крокують залізничники смородинського вузла: працівники залізничної станції Смородине, локомотивного депо, дев'ятої дистанції колії, механізованої колони № 2, відділу робітничого постачання та інших організацій.

Свою згуртованість продемонстрували в цей день представники організацій РАПО: підприємства «Птахопром», райсільгоспхмії, РТП.

Яскравою колоною пройшли будівельники. Її очолив невеликий колектив районної шляхової ремонтно-будівельної дільниці, який протягом року добивався високих виробничих показників.

Повз трибуну у святковому марші пройшли працівники обслуговуючих організацій: райпобуткомбінату, центральної районної лікарні, райспоживспілки.

Завершила демонстрацію колона мотоциклістів районного комітету ДТСААФ».

За радянських часів на демонстрацію йти було обов'язково. Партійні органи «розбиралися» з кожним, хто не з'явився без поважних причин. Між цими двома демонстраціями – три з половиною десятки років, але мало що змінилося. Звичайно, не було вже портретів Сталіна. За рекомендацією Генерального секретаря ЦК КПРС М. С. Горбачова носити портрети членів політбюро стало необов'язково. Здавалося, що радянський сон буде безкінечним. Але, як засвідчив час, тільки здавалося.

7 листопада. 1987 р.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК МІСТА В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

У Великій радянській енциклопедії за 1956 р. про Тростянець наведені такі дані: «Тростянець – місто, центр району. Цукровий, маслоробний, цегельний, машинобудівний заводи, ДОК, млин, лісгосп, 4 середніх школи, 2 школи робітничої молоді, школа механізації лісового господарства, ФЗУ, 8 бібліотек, будинок культури, лісодослідна станція.

У районі сіють цукрові буряки, пшеницю, кукурудзу й ячмінь, розвивається м'ясо-молочне тваринництво, 2 МТС. Радгосп по вирощуванню насіння цукрових буряків, 3 сільських електростанцій».

50–80-і роки стали без перебільшення золотими роками у розвитку міста. Був зроблений значний крок у його соціально-економічному зростанні.

Розвиток промисловості:

- ✓ На базі механічних майстерень почав діяти машинобудівний завод (400 робітників).
- ✓ Уведено в дію завод «Електрообутприлад» (200 працюючих), насінневий завод (200 працівників), збудована шоколадна фабрика «Україна» (900 робітників).
- ✓ Проведена реконструкція деревообробного комбінату (900 працівників). Технічно переоснащено локомотивне депо.
- ✓ Потужність Півненківського цукрового комбінату досягла 2500 т переробки цукрових буряків за добу.

Соціальний захист людей:

- ✓ Усі мали роботу. Навіть діяв закон про відповідальність за тунеядство.
- ✓ Вчасно виплачувалися заробітна плата й пенсії.
- ✓ Безкоштовне медичне обслуговування й освіта.
- ✓ Відносно низькі стабільні ціни в порівнянні з заробітною платою.
- ✓ Упевненість у житті.
- ✓ Сотні працівників нагороджені орденами і медалями Союзу РСР, а деякі Золотою Зіркою Героя Соціалістичної Праці.

86

У центрі Тростянця.
1960-ті рр.

✓ Більшість сімей збудували власні будинки. Майже всі багатоповерхівки у місті зведені саме в ці роки. Крім того, будівництво квартир вели й підприємства.

✓ У місті збудовано районний будинок культури, кінотеатр, будинок побуту, універмаг, ресторан, декілька магазинів, будинок зв'язку, залізничний і автобусний вокзали, чотири дитячих садочки, приміщення школи № 5.

✓ Уведено в дію комплекс відділень районної лікарні.

✓ Після підведення газопроводу почалася газифікація.

✓ Споруджено автомобільну трасу з твердим покриттям.

✓ Завершена електро- та радіофікація.

У 1991 р. промислові підприємства виробляли значну кількість товарів:

Локомотивне депо станції Смородино

Цукор-пісок із цукрових буряків	25580	т.
Борошно	41899	т.
Крупа	325	т.
Вода мінеральна	9125	тис. пляшок
Безалкогольні напої	67,8	тис. дал.
Кондитерські вироби	13490	т.
Масло тваринне	336	т.
Цільномолочна продукція	2975	т.
Нежирна молочна продукція	305	т.
Електропраска	919,4	тис. шт.
Терморегулятор	13676,1	тис. шт.
Стільці	219	тис. шт.
Диван-ліжко	31	тис. шт.
Крісла	35	тис. шт.
Технологічне обладнання	6351	тис. крб.
Чавунне литво	1953	тис. крб.
Швейні вироби	8981	тис. крб.
Столи кухонні	1272	шт.
Столи обідні	4077	шт.
Шафи	2460	шт.

З розпадом СРСР на політичній карті світу з'явилася нова держава – незалежна Україна. Відбувся перехід до ринкових відносин і процес приватизації землі та підприємств. Суспільство розкололося на багатих і бідних. Життєвий рівень населення знизився. Більшість людей не вдоволені справами в державі й районі, почувають себе соціально незахищеними. Звичайно, на стан справ вплинули об'єктивні загальнодержавні фактори, але ситуація могла бути значно кращою при виваженому керівництві районом. На жаль, цього не сталося.

Мітинг з нагоди завершення будівництва газопроводу до Тростянця. 6 листопада 1984 р.

Центральний гастроном. 1980-ті рр.

Змінилася питома вага галузей у загальному валовому виробництві: промисловість – 86,8 %; сільське господарство – 4,75 %; будівництво – 0,45 %.

Відбулися значні зміни в галузевих ознаках промислового виробництва (у %):

	1991 рік	2009 рік
Харчова	33,8	95,98
Переробна	22,5	2,96
Машинобудівна	21,8	0,9
Деревообробна	18,5	–
Легка	3,2	0,05
Поліграфічна	0,2	0,11

Зростання обсягів виробництва в місті й районі забезпечує підприємство ЗАТ «Крафт Фудз Україна». За весь час незалежності й протягом останніх років ситуація в економіці району залишається дуже складною. Разом із тим, згідно з рейтинговою оцінкою економічного та соціального розвитку, Тростянецький район посідає в області перші місця. Це пов'язано з тим, що область серед регіонів України – на одному з останніх місць. Крім того, величезний вплив на економічне життя справляє КФУ.

Промисловість району в 2009 р. нараховувала 7 підприємств. Загальний обсяг виробництва в порівняльних цінах становив 943077 тис. грн. У таблиці наводяться дані обсягів промислового виробництва у тис. грн та % кожного підприємства в загальному обсязі.

№п/п	Підприємство	2007		2008		2009	
		тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
1	ЗАТ «ЕПП»	1714,2	0,3	1617,0	0,9	757	0,1
2	ВАТ «Машзавод»	7437,2	1,1	5776,1	0,7	3053	0,5
3	ЗАТ «Крафт Фудз Україна»	682669	98	882859,5	98,1	936474	99
4	КП «Тростянецька друкарня»	767	0,1	940,8	0,1	655	0,1
5	ВАТ «Хлібзавод «Залізничник»	2399	0,3	408,8	0,04	757	0,1
6	ЗАТ «БЛМФ»	415	0,06	585,6	0,06	655	0,1
7	ТОВ «Севар-хліб»	866	0,14	865,1	0,1	726	0,1
Разом		696267,4	100	893052,9	100	943077	100

Таким чином, визначальний вплив на економічну ситуацію в районі справляє шоколадна фабрика «Крафт Фудз Україна», обсяг виробництва якої становить за 2007–2009 рр. у середньому 98 %, тоді як інші 6 підприємств виробляють усього 2 % продукції. У 1991 р. обсяг виробництва шоколадної фабрики «Україна» становив 29,5 %.

ПІДПРИЄМНИЦТВО

Паростки підприємництва в місті з'явилися в 1989 р. Серед першопрохідців були М. Я. Сизоненко, Є. Б. Герман. З 1991 р. М. Я. Сизоненко очолює колективне підприємство «Пошук», відкриває перший приватний магазин у колишньому салоні для молодят, потім ще два – «Чумацький шлях» по вул. Воровського і «Конкурент» у Боромлі.

Основні напрями розвитку малого і середнього бізнесу – торгівля промисловими і продовольчими товарами, побутові послуги і харчування. Крім того, є приватні підприємства з переробки деревини, виробництва цегли, тротуарної плитки та послуг з ремонту автомобілів. Працюють стоматологічні кабінети та діагностики захворювань.

Останніми роками відзначається позитивна динаміка зростання малого підприємництва та його частки в загальноекономічному потенціалі району.

У районі зареєстровано 1323 суб'єкти малого підприємництва: 134 юридичних та 1189 фізичних осіб. У сфері малого бізнесу на початку 2010 р. зайнято 2992 особи. У 2009 р. надходження до місцевих і районного бюджетів від малого підприємництва склали 15,2 % від загальної кількості.

Із фінансових установ у місті працюють: 6 банків, кредитна спілка, аудиторська фірма, 3 страхові компанії, агентство регіонального розвитку, ломбард та районний фонд підтримки підприємництва.

У місті працює ряд громадських організацій, серед яких Спілка підприємців Тростянецьчини (СПТ), що є недержавною, неприбутковою, правозахисною громадською організацією, яка об'єднує у своїх лавах представників малого та середнього бізнесу району. Її головна місія – сприяння розвитку місцевого самоврядування та законодавчий захист прав підприємців шляхом надання бізнес-інформації і представлення їх інтересів у органах влади. Організація об'єднує понад 50 підприємців та підприємств міста.

Спілка створена на загальних зборах підприємців Тростянецького району 15 березня 2000 р. Ініціаторами її створення стали підприємці М. В. Лободін, Ю. А. Бова, С. А. Лустенко, А. М. Заяць та інші. Першим головою обрали Ю. А. Бову, а виконавчим директором – О. П. Гончаренка. Спілка є своєрідним аналітичним, навчальним та консультативним центром. Для підвищення рівня знань підприємців та керівників місцевих громадських організацій проводяться семінари, тренінги, «круглі» столи, конференції та соціологічні дослідження. Розширюються ділові зв'язки з вітчизняними та іноземними організаціями і міжнародними фондами.

З квітня до жовтня 2001-го Спілка брала участь у програмі «Консультативно-методична допомога бізнес-асоціаціям», започаткованій Агентством міжнародного розвитку США, що сприяло розробленню чіткого стратегічного плану організації. У 2002 р. голова Спілки Юрій Бова відвідав США, де ознайомився з досвідом американських працівників із підтримки підприємництва. У 2003 р. представники СПТ стали переможцями конкурсу Академії місцевого розвитку та пройшли стажування у містах Польщі. У 2003 і 2004 рр. Спілка реалізувала проекти «Створення механізму захисту власного бізнесу через право-

ву освіту» за фінансової підтримки фонду Чарльза Стюарта Мотта, «Сприяння розвитку мережі НФО та впровадження механізмів участі громади у вирішенні проблем територіальних громад південного регіону Сумської області» за фінансової підтримки Європейського Союзу та «Розвиток демократичних процесів у м. Тростянець через участь громадськості у бюджетному процесі» за фінансової підтримки посольства Королівства Нідерландів в Україні. У результаті виконаних проектів відпрацьовано єдине бачення майбутнього міста, залучається громадськість до вирішення питань місцевого розвитку. Економічна ситуація, проблеми і перспективи розвитку змодельовані Українським центром політичних та економічних досліджень ім. О.Разумкова. СПТ має свій веб-сайт.

У 2007 р. реалізовано спільну програму Тростянецької міської ради, фонду «Євразія-філія» в Україні та спілки підприємців Тростянецьчини «Розробка та впровадження енергозберігаючих технологій у місцях загального користування житлового фонду м. Тростянець». У 2009 р. разом із міжнародними громадськими організаціями здійснений проект «Сприяння проведенню адміністративно-територіальної реформи у південному регіоні Сумської області». З 2000 р. Спілка взяла участь у реалізації 8 міжнародних програм та видала 7 довідників і посібників.

Місто і район відвідували найвищі посадові особи держави: Прем'єр-міністр В. П. Пустовойтенко (15.08.1997 р.), Президент Л. Д. Кучма (25.11.1998 р.), Голова Верховної Ради України О. М. Ткаченко (11.12.1998 р.).

Л.Д.Кучма зустрічався з жителями цукрозаводського мікрорайону, відвідав шоколадну фабрику «Крафт Якобс Сушард Україна», де із зацікавленням ознайомився з організацією виробництва та системою контролю за якістю продукції.

Голова ВР України О. М. Ткаченко відвідав дошкільний навчальний заклад «Ромашка», де ознайомився з нетрадиційними методами оздоровлення дітей і вручив на згадку невеличкі подарунки кожній дитині і працівникам. Крім того, він відвідав Буймерську загальноосвітню школу, ЗАТ «Ворскла» та свинокомплекс АПТ ім. Карла Маркса.

ВІДКРИТЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ТРОСТЯНЕЦЬКИЙ МАШИНОБУДІВНИЙ ЗАВОД»

У 1881–1884 рр. для обслуговування рафінадного й пісочного цукрових заводів, вальцьового млина, лісового й спиртового заводів та інших господарських об'єктів Тростянецького маєтку Л. Є. Кеніга створюються майстерні, які мали такі відділення: ливарне, мідницьке, ковальське, слюсарське, токарне, модельно-столярне й котельне.

Механічні майстерні на початку ХХ ст. забезпечували функціонування підприємств маєтку. Їх можна вважати на той час ремонтним заводом, оснащеним необхідним обладнанням і технікою. Вони розміщувалися в спеціально збудованому одноповерховому цегляному приміщенні із залізною покрівлею й трьома надбудовами загальною довжиною 102 і шириною 52 м. Будівля мала вигляд замкненого прямокутника з двома внутрішніми дворами площею 290 м² кожний для розміщення сільськогосподарських машин і проведення великих ремонтних робіт.

У майстернях виготовляли окремі деталі, труби та обладнання. Для цього їх оснастили горнами для виплавки міді, вагранками для плавлення чавуну, ковальськими горнами, токарними, стругальними та свердильними верстатами по мета-

90

Тростянецький машинобудівний завод.
Друга половина 40-х рр. ХХ ст.

Продукція Тростянецького машинобудівного заводу.
Тракторна лопата ТЛ-2

лу й дереву. У майстернях працювало 160 осіб, включаючи 26 учнів. Крім того, один майстер і 30 жінок ремонтували мішки, шили робочий одяг і рукавиці. Робочий день тривав з 6-ї ранку до 17 год 30 хв із годинною перервою на обід і півгодинною на сніданок. Працював також заводський магазин.

З 1917 р. при цукровому заводі працювали майстерні. Після Великої Вітчизняної війни почалася відбудова зруйнованого ворогом народного господарства. І серед перших відбудовників заводських майстерень були демобілізовані з армії фронтовики – Анатолій Іванович Запорожець, Володимир Іванович Пирогов, Пилип Андрійович Мироненко, Сергій Миколайович Погуляев. Вони з лопатами та молотками повертали до життя понівечені гітлерівцями виробничі будівлі, ремонтували й встановлювали виробниче обладнання. Чимало з них потім, поєднуючи навчання з роботою за верстатом, відвідували вечірню школу, закінчили спеціальні навчальні заклади і стали командирами виробництва – інженерами, техніками.

У 1946 р. виробництво виділили в самостійне підприємство як машиноремонтні майстерні. Тоді тут працювало всього 22 робітники й ледве налічувався десяток верстатів. Виконані за перший рік ремонтні роботи вимірювалися доволі скромною цифрою – 60 тис. крб.

З 1947 до 1954 р. майстерні входили до складу Московського тресту «Сахремснаб», потім перейшли в підпорядкування Київського тресту «Укрцукрпосатач» управління Міністерства промислової політики. Почали випускати тракторні лопати й центробіжні насоси. Уперше в СРСР виготовлено безперервно діючу центрифугу, згодом – транспортер «Ленінець» і мішалку «Русселля». Головний інженер Е. В. Літвінов за розробку та організацію виробництва універсального навантажувача в квітні 1949 р. відзначений Державною премією СРСР. Із застосуванням транспортної лопати залізничний вагон завантажувався цукровими буряками за 10 хв, а вручну – за 4–5 год.

У червні 1955 р. на базі майстерень створюється Південківський машинобудівний завод, головним завданням якого стало виготовлення машин і обладнання для цукрової промисловості України. Заводу присвоїли ім'я робітника-революціонера Якова Півненка.

У 1967 р. завод перетворився на потужне підприємство з більш як сотнею одиниць верстатного парку, на якому трудилися майже 600 робітників і спеціалістів. З численних цехів випущені машини й устаткування на 3 млн 600 тис. крб, що в 60 разів більше, ніж виробляли машиноремонтні майстерні, з яких він зародився. Тогоріч запроваджено багато раціоналізаторських пропозицій, від чого зекономлено 28,4 тис. крб. Серед кращих раціоналізаторів – електрозварник М. Т. Фальченко, слюсар-наладчик Л. К. Фік, інженер Ю. М. Козаренко, Б. І. Сурмач.

За спеціальними замовленнями завод готував на експорт дискові фільтри для Болгарії, насоси – для Об'єднаної Арабської Республіки, сатуратори – для Польщі.

7 квітня 1994 р. на базі заводу створено відкрите акціонерне товариство «Тростянецький машинобудівний завод» з колективною формою власності. Підприємство, розташоване на площі 4,136 га, складається із трьох дільниць: ливарна, механічна, слюсарно-збиральна. Завод виробляє центробіжні й водокільцеві насоси, дискові фільтри, відстійники транспортно-миючих вод, бурякомийні барабани тощо.

ПІВДЕНКІВСЬКИЙ ЦУКРОВИЙ ЗАВОД

Заснований у 1847 р. колишнім власником села – князем В. П. Голіциним. У 1868 р. завод продав купцю І гільдії А. А. Марку, який для його експлуатації заснував компанію «Охтирсько-Тростянецьке Акціонерне Товариство».

У 1874 р. Л. Кеніг придбав у А. Марка землі Тростянецького маєтку, які склалися з 13533 десятин лісової та орної землі, а в 1881 р. викупив і цукровий завод, власником якого залишався до Великої Жовтневої революції.

Спочатку робота велася пресовим методом, а в 1880 р. перейшли на дифузійний. Добова продуктивність заводу з переробки цукрових буряків на той час становила 2300 ц. У результаті поступової заміни обладнання на більш сучасне та продуктивніше цукровий завод у 1912 р. досяг добової переробки буряків 8500 ц.

У 1930 р. Південківський цукрозавод був електрифікований і повністю рекон-

струйований: проведено заміну випарних та вакуумних апаратів, бурякорізки, встановлена парова турбіна потужністю 1500 к. с. та інше обладнання.

Після закінчення Великої Вітчизняної війни та відбудови завод почав працювати в 1950 р. Добова переробка цукрових буряків становила 8056 центнерів. Протягом 1959–1962 рр. основне обладнання замінено на більш сучасне.

Підприємство продовжувало розвиватися. Завод і радгосп розгорнули великомасштабне будівництво. Збудовано піч для обпалювання вапна, хімоводоочистку, автогараж, змонтовано п'ятий котел. Побудовано й реконструйовано 180 квартир. Усі 11 тваринницьких ферм радгоспу реконструйовані й збудовано нові, відремонтовано клуби відділків. Прокладено дорогу з твердим покриттям до Микитівського відділення, в Машкове, Криничне, Радомлю, а наявність вапняного каменю дозволила прокласти й відремонтувати дороги в Становій і Лісному, під'їзні дороги до ферм і гаража. У 80-ті роки завод збудував 60-квартирний будинок. І все це – за свої кошти, без сторонньої допомоги.

1991 р. характеризується співробітництвом із відомою німецькою фірмою «Сіменс». Завод реконструйовано, комп'ютеризовано всі технологічні процеси. Ця робота тривала шість років і закінчилась у 1996 р. У цей самий період відкрито новий підсобний цех з виробництва зефіру, мармеладу. Змонтовано й кілька років видає продукцію жомосушарка.

У 2003 р. вироблено 40946 т цукру-піску – це найвищий показник за всі роки роботи підприємства не тільки в районі, а й області. У 2008 р. завод припинив свою діяльність. Він придбаний фабрикою ЗАТ «Крафт Фудз Україна» з метою розширення власного виробництва.

ЗАВОД «ЕЛЕКТРОПОБУТПРИЛАД»

У 1946 р. на базі колишнього Півненківського спиртозаводу планувалося будівництво пеніцилінового, але згодом відкрили невеличке підприємство з виробництва меблів для медичних закладів. У 1954 р. проведені роботи щодо відновлення спиртового заводу, але й ця справа не була завершена, бо в державі планувалося скорочення виробництва спирту.

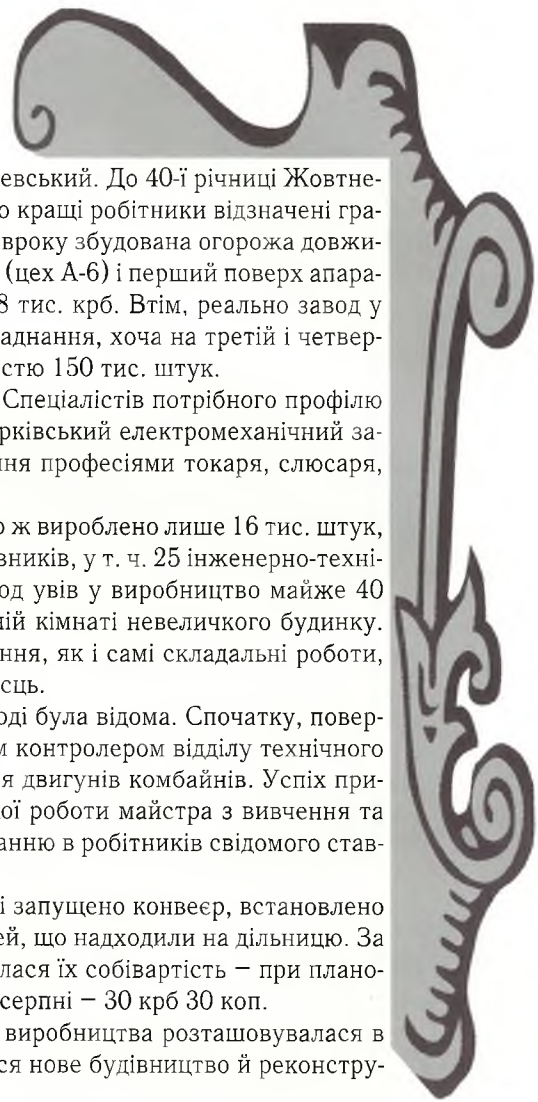
У липні 1957 р. на базі Півненківського спиртозаводу, згідно з постановою Ради Міністрів СРСР, створюється електротехнічний завод із виробництва прасок та електроапаратури. На час його відкриття будівлі здебільшого були зруйновані війною і не могли використовуватися для експлуатації. Найбільших руйнувань зазнав енергоблок – збереглися тільки стіни. Цех, де мали розмістити виробництво магнітних пускачів, не мав ні даху, ні перекриттів. На стінах залишилися сліди від осколків снарядів і бомб. Територія не мала огорожі, заросла бур'янами та кущами, навколо – кучі сміття й щеценю. Ось у таких умовах планувалося запустити завод і почати випуск продукції.

Для будівельних робіт держава виділила заводу 3 млн крб. Улітку 1957 р. на роботу прийняли майже 100 осіб. Відбудова цехів розпочалася без проектної документації. Головними знаряддями праці були сокири, лопати, пили, ломи, які приносили на роботу самі ж працівники. Не велося й мови про будь-яку механізацію. Люди працювали з ентузіазмом, прагнули відродити зруйновані будівлі. Серед робітників відзначалися Ф. П. Чепіль, П. І. Колісник, М. М. Ніконов, А. Я. Мартиненко, І. П. Фурда, І. Г. Гостев, А. Д. Зикова, Т. М. Синявіна, М. Ф. Ольховик, В. О. Захаричев, М. І. Катін, Ф. О. Головченко, Л. П. Сенченко, Н. М. Дробітько, Т. К. Бондаренко, Й. М. Симбірський, В. М. Бондар, Н. І. Журахович, І. А. Пиво, П. С. Сутичин.

Завод «Електропобутприлад». У складальному цеху. 1980-ті рр.

Будівельними роботами керував головний механік М. І. Штемпелевський. До 40-ї річниці Жовтневої революції організоване соціалістичне змагання. За сумлінну працю кращі робітники відзначені грамотами, занесені на районну та заводську дошки пошани. Усього за півроку збудована огорожа довжиною 900 м, уведені дві артезіанські свердловини, відновлені майстерні (цех А-6) і перший поверх апаратного корпусу (цех А-4). У цілому виконано капітальних робіт на 168 тис. крб. Втім, реально завод у 1957 р. не почав працювати через відсутність виробничих площ і обладнання, хоча на третій і четвертий квартал був доведений план випуску електропрасок УЕ-2А кількістю 150 тис. штук.

Керівництво заводу проводило роботу з кадрового забезпечення. Спеціалістів потрібного профілю не було в місті, тому одразу майже 100 працівників направили на Харківський електромеханічний завод і завод пластмас, а також на підприємства м. Суми для оволодіння професіями токаря, слюсаря, пресувальника, гальваніка, шліфувальника й інших.

На 1958 р. доведено план випуску 140 тис. штук прасок. Фактично ж вироблено лише 16 тис. штук, тобто 11,4 %. Кількість промислового персоналу становила 187 працівників, у т. ч. 25 інженерно-технічних робітників. У 1959 р. доведений план виконали. У 1961 р. завод увів у виробництво майже 40 зразків рубильників. Спочатку дільниця прасок розміщувалася в одній кімнаті невеличкого будинку. Відчувалася гостра нестача інструменту. Деталі, що йшли на складання, як і самі складальні роботи, мали невисоку якість, не було добре обладнаних, зручних робочих місць.

За справу взявся Анатолій Шудренко. Його трудово слава на заводі була відома. Спочатку, повернувшись із служби в Радянській Армії, працював різноробочим, потім контролером відділу технічного контролю, бригадиром дільниці з виготовлення котушок «СМД-1» для двигунів комбайнів. Успіх прийшов не одразу. Позитивні результати виявилися лише після копіткої роботи майстра з вивчення та впровадження передових технологій. Особливу увагу приділяв вихованню в робітників свідомого ставлення до праці, мобілізації їх на виконання робочого плану.

Кожний місяць приносив усе нові успіхи. На складальній дільниці запущено конвеєр, встановлено настільні ручні гайковерти, шпильковерти, поліпшилась якість деталей, що надходили на дільницю. За зміну почали складати не 200–350, а 500–550 електропрасок. Знизилася їх собівартість – при плановій у 32 крб, на початку 1959 р. вона становила 41 крб 8 коп, а вже у серпні – 30 крб 30 коп.

У 1963 р. завод досяг проектної потужності. Оскільки більшість виробництва розташовувалася в пристосованих приміщеннях, то постійно, аж до розвалу СРСР, велися нове будівництво й реконструкція існуючих цехів. Деякі об'єкти так і не ввели в дію.

До серпня 1964 р. до складу заводу входило 6 головних дільниць: механічно-заготівельна, гальванічна, пластмасова, складальна прасок, магнітних пускачів, рубильників та перемикачів; а також додаткові дільниці: інструментальна й енергомеханічна. Крім того, було 4 відділи: технічний, планово-виробничий, бухгалтерія, група забезпечення і збуту. Багато працівників заводу, прийшовши на підприємство простими робітниками, проявили себе найкращим чином, закінчили технікуми, вищі навчальні заклади й посіли керівні та інженерно-технічні посади.

Для підготовки висококваліфікованих кадрів за ініціативою керівництва в 1963 р. при заводі відкрився навчально-консультативний пункт Харківського електромеханічного технікуму. У 1967 р. відбувся перший випуск 33-х спеціалістів, серед яких 24 працівники підприємства. У цей час на заводі працювало 37 осіб із вищою освітою і 115 із середньою спеціальною.

Секретар партійної організації І. І. Лихвар зазначав: *«Колектив, особливо ветерани війни, пишуться своїм заводом, відновленим із руїн, що перетворився в сучасне підприємство з прекрасними фруктовими і декоративними насадженнями, клумбами квітів, дорогами й тротуарами, естетичною наочною агітацією про життя колективу. Я щасливий, що був свідком і учасником великої роботи з відновлення заводу, підготовки до випуску першої продукції, перетворення його у високоефективне підприємство».*

Директори заводу різних років: Олександр Миколайович Пальцев (195–1960), Іван Іванович Ємець (1960–1973), Анатолій Данилович Базолук (1973–1978), Борис Васильович Сенченко (1978–1989), Олександр Степанович Помазановський (1989–1992, 1994–2000), Григорій Павлович Беліков (1992–1994), Євген Миколайович Анісов (з 2000 р.).

Підприємство продовжувало працювати й нарощувати виробництво. У 1989 р., як згадував колишній директор заводу Г. П. Беліков, воно досягло найвищого розвитку. Кількість працюючих – майже 2 тис. осіб. Випуск продукції становив: майже 1 млн електропрасок (976 тис. шт.); 13 млн штук терморегуляторів; 45 тис. магнітних пускачів; 10 тис. рубильників і перемикачів; 3 млн клапанів.

Інструментальний цех став одним із найкращих серед підприємств області. У зв'язку з розформуванням Міністерства легкої і харчової промисловості СРСР, завод увійшов до складу Міністерства оборони. Планувалися значне розширення й модернізація підприємства. З цією метою розпочалося будів-

Завод «Електропобутприлад». 2006 рр.

Таким чином, єдиний завод, який випускав праски в Україні, припинив їх виробництво, не витримавши конкуренції. Загалом на заводі залишилося менше 60 осіб персоналу. На території віє пустою, колишні цехи давно не працюють. За виглядом підприємство нагадує повоєнний час.

ЗАТ «ВОРСКЛА»

Наприкінці 50-х років ХХ ст. у Радянському Союзі існували радгоспи й селекційні станції з виробництва маточного насіння цукрових буряків. Усього – 21, у тому числі 14 – в Україні та 7 – у Російській Федерації. 2 березня 1959 р. Рада Міністрів СРСР Постановою № 227 «О мерах по обеспечению увеличения производства сахара в 1959–1962 гг.» ухвалила рішення про будівництво в Тростянці єдиного в Союзі насінневого заводу.

Планувалося, що основні роботи зі спорудження підприємства розпочнуться в 1962 р. і закінчатся в 1963 р. У головному чотириповерховому корпусі насіння цукрових буряків оброблятиметься й готуватиметься для розсилання в колгоспи й радгоспи. Продуктивність підприємства – 5 тис. ц на рік. Недалеко від головного корпусу розташується триповерховий склад завдовжки 220 м для зберігання насіння. Перший корпус і склад з'єднуюватимуться двома галереями для транспортерів. Майже всі виробничі процеси на заводі будуть механізовані, тому його обслуговуватиме порівняно невелика кількість робітників – 170. Біля заводу запроектовано спорудити чотирьохквартирний житловий будинок, магазин, їдальню, у місті – дитячий садок на 25 дітей. Будівництво успішно завершили.

У 1969 р., згідно з наказом Міністерства сільського господарства СРСР, Південківська насіннева

база об'єднана з Тростянецьким заводом з обробки та збереження елітного насіння цукрових буряків у єдине підприємство з назвою «Тростянецький насінневий завод по обробці та збереженню елітного насіння цукрових буряків з експериментальним цехом».

ЗАТ «Ворскла» вважалася провідною національною компанією з виробництва високоякісного насіння цукрових буряків і реалізації його на внутрішньому та зовнішньому ринках. Створена в 1995 р. на базі Інституту цукрових буряків, дослідно-селекційних станцій, низки комерційних структур і дослідних господарств. Базове підприємство – Тростянецький насінневий завод – повністю технічно переоснастили завдяки кредиту Світового банку. Роботи виконувала німецька фірма КВС.

Як відомо, ще в ХІХ ст. Україна почала стрімко набувати слави «цукрового»

краю в європейському масштабі. Цьому сприяли чудові чорноземи, хороші кліматичні умови, але найбільше – ефективна діяльність підприємців – цукровиробників, які не тільки зуміли в досить стислі строки створити цілу переробну галузь, але й далекоглядно її розвивали.

За період існування ЗАТ «Ворскла» відроджувала старі традиції. Товариство розробляло та здійснювало комплексні науково-технічні програми подальшого розвитку галузі буряківництва, насамперед у сфері селекції, насінництва та агротехнології, постачало виробникам насіння. Основу його становили новітні ЧВ-гібриди з високою врожайністю, цукристістю, які добре пристосовані до вирощування в різних кліматичних зонах і забезпечували без жодних додаткових витрат приріст урожаю до десяти відсотків.

Виробничі потужності ЗАТ «Ворскла» дозволяли за сезон підготувати до посіву один мільйон посівних одиниць насіння цукрових буряків, тобто задовольнити потребу вітчизняного товаровиробника цукру в посівному матеріалі. Покупцеві пропонувалося насіння української, українсько-російської та українсько-німецької селекції. Зокрема, «Український ЧС-70», «Ялтушковський ЧС-72», «Іваново-селополянський ЧС-84», «Уладово-верхнятський ЧС-37», «Львовсько-верхнятський ЧС-76», а також сорти «Уладівська 35», «Ялтушківська 30», «Веселоподільська 29», «Білоцерківська 45» та інші. Урожайність коренеплодів вищезгаданих сортів сягала 500–600 ц із га при цукристості 18-20 відсотків.

Акціонерне товариство випускало насіння цукрових буряків, яке за якістю відповідає рівню найкращих європейських зразків. У широкому асортименті – дражоване, інкрустоване, каліброване, протруєне – для всіх категорій споживачів. Продукція вироблялася як для великих цукрових компаній, так і для бурякосіючих господарств усіх форм власності. Сучасні технологічні лінії давали можливість задовольнити також потреби фермерських та індивідуальних селянських господарств у посівному матеріалі для вирощування цукрових буряків. Для цього підприємство закупило обладнання для фасування насіння в одно- і півкілограмові пакети.

ЗАТ «Ворскла» підтримувало тісні зв'язки з науковцями інституту цукрових буряків Української Академії аграрних наук, ТОВ «Торговий Дім «Насіння», а також із партнерами, яких багато не тільки на Сумщині, а й по всій Україні.

Надбання товариства – відпущене під посів насіння цукрових буряків підтверджувало свою високу якість і дозволяло товаровиробникам одержувати заплановані врожаї цукристих. Останніми роками на адресу ЗАТ «Ворскла» не надходило жодної рекламачії на продукцію. І підприємства віддавали перевагу тільки йому.

Насіння формує врожай – це істина. Співробітництво із «Ворсклою» для багатьох ставало тим поштовхом, що працювало на відродження заслужених здобутків виробництва цукру в Україні.

У 2008 р. підприємство припинило своє існування.

ЛОКОМОТИВНЕ ДЕПО СМОРОДИНЕ

Російський уряд 27 листопада 1877 р. виділив Харківсько-Миколаївській залізниці кошти для будівництва депо на 12 паровозів у Тростянці. 7 січня 1878 р. відкритий рух між станціями Мерефа й Білопілья. Залізниця пройшла через Тростянецький і Гутянський маєтки. Цьому сприяв Л. Є. Кеніг, який надав землі для будівництва за прийнятною ціною. Тоді станція, як і село, мала назву – Тростянець. Але, як скоро з'ясувалося, з такою назвою існувало вже кілька станцій, що викликало плутанину в русі пасажирів і вантажу. У 1893 р. станція перейменована в Смородине.

У дореволюційний час локомотивний парк депо складався з малопотужних паровозів, швидкість руху яких не перевищувала 12–15 кілометрів на годину. Робітники депо трудилися по 12 годин на день, заробітки були низькі, застосовувалася система штрафів. Машиністи після поїздки відпочивали в казармах на дерев'яних нарах.

Важко працювали й робітники-ремонтники. Майстерні освітлювалися газовими лампами або факелами. У депо існувала пенсійна каса, гроші в яку відраховувались із зарплати робітників.

Залізничники часто виявляли незадоволення своїм становищем. Улітку 1904 р. в Тростянці організована соціал-демократична група РСДРП, яка розповсюджувала революційні листівки, організовувала мітинги, маївки, у колі залізничників вивчали програму партії. Робітники депо під час мітингів вимагали ліквідації царського самодержавства, встановлення 8-годинного робочого дня, підвищення заробітної плати, політичних прав.

У період революційних подій 1905–1907 рр. чимало робітників депо входило до страйкового станції Смородине. 9 грудня 1905 р. вони взяли до своїх рук управління станцією. Начальником депо призначили машиніста Прокіпа Дубровського. Проти робітників царська жандармерія застосувала жорсткі репресії. Залізничний рух на дільниці Люботин – Суми – Білопілья на кілька днів було припинено. Керівників страйку – Михайла Морозова, Георгія Кіпке, Прокопа Дубровського, Никифора Морозова, Федота Яроша та інших – заарештовано й віддано до суду.

У роки громадянської війни й іноземної інтервенції залізничники забезпечували пролетарські центри продовольством і паливом. За почином робітників депо Москва-сортувальна смородинці провели 1 лютого 1920 р. перший комуністичний суботник. Тоді ж проведений і «Тиждень фронту і транспорту». На другий суботник деповці вийшли в травні. Робітники ремонтували паровози, наводили лад у транспортному господарстві. У цей час в депо надійшли більш потужні паровози серії «Є».

У роки довоєнних п'ятирічок проведена реконструкція. Колектив став працювати на нових потужних паровозах серії «СО», «ЙС», «СУ». Уведені графіки руху вантажних поїздів і їх обороту. Серед кращих машиністів – послідовники стаханівця Петра Кривоноса – П. С. Тараненко, О. П. Квітчастий, М. П. Туча, І. А. Зленко, І. Ф. Ложечник, М. М. Партала, Г. Ф. Тараненко.

У 1939 р. машиніст І. А. Зленко скоротив час екіпіровки паровоза до 30 хв замість 2 год за нормою. Кочегари Андрій Гонтаренко та Семен Калій проводили чистку паровозних топків за 40-45 хв при нормі 1 год 15 хв.

96

У результаті технічного оснащення й підвищення рівня екіпірувальних робіт маса вантажного поїзда в порівнянні з дореволюційним часом збільшився удвічі, зріс середньодобовий пробіг локомотива, знизилась витрати палива. Поїзди водили з підвищеною швидкістю.

У 1940 р. машиніст М. О. Лунін першим у країні став ініціатором ремонту паровозів локомотивними бригадами. Цей почин став називатися лунінським. Микола Олександрович Лунін (09.05.1915, м. Рязьк Рязанської губернії – 03.10.1968, м. Москва) народився у сім'ї залізничників. У 1930 р. закінчив семирічку, 1931 р. – школу ФЗН. З 1932 р. – помічник, а з 1935 р. – машиніст паровоза. Працював у депо Новосибірська залізниці. З 1945 р. був начальником 8-го Смородинського паровозного відділу Південної залізниці. Герой Соціалістичної Праці (1943 р.), лауреат Сталінської премії (1942 р.), кавалер двох орденів Леніна, обирався депутатом ВР СРСР від Лебединського виборчого округу.

Про історію депо розповідає музей залізничників, створений за ініціативою Анатолія Гуріна.

Важливою віхою в історії депо став період Великої Вітчизняної війни. 147 його працівників пройшли фронтовими дорогами, нагороджені медалями та орденами за мужність і героїзм. В експозиції на почесному місці – герб СРСР, знятий під час бомбування з палаючого паровоза в серпні 1941 р. кочегаром комсомольського екіпажу Іваном Руденком. Як реліквію він зберігав його, а потім передав музею.

Не можна не сказати про подвиг Павла Юхимовича Глуценка, який до війни працював машиністом локомотивного депо станції Смородине. 8 серпня 1943 р. танкісти 10 танкового батальйону 40-ї армії увірвались у Тростянець. Після розгрому ворога на Курській дузі поспішали визволяти рідну землю й рухалися вперед із напівпорожніми баками та останніми набоями. Сил вистачило з ходу захопити лише північно-східну частину міста й станцію Смородине. У той час на станції Скрятівка стояв потяг з 2,5 тис. радянських військовополонених, готовий для відправки до Німеччини. Екіпаж у складі машиніста Павла Глуценка та його помічника Василя Дорди вирішив не рушати на захід, а повернутися в Смородине.

Німці спочатку не зрозуміли маневру залізничників, а коли отямилися – відкрили шалений вогонь по «неслухняному» потягу. Упав уражений в серце Василь Дорда, а машиніст підкидав у топку вугілля і впевнено вів потяг у бік фронту. На станції побачив, що колію перегородив танк із повернутою в його бік гарматою. Глуценко загальмував, а потім кинувся збивати з вагонів замки. Тільки потім побачив на броні червоні зірки. Відважний машиніст за свій подвиг отримав сім років сталінських таборів. Глуценка реабілітували після смерті Сталіна.

Час був жорстокий і суперечливий. Ось ще документ – подяка від Сталіна за те, що залізничники станції Смородине зібрали на створення танкової колони «Колгоспник Сумщини» 137045 крб та 66900 крб облигаціями.

Славна історія локомотивного депо Смородине. У різний час працювало тут 19 залізничників, нагороджених орденом Леніна, 22 почесні залізничники СРСР. У повоєнні роки за доблесну працю орденами й медалями нагороджено 39 працівників. Продовжує славні традиції й нинішній колектив депо. Троє працівників – А. О. Гурін, І. П. Калашник та Б. М. Віленський – у різні роки обиралися депутатами Верховної Ради України.

Значну роботу провів колектив щодо відродження підприємства в повоєнний час. З 1975 р. йде реконструкція технічної бази, споруджено їдальню та залу засідань, є свій духовий оркестр і футбольна команда «Локомотив». У 1985 р. відкрито пам'ятник праці – на постамент встановлено паровоз серії «Є»708-89», у фундамент якого замуровано капсулу з листом до нащадків 3000 року. Сучасна історія депо пов'язана зі значними змінами в організації його роботи, коли протягом 12 років керував умілий господар С. Д. Шкрябан.

Троє працівників депо обиралися депутатами Верховної Ради України: А. О. Гурін, І. П. Калашник, Б. М. Віленський

Ветерани депо в день відкриття музею бойової і трудової слави

На базі майстерень ліквідованого автозагону організовано машинно-тракторну дільницю з сучасною сільськогосподарською технікою (10 комбайнів «Топлінер», 6 тракторів Т-150, 2 трактори МТЗ-80) для надання допомоги сільськогосподарським підприємствам при вирощуванні та збиранні врожаю зернових у Тростянецькому, Сумському та Великописарівському районах. Для переробки зерна на борошно обладнали спеціальне відділення. Завдяки цьому працівники забезпечені борошном, пшоном, комбікормом.

Депо має 33 новітні тепловози, сучасний парк технічного огляду транспорту. Здійснюються перевезення вантажів і пасажирів. Останні перевозяться до приміських станцій, а також до Москви та Харкова. Виконується маневрова робота між станціями Люботин – Смородине – Білопілля, Баси – Готня. Забезпечується рух вантажних потягів від станції Смородине до станції Ворожба. Для покращання перевезення пасажирів у 2006–2007 рр. введено в роботу два рейкових автобуси. Цех ремонту проводить технічне обслуговування тепловозів і паровозів.

Найбільша гордість колективу – його працівники: добре відомі на залізниці трудові династії Демиденків, Терещенків, Алдохіних, Нужненків, Монастирських. Вагомі показники у праці мають слюсар Микола Удодов, майстер по ремонту локомотивів Ігор Древаль, машиністи тепловозів Володимир Гончаренко, Микола Бажан, слюсар механіко-заготівельного цеху Микола Бондаренко, машиністи-інструктори Борис Груздо, Сергій Монастирський, інші.

ТРОСТЯНЕЦЬКА ШОКОЛАДНА ФАБРИКА «УКРАЇНА» ЗАТ «КРАФТ ФУДЗ УКРАЇНА»

У 1967 р. Міністерства харчової промисловості СРСР і України ухвалили рішення про будівництво в Тростянці шоколадної фабрики. Враховувалися такі фактори:

- ✓ Наявність великого чотириповерхового приміщення для елітного насіння, що розташовувалося на території цукрового заводу.
- ✓ Забезпечення робочою силою, вигідне розташування міста стосовно транспортного сполучення як автомобільного, так і залізничного.
- ✓ Можливість використання продукції й інфраструктури цукрового заводу.

Вагомим аргументом на користь такого рішення було й те, що за цієї умови один із нащадків великого землевласника, талановитого цукрозаводчика Кеніга погодився надати фінансову допомогу в будівництві фабрики. Таким чином, він захотів увічнити пам'ять про свого предка, патріарха цукрової індустрії регіону. Не обійшлося й без ідеологічної «підкладки» – втім, також з європейським «акцентом»: на честь 100-річчя від дня народження Леніна Німецька Демократична Республіка зобов'язалася поставити для кондитерського виробництва технологічне обладнання фірми «Хайденауер».

Протягом 1971–1973 рр. будівництво фабрики завершили. У грудні 1973 р. з шоколаду Харківської кондитерської фабрики відлили у формах перший тростянецький шоколад. 5 березня 1974-го шоколадна фабрика «Україна» випустила свою першу продукцію – какао терте. Того ж року тростянецькі кондитери відвантажили в торгіву мережу перші 1835 т солодошів. До речі, це менше 10 % від теперішніх обсягів виробництва. У 1974 р. на фабриці працювало 674 робітники.

Будівництво шоколадної фабрики «Україна». 1973 р.

У цеху фабрики. 1980-ті рр.

За радянський час кількість працівників у середньому становила 950 осіб. Обсяги продукції весь час зростали і досягли у 1990 р. 13527 т. Колективу фабрики таланило на професійно відданих справі керівників, які багато зробили для її розвитку.

У різні роки фабрику очолювали: Федорко Олександр Єгорович (1969–1973 рр.); Скрипник Віктор Михайлович (1973–1974); Рудик Віктор Леонтійович (1974–1978); Радченко Віталій Олексійович (1978–1985); Привалено Володимир Григорович (1985–1990); Швець Микола Григорович (1990 – 2008); Харченко Ігор Борисович (з 2008 р.).

Шоколадна продукція та кондитерські вироби мали високу якість і розходилися на внутрішньому ринку СРСР. Вироби «шоколадки» не просто було купити: їх вільно в продаж майже не бачили. 10 технологічних ліній виробляло 140 найменувань продукції. Фабрика вийшла на проектну потужність і виробляла 12 тис. т шоколадних виробів (шоколадні фігурки, плитки, цукерки), а також 5 тис. т напівфабрикатів (какао-масло, какао-порошок, какао терте). Вміст какао-продуктів у шоколадних виробках становив 40–60 %. Щорічно розроблялося до 10 найменувань нової продукції. Найбільш популярними стали цукерки «Пташине молоко», «Метеорит», «Чорнослив у шоколаді», «Асорті», шоколад «Чайка», «Спорт», шоколадні фігурки «Зайчик», «Дід Мороз».

З розпадом Союзу РСР підприємство, яке керувалося із союзного центру, залишилося сам на сам зі своїми проблемами й не мало коштів для закупки какао-бобів. Значно зменшився обсяг випуску кондитерських виробів:

1993 р. – 8377 т; 1994 р. – 5965 т.

У 1994 р. випуск складав приблизно 50 % від рівня 1990–1991 рр. У зв'язку з відсутністю валюти для закупівлі какао-бобів підприємство вимушено використовувало замітники какао-продуктів та нетрадиційні види сировини – зародки пшениці, екстракт виноградної вижимки, горохове та соняшникове борошно. Виробництво шоколаду наближалося до критичної межі.

21 грудня 1994 р. підписано угоду між Фондом державного майна та компанією «Крафт Дженерал Фудз» про придбання Тростянецької шоколадної фабрики. 7 лютого 1995 р. компанія викупила 88 % її акцій. Весь прибуток фабрики реінвестувався в розвиток. Крім того, новий власник здійснив суттєві капіталовкладення – понад 150 млн доларів. Це дозволило докорінно оновити виробництво, підвищити якість продукції, збільшити її виробництво у 4 рази: річне виробництво досягло – 27 тис. т. На фабриці працює в середньому 800 осіб. У 2009 р. «Крафт Фудз Україна» сплатила 80 % від усіх податків у районі. У 2006 р. підприємство визнано кращим інвестором Сумщини.

Генеральний директор компанії доктор Юрій Логущ

У цеху фабрики. День сьогоднішній

Перша торгова марка «КОРОНА» з'явилася восени 1995 р. й за короткий період досягла великого успіху, ставши брендом № 1 на ринку шоколадних виробів. Команда «Крафт Фудз» в Україні створила прецедент власного запуску й розвитку місцевого продукту «з нуля» на світовому рівні. Сьогодні шоколад «КОРОНА» залишається найпопулярнішим серед українських продуктів.

Генеральний директор компанії доктор Юрій Логуш зазначав: *«Торгову марку «КОРОНА» знають усі. Вона є першою й найважливішою маркою, бо «КОРОНА» також представляє компанію «Крафт Фудз» в Україні. Іноді ті, хто телефонує до КФУ, запитують: «Ало, це фірма «КОРОНА»?» Так склалося, що саме «КОРОНА» стала асоціюватися з назвою компанії «Крафт Фудз» в Україні. Ми хочемо, щоб із часом торгова марка «Крафт Фудз» була добре відомою, щоб усі знали, що наша компанія – виробник шоколаду «КОРОНА», «МІЛКА». Але навіть у Європі «Крафт» відомий серед споживачів у першу чергу своїми брендами.»*

За таким масштабом «Крафт Фудз Україна» єдина винятково шоколадна фабрика в державі, де організований повний цикл виробництва: від імпорту сирих какао-бобів, що поставляються з Кот д'Івуар, їх смаження, переробки і до випуску готової продукції.

22 жовтня 2009 р. відкрита нова лінія з фасування кави «Якобз Монарх» у реконструйованих приміщеннях колишнього цукрозаводу, що з 2008-го належать ЗАТ «Крафт Фудз Україна». Потужність лінії 5000 т кави на рік. Залежно від сезону створюється 30-40 додаткових робочих місць. Розпочато будівництво корпусу із виготовлення печива, де працюватиме 680 осіб.

Постійно ведеться робота з підвищення якості продукції. Система управління її якістю сертифікована на відповідність міжнародному стандарту ISO9001:2000, система управління навколишнім середовищем відповідає міжнародному стандарту ISO14001:2004. Україна стала третьою країною, після Австрії та Німеччини, де дозволено повний цикл виробництва шоколаду «МІЛКА». У 2006 р. встановлено нову лінію з виробництва капучино JACOBS, а в 2007 р. – нову лінію з виробництва шоколаду MILKA. З 2006 р. випускаються шоколадні вироби з найменшим вмістом транс-жирних кислот, жоден продукт не містить генетично модифікованих організмів.

Працівники фабрики мають високий рівень соціального захисту: за кошти компанії забезпечені медичним страхуванням, безкоштовно підвозяться до роботи, отримують здешевлене харчування, подарунки на свята й виплати у зв'язку з виходом на пенсію, одруженням, народженням дитини...

Постійно проводиться благодійницька діяльність. У Тростянці реалізовані такі проекти:

- ✓ Повністю комп'ютеризовані міські школи.
- ✓ У парку ім. П. Чайковського, дошкільних навчальних закладах «Ромашка» й «Казка», на вул. Заводська, Татаренка обладнано ігрові майданчики для дітей.
- ✓ Спортивний клуб «Надія» отримав обладнання для двох тренажерних залів.
- ✓ Надана допомога для відновлення районного краєзнавчого музею.
- ✓ Районна лікарня отримала два автомобілі швидкої допомоги, обладнання для операційної зали, сучасну стоматологічну установку, діагностичну апаратуру для реанімаційного відділення, пологової зали та лабораторії, мобільну рентгенлабораторію.
- ✓ Постійно підтримується Всеукраїнський сільський фестиваль мистецтв «Боромля».
- ✓ Придбано інструменти для музичної школи.
- ✓ Планується відкриття музею шоколаду.
- ✓ З метою навчання дітей здоровому способу життя започаткований проект «Здорова дитина – здорова країна» для шкіл № 1 та № 2.
- ✓ Співробітництво з місцевими благодійними фондами «Тростянещина – рідний край» і «Доброта».

Уся діяльність «Крафт Фудз Україна» спрямована на те, щоб не лише відродити фабрику, а й вдихнути в неї нове життя. Компанія організувала виробництво на якісно новому рівні, завдяки чому її тростянецька продукція стала добре відомою і в Україні, і в багатьох інших країнах світу.

«Крафт Фудз Україна» – це нові філософські підходи до сенсу життя й виробництва:

- ✓ ефективна система управління виробництвом;
- ✓ високий професіоналізм працівників;
- ✓ європейська якість продукції;
- ✓ сприятливі умови для професійного зростання кожного працівника;
- ✓ піклування про людину;
- ✓ продумана система благодійництва.

Звичайно, усе це стало можливим завдяки високому професіоналізму, порядності, патріотизму голови правління ЗАТ «Крафт Фудз Україна» Юрія Логуша.

АФГАНІСТАН, ЧОРНОБИЛЬ...

На Тростянецьчині проживає 0,08 % жителів України, але всі драматичні й трагічні події колишнього Союзу РСР відобразилися у долі наших краян як у краплині води. Це – події 1953 р. в НДР, 1956 р. в Угорщині, 1961 на Кубі, 1968 р. в Чехословаччині. Серед них виділяються Афганістан і Чорнобиль. І в усіх цих подіях брали участь наші земляки.

15 лютого 1989 р. останній радянський солдат залишив територію Афганістану. Завершилася найдовша дев'ятирічна війна СРСР у сусідній державі, що почалася 25 грудня 1979 р. Серед 620 тис. радянських воїнів, що пройшли через «Афган», було 98 воїнів-інтернаціоналістів із Тростянецьчини. Їм довелося пережити гіркоту втрати друзів по зброї. Більше ніж 14 тис. переважно 18–19-річних юнаків завершили свій земний шлях далеко від домівки на чужій землі, вірячи, що відстоюють там ідеали справедливості. Дякувати Богові, що всі наші земляки повернулися живими додому, що літак «Чорний тюльпан» не приніс «наших братів додому...»

За мужність та відвагу, виявлену в боях з душманами, нагороджені орденом Червоної Зірки Олександр Вілінський, Василь Юхно, Олександр Кочерга, Павло Михайлюченко, Олександр Расколупов, а підполковник запасу Анатолій Аледінов – орденом «За службу Вітчизні» 3-го ступеня. Медалей «За бойові заслуги» удостоєні Олександр Лещинин, Микола Дубінін, Володимир Мозговий, Микола Погасій, Сергій Котляров, Олександр Бугай, Дмитро Кияшко, Юрій Яксон, Валентин Ісаєв. Краєзнавець К. Ю. Бушуєва написала про афганців-тростянчан книгу «Афганістан – ти біль солдатський...»

26 квітня 1986 р. стало роковим для України. Відбулася катастрофа планетарного масштабу – вибух реактора на четвертому енергоблоці Чорнобильської АЕС. Викид радіації, забруднення території дорівнювало еквівалентові 400 атомних бомб, скинутих на Хіросиму. На ліквідацію наслідків Чорнобиля витрачено сотні мільярдів гривень. Багато хто з учасників чорнобильської епопеї описував її в категоріях війни. І справді, були там і передній край, і нічийна земля, і масова евакуація людей та болючі втрати, були паніка, страх і невпевненість. Чорнобильські громи стали зловісними передвісниками майбутньої геополітичної катастрофи – розпаду Радянського Союзу.

Якщо матеріальні збитки можна представити у вигляді конкретних фінансових показників, то ніякими грошима не виміряти людське горе, пов'язане зі смертю чи втратою здоров'я людей.

На 2009 рік в районі проживає 468 чорнобильців, з них ліквідаторів аварії на ЧАЕС – 265, потерпілих внаслідок аварії дорослих – 113, дітей – 110, інвалідами стали 30 осіб. Першу категорію учасника ліквідації чорнобильської трагедії мають 15 осіб, другу – 176, третю – 123. У 1991 р. у Тростянці створена районна організація «Союз Чорнобиль», яку спочатку очолював М. І. Яхно, потім М. О. Курило, А. М. Горошко.

Плине час, щорічно відходять у вічність тростянчани, які ціною свого здоров'я зробили багато для ліквідації наслідків небаченої техногенної катастрофи, на честь їх подвигу в 2008 р. біля меморіалу «Недоспівана пісня» встановлено пам'ятний знак. Член Національної спілки журналістів України О. Г. Шелест одну зі своїх 5 книг «Чорний біль» присвятив пам'яті земляків, які ціною свого здоров'я і навіть життя рятували світ від невидимого ворога.

Відкриття пам'ятника учасникам ліквідації аварії на ЧАЕС

ШТРИХИ ПОМАРАНЧЕВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ У ТРОСТЯНЦІ

Говорять, що подія стає історією через сто років. Велике бачиться на відстані. Особливістю помаранчевої революції стало те, що вона збіглася в часі з президентськими виборами. У цій революції головне не перемога на виборах В. Ющенка, а глибинний переворот у людській свідомості. Головною подією 2004 р., за підсумками соціологічних опитувань, люди назвали помаранчеву революцію, а вибори президента посідають лише третю позицію. Чи випадково збіглися в часі вибори та революція? Зовсім ні! Справа в тому, що проголошені незалежністю свобода й воля найбільше нехтувалися під час виборів.

Умови революції поступово визрівали й на Тростянецьчині. Протягом півтора десятка років фактичним господарем району був М. Я. Березін, займаючи поперемінно посади голови районної ради й голови райдержадміністрації або обидві одночасно. Чисельність працівників скоротилася удвічі. Із 11 підприємств роботу припинило 4. Офіційно на обліку щорічно перебувало півтори тисячі безробітних. У загальних обсягах промислового виробництва району частка шоколадної фабрики «Крафт Фудз Україна» становила у 2004 р. 91,6 %. Таким чином, промислове виробництво району повністю залежало від КФУ. У районі не оброблялося 30 % землі. У 2004 р. в порівнянні з 1990 роком зернових зібрали 50 %, цукрових буряків – 17 %, поголів'я ВРХ становило 36 %.

Життєвий рівень основної частини людей погіршився. У «передовому районі» працівники бюджетної сфери та більшості підприємств протягом десяти років (1994–2004) не отримували вчасно заробітної плати. В Україні фактично встановилася тоталітарна система. Це призвело до масового невдоволення людей місцевою владою. Відбулася помаранчева революція. Ідеї демократії та майбутнього в нашому краї й на майдані Незалежності в Києві відстоювали і жителі Тростянецьчини. Перш за все люди вимагали відставки керівників району. Ось лише частина хроніки подій тих днів:

✓ 4 липня 2004 р. 20 представників району взяли участь в акції підтримки кандидата в Президенти України В. А. Ющенка на Співочому полі в Києві.

102

24 листопада 2004 р.
Київ, вул. Банкова.
Валентина Моспан
біля намету Тростянця

✓ 9 липня 2004 р. У Новій Слободі Путивльського району відбулася зустріч жителів Сумщини з кандидатом у Президенти України, прем'єр-міністром В. Ф. Януковичем. Делегацію Тростянецьчини очолювали голова РДА М. Я. Березін, голова районної ради С. Б. Кірічко та мер міста А. В. Вінніков.

✓ Наприкінці серпня 2004 р. у Тростянці та Боромлі постійно працювали агітаційні палатки багатьох кандидатів на посаду Президента. Після першого туру виборів залишилися лише дві палатки головних претендентів. Одним із показників ставлення людей до претендентів на посаду президента була постійна наявність людей, і навіть черги, біля палатки помаранчевих, і зовсім інша ситуація спостерігалася біля біло-голубої палатки.

✓ Районні газети протягом першого та другого турів виборів друкували позитивні матеріали лише про кандидата від влади, чим, напевно, завдали В. Ф. Януковичу більше шкоди, ніж користі.

✓ Останній тиждень серпня 2004 р. Сформований районний штаб на підтримку В. А. Ющенка в Тростянці. Очолив його М. І. Борденюк, заступник – С. І. Федченко.

✓ Наприкінці вересня 2004 р. почав діяти районний штаб із підтримки В. Ф. Януковича, його засідання проводилися 2–3 рази на тиждень.

✓ 12 жовтня 2004 р. На Вічевому майдані в Тростянці виступила О. Білозір із концертом на підтримку В. А. Ющенка. Тут же перед 2 тис. тростянчан народний депутат України Л. Григорович уперше публічно назвала районну владу злочинною та закликала обрати В. А. Ющенка на посаду Президента.

✓ 15 жовтня 2004 р. О 17-й годині до райдержадміністрації приїхало 8–10 кореспондентів київських ЗМІ, але грубо не були допущені до приміщення. Ця подія неодноразово «прокручувалася» по всеукраїнських телеканалах. Голова адміністрації називав приміщення РДА режимним об'єктом.

✓ 26 жовтня 2004 р. О 16³⁰ близько 80–100 легкових автомобілів, прикрашених помаранчевою символікою, приїхали з Сум до Тростянця і блокували на 20 хв. райдержадміністрацію.

✓ 27 жовтня 2004 р. Жителі міста, як правило, покірні місцевій владі, вийшли на вулицю. О 10³⁰ перед будинком райдержадміністрації відбувся мітинг опозиції (більше 1000 осіб) на підтримку В. А. Ющенка й недовіри керівникам району М. Я. Березіну й С. Б. Кірічку. На сходах приміщення 15–20 прихильників влади вигукували гасла на підтримку прем'єра. Тут же перебували керівники району й працівники адміністрації та районної ради. Опівдні, після завершення зібрання, близько 60 легкових автомобілів, прикрашених символікою помаранчевих, під гул сирен знову блокували приміщення райдержадміністрації. Наступного дня біля приміщення РДА відбувся багатолюдний мітинг (близько 700 осіб) із тими ж вимогами й гаслами.

✓ За результатами голосування 31 жовтня 2004 р., 26 % голосів у районі отримав В. Ф. Янукович, а 47 % – В. А. Ющенко. Фактично вибори першого туру в Тростянці спочатку були зірвані. З 8 дільниць результати в окружну виборчу комісію надали лише три (Клуб цукрозаводу, Червоний куточок депо та Смородинська школа). У п'яти дільницях (ЗОШ № 1, № 2, № 3, № 4, районний будинок культури) більшість членів комісії після підрахунку голосів відмовилися підписувати протоколи й залишили засідання. Згодом результати голосування на цих дільницях все-таки були зараховані.

✓ За тиждень до проведення другого туру президентських виборів з Донецька до Тростянця приїхало близько 40 осіб т. зв. «студентів» допомагати в проведенні виборів.

Делегація Тростянецького району в Новій Слободі

27 листопада 2004 р. Тростянець.
Мітинг біля районної державної адміністрації

✓ 21 листопада 2004 р. Відбувся другий тур виборів Президента України. У виборчих бюлетенях було два кандидати: В. А. Ющенко і В. Ф. Янукович.

✓ 21 листопада 2004 р. На території загальноосвітньої школи № 4 (дільниця 141) побито Олега Нетребу, викладача СумДУ, спостерігача від штабу Віктора Ющенка. Людей били на вулицях. Жертвами стали член виборчої комісії Павло Сулига та спостерігач від Віктора Ющенка Сергій Андрух: приблизно о 10-й ранку на виборчій дільниці міської школи № 2 п'ять молодиків на очах міліції влаштували побойще. «Швидка» надала допомогу Павлу, а Сергія госпіталізувала. Увечері почалася справжня варфоломійська ніч. Групи по 5 осіб ходили містом і не дозволяли людям чекати біля дільниць результатів виборів, перешкоджали діяльності дільничних комісій. Оточено штаб «Нашої України», у якому перебувало майже 70 осіб. Опівночі нападники (до 50 осіб), озброєні металевими прутами й трубами, почали вриватися до приміщення. На допомогу із Сум виїхала колона автомобілів, але міліція в Тростянець їх не пропустила. Протягом ночі нападники 8 разів ішли на штурм штабу. І лише о 7³⁰ ранку 22 листопада захопили порожнє приміщення й зі злості розбили шафи, стільці, столи, телевізор. Така організація проведення виборів у районі не сприяла іміджу кандидата в Президенти України В. Ф. Януковича, незважаючи на те, що його уряд був найуспішнішим в історії незалежної України.

✓ 22 листопада 2004 р. ЦВК оголосила попередні результати, згідно з якими Президентом України обрано В. Ф. Януковича. У районі він отримав 29 %, а В. А. Ющенко – 65 % голосів виборців. У цей день в Києві почалася помаранчева революція, з'явилося наметове містечко (до 300 наметів). На майдані Незалежності щодня відбувалися багатолюдні мітинги, на яких були присутні від 500 до 1 500 тис. осіб. Із перших днів на вул. Банковій стояли і два намети жителів району. Двічі до Києва на підтримку їздили групи до 20 осіб. У столичних наметах побувало 34 тростянчанина. Більшість із них пробула там усі сімнадцять днів. Багато й таких, хто на Майдані був 1–3 дні. З першого до останнього дня були там Ігор Продан, Ірина Авдеєнко, Олександр Шаповал, Сергій Федченко, Олександр Савченко, Володимир Спасьонов, подружжя Володимир і Вікторія Мамей, багато інших.

✓ 22 грудня 2004 р. Районна газета «Наш Тростянець» уперше друкує позитивний матеріал про В. А. Ющенка, причому на першій сторінці. Це – спогади голови правління ВАТ «Агротехсервіс» А. П. Курського про спільну роботу з В. А. Ющенком у м. Білопіль Сумської області.

✓ 26 грудня 2004 р. У районі пройшов третій тур президентських виборів – без порушень і з дотриманням норм чинного законодавства. За В. Ф. Януковича проголосувало 12 %, за В. Ющенка – 84 % виборців. Президентом України більшістю голосів обрано В. А. Ющенка.

Помаранчеві події не змінили суті й системи влади. Змінилася лише верхівка айсберга, та й то частково. Під час революційних подій багато людей, які займали відповідальні посади, діяли за вказівкою владних органів, підтримували їх суто з меркантильних інтересів. Зі зміною ситуації вони швиденько перефарбувалися в інший колір. Що ж, із філософської точки зору причини цього зрозумілі: раб залишається рабом, а мораль і революція – це зовсім різні речі.

Час є найвірнішим суддею в історії. Пройшло п'ять років. Програма, з якою йшов В. А. Ющенко на вибори, не реалізована. За це відповідальний не лише Президент, а й керівники різних рівнів. Двічі змінювалось керівництво Тростянецької РДА, але жоден із очільників не зміг раціонально управляти краєм. Простим людям не стало жити краще. За цей час економіка району доведена до жахливого стану: на 43% знизилось промислове виробництво, вдвічі скоротилася зайнятість людей у сільській місцевості. Рівень довіри до Президента катастрофічно впав.

У 2010 р. відбулися чергові вибори Президента України. На зустріч із кандидатом у Президенти України В. Ф. Януковичем, яка проходила на площі 40-ї армії, прийшла найбільша кількість людей за роки усіх президентських перегонів. Під час виборів за діючого президента проголосувало 3 % жителів району і 5 % всіх українців. Закінчилася так звана помаранчева революція. Президентом України обрали В. Ф. Януковича. У Тростянецькому районі його підтримали 29 % виборців. Це невеликий результат, але він майже втричі перевершує підсумки третього туру президентських виборів 2004 р.

Зустріч кандидата в Президенти України В. Ф. Януковича з тростянчанами

АВТОРИТЕТ НОВОЇ ВЛАДИ

Події Майдану, помаранчевої революції дали значний імпульс становленню дійсно громадського суспільства в Україні, стали значним кроком у ліквідації тоталітаризму. За нових умов люди перестали довіряти гучним гаслам. Оцінка діяльності і Президента, і парламенту, і будь-якої партії чи посадовця залежить від конкретних справ, а не обіцянок. Символічним є напис на пам'ятному знаку, встановленому на місці розгону сумських студентів у 2004 р.: «Ми встали з колін і побачили волю».

Із початку січня 2005 р., а особливо після проведення інавгурації Президента України, жваво обговорювалося питання про наступні кадрові зміни в районі, і в першу чергу – можлива кандидатура нового голови РДА та його заступників. Говорили і про своїх претендентів, і представників із інших регіонів. 22 лютого 2005 р. виконуючим обов'язки голови РДА призначений Ю. Б. Ромашов. Різні політичні сили й люди сприйняли це неоднозначно, адже в районі його майже ніхто не знав. Ще напередодні цього призначення, 16 лютого, приблизно 40 тростянчан – активістів виборчого штабу В. А. Ющенко – приїхали під стіни облдержадміністрації, аби висловити свою незгоду з кадровими призначеннями. Вони вимагали, щоб головою райдержадміністрації став Володимир Орлов – 41-річний киянин, керівник однієї з науково-виробничих фірм, виходець із села Олешня Охтирського району, який усю виборчу кампанію, всі три тури голосування провів із тростянчанами.

«Номінально він був уже призначений на цю посаду, – пояснює Володимир Мамей, заступник керівника виборчого штабу Ющенко в районі. – Микола Лаврик потис йому руку й сказав: «Працюйте». І раптом виявляється, що виконуючим обов'язки голови РДА стає інший».

Тростянчани назвали раптову зміну кадрового «настрою» обласного керівництва примітивним «футболом», вважали надуманою відмову призначити В. Орлова головою РДА й розцінювали усе це як підклимну боротьбу, мета якої – привести до влади своїх людей.

«Наше місто найбільше постраждало під час виборчої кампанії. Тут мордували й били людей. Тому ми вимагаємо, щоб М. Лаврик зважив на нашу думку, – говорили В. Мамей, ветеран праці М. Могилевський та інші. – Ще один аргумент: Тростянець є найбільш корумпованим містом в області. Тому керівником району повинна стати людина стороння».

З такими питаннями тростянчани, представники різних осередків політичних партій, неодноразово їздили в ОДА, але 12 березня 2005 р. Ю. Б. Ромашов Указом Президента України призначається головою РДА. Ситуація в районі не змінюється на краще, тому представники районних осередків політичних партій неодноразово зверталися до Президента. В одному зі звернень, надрукованих в газеті «Українське слово» за 1–7 червня 2005 р., зазначалося:

«Шановний Вікторе Андрійовичу!

Звертаються до Вас керівники політичних партій району, активісти колишнього виборчого штабу В. Ющенко у Тростянецькому районі нашої рідної з Вами Сумщини...

Жителі району полегшено зітхнули з надією на швидкі довгоочікувані зміни в нашому житті. Та, на жаль, це були лише споді-

Вибори до місцевих рад

Мітинг біля райдержадміністрації і перекриття центральної дороги Суми–Харків. Люди вимагають відставки керівників Тростянецької районної ради. 13 березня 2005 р.

вання. Якщо в столиці та частково в обласному центрі щось і змінювалося, то тільки не в нашому Тростянці...

Головою райдержадміністрації до нас після тривалих зволікань був призначений Ю. Ромашов, приватний підприємець із Сум. Ми, активісти виборчої кампанії, керівники парторганізацій району, не раз зустрічалися з Юрієм Борисовичем, намагалися знайти з ним спільну мову, пропонували своє бачення соціально-економічної і політичної, а також кадрової політики в районі. Новий керівник нас слухав, запевняв у майбутній співпраці і... на цьому наша «співпраця» закінчувалася...

Спочатку до нового керівника району зверталось на прийом багато людей, проте зараз жителі району розчарувалися в новому представникові державної влади, котрий аж ніяк не є носієм ідей помаранчевої революції, задля перемоги якої наші земляки доклали чимало зусиль...

Соціально-економічна ситуація в районі залишається дуже важкою – тисячі людей не мають гідної роботи, агропромисловий комплекс – розвалений і розкрадений, лише 4 із 17 агропідприємств у районі економічно самодостатні, засіяно лише 37 % площ, що обробляються.

І нарешті, нас, патріотів свого краю і своєї держави, ніяк не може задовольнити те, що Ю. Ромашов зовсім не спілкується державною українською мовою, так ніде й не оприлюднив свою біографію, тим самим даючи привід для різних пліток.

Враховуючи викладене вище, ми, члени районної політради коаліції партій «Сила народу», активісти нещодавньої виборчої кампанії, звертаємося до Вас, Вікторе Андрійовичу, до нами обраного народного Президента і земляка, з наполегливою пропозицією відкликати Ромашова Юрія Борисовича з посади голови Тростянецької райдержадміністрації в Сумській області».

Ю. Ромашов для зміцнення своїх позицій намагався створити більшість серед депутатів районної ради й обрати на посаду голови свою людину, але не знайшов достатньої підтримки. Більшістю голосів на посаду голови ради обрали активного учасника помаранчевої революції, підполковника запасу М. А. Гонтаренка. Його діяльність була спрямована на демократизацію суспільного життя в районі, що сприяло нормальному проведенню виборів у березні 2006 р. до парламенту і місцевих рад.

У вересні 2005 р. депутати Тростянецької міської ради висловили недовіру голові РДА у вирішенні кадрових питань. Великий резонанс у районі викликала стаття в обласній газеті «Позиція» за 11 листопада 2005 р. «До обіду – ще немає, після обіду – уже немає», де йшлося про стиль роботи Ю. Ромашова

Соціально-економічну ситуацію в районі новій владі не вдалося змінити на краще. Робота жодного промислового підприємства так і не була відновлена. Майже припинив роботу завод «Електрообут-прилад», на якому за часів радянської влади працювало 2000 осіб, значні проблеми постали перед сінцевим заводом, на грані закриття опинилося Боромлянське ПМК-145. На весну 2006 р. третина земель у сільському господарстві не оброблялася. Перестали існувати агрофірми в селах Кам'янка, Мартинівка. Значна частина агрофірм перебувала на грані банкрутства.

У такій ситуації відбулися вибори до Верховної Ради України та місцевих рад 31 березня 2006 р. Уперше – на партійній основі. Результати виборів відобразили ставлення людей до партій, їхніх лідерів

та голів місцевих рад. 46 мандатів районної ради (серед осередків політичних партій і блоків) розподілилися так: БЮТ – 12, СПУ – 7, Відродження – 5, Народна партія – 5, За нашу Україну – 4, КПУ – 4, НСНУ – 4, Партія регіонів – 3, Селянська партія – 2.

У міській раді представлена така кількість депутатів від політичних сил:

- Блок Юлії Тимошенко – 10;
- Партія «Відродження» – 5;
- Соціалістична партія України – 4;
- Блок партій «За нашу Україну» – 3;
- Народний Союз «Наша Україна» – 2;
- Партія регіонів – 2;
- Комуністична партія України – 2;
- Народний блок Литвина – 2.

На посади більшості голів сільських рад прийшли нові люди. У більшості тростянчани віддали вдруге перевагу Ю. А. Бові, підтримавши молодого енергійного голову, який за короткий термін перебування на посаді показав, що дійсно вболіває та плідно працює в ім'я громади. Цьому не змогли завадити ні позиція районної влади, ні «компрокат» у районній газеті «Наш Тростянець». Якщо на дострокових виборах (попередній голова пішов у відставку), що відбулися у травні 2005 р., серед 10 кандидатів на посаду голови міської ради за Ю. А. Бову віддали голоси 35,7% виборців, то вже в березні 2006-го серед трьох претендентів кількість їх зростає до 54,9%.

У 2007 р. обласна державна адміністрація визнала роботу голови Тростянецької РДА Ю. Б. Ромашова незадовільною. Указом Президента України в лютому 2008 р. він звільнений із посади.

Агропромисловий комплекс Тростянецького району. 2006 р.

ЮРІЙ БОВА: «Я ЛЮБЛЮ СВОЄ МІСТО І ХОЧУ ЗРОБИТИ ЙОГО КРАЩИМ»

У 2005 році міським головою міста Тростянець обрано Ю. А. Бову. Напередодні виборів він розробив свою програму подальшого розвитку міста. Спочатку, згідно з думкою людей, була звернута увага на три головні проблеми: сміття, освітлення, дороги. Значні зусилля спрямовуються на боротьбу з корупцією та наведення елементарного порядку у сфері бізнесу. Поступово склався стиль роботи: прозорість, публічність, колегіальність в ухваленні рішень, співпраця з громадою шляхом проведення громадських слухань, звітів, сходок, «круглих» столів. Діє громадська рада, проводиться конкурс соціальних проектів серед громадських організацій, працює бюро інформування громадян. Спільно з благодійним фондом «Благовіст» реалізується проект «Тростянець – місто, дружнє до дитини», який підтримується Дитячим фондом ООН – ЮНІСЕФ. Розроблений стратегічний план економічного розвитку міста в рамках проекту «Економічний розвиток міст України». На західній околиці міста планується створення промислової зони. Працівники міської ради постійно підвищують свій професійний рівень, беруть участь в обласних, всеукраїнських і міжнародних семінарах.

Працювати доводиться в напруженій обстановці. За рішучість у проведенні принципової лінії в інтересах громади Ю. А. Бова встиг нажити ворогів, що призвело до замаху на його життя у жовтні 2006 року. Після місячного лікування міський голова знайшов сили повернутися до активної роботи.

Жителі міста відзначають, що новою командою зроблено багато для розвитку міста. Практично змінилося його обличчя. Воно стало привабливішим і чистішим. Із 138 вулиць проводиться організоване вивезення сміття за графіком. Уночі місто стало краще освітлюватися. На початку 2005-го у місті було лише 158 вуличних ліхтарів, та й

У 2007 р. голова Сумської ОДА П. С. Качур і його заступник З. Т. Гузар постійно цікавились і підтримували відновлення архітектурних пам'яток міста

ті не завжди працювали. Зараз їх майже 900! Вони встановлені не лише в центрі, а й на околицях. На індивідуальне опалення переведено майже всі квартири багатопверхівок. Завершена газифікація всіх вулиць міста. За весь час її темпи були найвищими у 2007 р. Проводиться реконструкція та будівництво водопроводів, асфальтуються дороги.

Для покращання якості житлово-комунальних послуг і впровадження енергозберігаючих технологій у місцях загального користування багатоквартирного житлового фонду міська рада разом із громадською організацією «Співпраця підприємців Тростянещини» за сприяння Філії фонду Євразія, фінансової підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні та Агентства США з міжнародного розвитку розробили і реалізували спеціальну програму. У комунальну сферу залучено понад 120 тисяч інвестицій та 100 тис. власних коштів. Переобладнано сучасними енергозберігаючими ліхтарями 73 будинки, у яких розміщено 1990 квартир, або 75 % житлового фонду. Загальна економія електроенергії від реалізації проекту становить 170 тис. кВт на рік, або у грошовому обчисленні понад 103 тис. грн.

Суть нового підходу до освітлення місць загального користування багатоквартирних будинків та прибудинкових територій доволі проста: використання малопотужних ламп із високим світловипромінюванням, упровадження антивандальних світильників та застосування для вмикання і вимикання світла датчиків руху людини. У 2007 році проект міської ради про покращання санітарного та екологічного стану міста шляхом централізованого вивезення твердих побутових відходів визнаний переможцем Всеукраїнського конкурсу. З державного бюджету на його реалізацію виділено 190 тис. грн на придбання спеціальної машини для вивезення сміття та проведення просвітницьких заходів з ліквідації сміттєзвалищ.

З переходом дошкільних навчальних закладів у 2005 році до міської ради і створенням міського відділу освіти відбулися позитивні зміни в їхній роботі. Персонал працює у сприятливому психологічному мікрокліматі, зміцнена матеріально-технічна база, після майже п'ятирічної перерви відновлено роботу ясельних груп, кращим стало харчування, відбувається обмін досвідом із дитячими садками інших районів і областей, збільшилося охоплення дітей дошкільною освітою, започатковано конкурси «Вихователь року», «Кращий працівник», презентації та рейтингові оцінювання закладів.

Газ прийшов у Рупино

Відновлена вулиця ім. Л. Татаренка

Підписання угоди про співпрацю між містами Тростянець і Кожухов (Польща)

Тростяняни під час ремонтно-реставраційних робіт

Освячення відновлених джерел у Нескучному

Учасники молодіжного проекту «Євроавтобус-3»

У 2008 році ДНЗ «Веселка» став одним із лауреатів обласного конкурсу-огляду на краще оздоровлення дітей, ДНЗ «Калинка» увійшов до числа переможців обласної акції «Іграшки – нове життя», а колектив ДНЗ «Казка» у 2009 році виборов друге місце в обласному конкурсі «Імідж дошкільного навчального закладу» за вагомі результати у вихованні малят.

Значна увага приділяється відновленню історичних пам'яток міста. Після семирічної «перерви» реставрується Круглий двір. У 2007 році, більше ніж через століття, він перетворився у центр культурного дійства, ставши місцем проведення Всеукраїнського сільського фестивалю мистецтв «Боромля» та урочистостей з нагоди Дня міста. У 2008 році тут започатковано обласний фестиваль «Дні Чайковського у Тростянці». У романтичній будівлі, схожій на стародавню фортецю, найдавнішому Колізеї на терені Східної України, зазвучали прекрасні мелодії. Відновлення споруди триває.

Відроджується парк у Нескучному, де за ініціативи міського голови проведено багато толок із наведення належного санітарного стану та облаштування місць відпочинку. Члени дитячої громадської ради започаткували акцію «Подаруй життя гротам», яку підтримали міський голова, комунальні установи, жителі, підприємства та організації міста. За два роки проведений значний обсяг робіт з очищення грот. Члени ради стали організаторами й учасниками молодіжних квестів. У 2009 році реалізовано проект «Кожна краплина має значення». Для відновлення трьох джерел у Нескучному компанія «Кока-кола» виділила 25, а міська рада – 50 тис. грн.

У 2010 році Тростянець приєднався до святкування Днів Європи в Україні. Свято відзначали два дні спільно з представниками молоді з Євросоюзу, які приїхали до України в рамках спільного польсько-німецько-українського молодіжного проекту «Євроавтобус-3». Гости зустрілися з членами дитячої громадської ради, учнями міських шкіл, відвідали шоколадну фабрику ЗАТ «Крафт Фудз Україна» та оглянули архітектурні пам'ятки.

Привітнішим став міський парк імені П. І. Чайковського, де відновлено освітлення, встановлено лави, споруджено майданчик (2009 р.) для гри в пляжний футбол, який користується великою популярністю

серед молоді. У 2010 році в парку встановлено 14 спортивних антивандальних вуличних тренажерів, на яких можуть тренуватися і діти, і дорослі. Обладнання сконструйоване так, щоб досягти найвищого ефекту для підтримки фізичного стану організму без перенавантаження.

На прохання міської ради у 2005 році Тростянецька райрада передала їй приміщення панського будинку Надаржинських і Круглий двір. Тоді мало хто вірив, що занедбану будівлю з обшарпаними стінами, обідраною стелею, вікнами без шибок, яка стояла пустою 15 років після закриття дитячого садка «Малютко», буде відновлено. Однак попри всі скептичні прогнози почалося відродження панського будинку XVIII ст., який тростянчани здебільшого називають палацом Голіцина, а інколи – садибою Кеніга. Така назва передається із покоління в покоління і пов'язана зі значною господарською та культурною діяльністю званого в Росії князівського роду Голіциних. В. П. Голіцин збудував у Тростянці 1847 р. цукровий завод, а його син Олексій, на запрошення якого Тростянець відвідав П. І. Чайковський, організував театральні свята в Круглому дворі, гроті німф, музичні вечори в палаці.

Напружено велися роботи з відновлення палацу: із дня у день працювали комунальники, будівельники, постійно проводилися суботники. Мешканець міста Віктор Чумак професійно виконав найскладніші оздоблювальні роботи за «спасибі». І трапилося диво: у відродженому палаці почав діяти міський культурно-мистецький центр.

Уперше в області відкрито картинну галерею з історії рідного краю. У чотирьох залах виставлено більше ніж 80 картин учасників міжнародних пленерів художників, які із 2006 року проводяться щорічно в Тростянці. У них беруть участь 15-18 митців із України, Російської Федерації, Білорусі, Республіки Молдови.

Із 2008 року в палаці, в головній залі якого у 1864 р. на роялі грав П. І. Чайковський, щомісяця проводяться вечори класичної музики. На виступах артистів, серед яких митці зі світовими іменами з України, Російської Федерації, Німеччини, завжди аншлаґ. Спочатку виконавці використовували раритетне піаніно 1913 року, а у 2010 році ЗАТ «Крафт Фудз Україна» подарувало красивий білий рояль німецького виробництва.

Майданчик спортивних тренажерів у міському парку

Палац Голіцина. 2004 р.

Палац Голіцина. 2010 р.

Відновлена альтанка

Бюст Т. Г. Шевченку

Пам'ятний знак на честь воїнів-інтернаціоналістів

У північному крилі палацу працює краєзнавчий музей, у південному планується відкриття музею шоколаду. Символічно, що у палаці Голіцина проходять шлюбні церемонії, а також проводяться екскурсії, тренінги, семінари, професійні свята.

Прикрасила історичну частину міста Алея закоханих, відкрита у 2006 році. А у 2009-му тут відновлено альтанку XIX ст.

Особливе ставлення у міського голови Ю. А. Бови до історичної пам'яті і патріотичного виховання молоді. Тому не випадково на території міста відновлені всі пам'ятники воїнам Великої Вітчизняної війни; реставровано меморіал «Недоспівана пісня», відновлений вічний вогонь, що нагадує про героїзм наших земляків; відкрито пам'ятні знаки на честь воїнів-інтернаціоналістів та учасників ліквідації аварії на ЧАЕС, де вказані прізвища всіх ліквідаторів. У 2009 році на честь проголошення незалежності України на Вічевому майдані біля алеї минувшини і сьогодення відкрито бюст речнику українського народу Т. Г. Шевченку. До речі, районні керівники обіцяли відкрити його ще 18 років тому. До 350-ї річниці міста планується відкрити пам'ятник Л. Є. Кенігу, який зробив значний внесок у соціально-економічний розвиток Тростянецького краю.

Запроваджена оригінальна символіка міста – прапор і герб. Видано туристичний буклет, створено декілька кінофільмів про місто. Засновано Почесний знак «За вклад у розвиток м. Тростянець», яким нагороджуються люди, які зробили значний внесок у розвиток міста, сприяли піднесенню його іміджу. Почесним знаком, згідно з рішенням сесії міськради, відзначені: директор Тростянецької шоколадної фабрики ЗАТ «Крафт Фудз Україна» М. Г. Швець, колишній мер міста М. С. Мельник, начальник Сумського регіонального представництва Південної залізниці С. Д. Шкрябан (2006 р.), губернатор Сумщини П. С. Качур, керівник відділу зв'язків із органами влади та громадськістю ЗАТ «Крафт Фудз Україна» В. А. Ткаченко, місцевий краєзнавець В. Д. Безсмертний (2007 р.), Віце-Президент та територіальний директор «Крафт Фудз Україна» Ю. О. Логуш, начальник південної залізниці В. М. Остапчук, колишній другий секретар Тростянецького райкому КПУ О. І. Мартиненко (2008 р.), завідувач Тростянецьким навчально-консультативним центром Національ-

М. Г. Швець

М. С. Мельник

С. Д. Шкрібан

П. С. Качур

В. А. Ткаченко

В. Д. Безсмертний

Ю. О. Логущ

В. М. Остапчук

О. І. Мартиненко

А. П. Медведєв

Т. С. Сидоренко

І. П. Калашник

Пуск в експлуатацію першого в Україні рейкового автобуса
Смородине-Харків

Мер Тростянця Ю. А. Бова та голова Сумської обласної
організації Національної спілки художників України
І. І. Гапаченко: співпраця триває

щодо фінансового, організаційного та матеріально-технічного забезпечення плану заходів. Національний банк України виготовить і введе в обіг ювілейні монети, присвячені 350-річчю заснування міста Тростянець, Укрпошта видасть серію поштових марок до ювілейної дати.

ного технічного університету «Харківський політехнічний університет» А. П. Медведєв, завідувач акушерсько-гінекологічного відділення Тростянецької центральної районної лікарні Т. С. Сидоренко, заступник голови ради ветеранів депо Смоородино І. П. Калашник (2009 р.).

Серед міст районного значення Тростянець у 2007 році за рівнем благоустрою і громадського порядку зайняв перше місце в області й четверте в Україні, відставши лише на кілька балів від призерів.

Наприкінці 2009 року районна громадська організація «Голос громади» отримала ліцензію на трансляцію по третьому каналу кабельного телебачення щодня протягом трьох годин місцевих новин та програм. Кабельним телебаченням користується більше 1300 абонентів.

Міська рада звернулася до Верховної Ради України та уряду держави з пропозицією про відзначення 350-річчя міста на державному рівні. На розгляд депутатів і членів уряду надіслали історичну довідку, фотографії архітектурних пам'яток, провели зустрічі майже з усіма фракціями парламенту і його керівниками. 15 червня 2010 року на пленарному засіданні Верховної Ради 319 народних обранців підтримали ініціативу народного депутата України Володимира Даниленка (фракція Комуністичної партії України) і ухвалили Постанову «Про відзначення 350-річчя заснування міста Тростянець Сумської області». Кабінет міністрів України на виконання Постанови утворив організаційний комітет з підготовки і проведення святкових заходів на честь ювілею міста, включивши до його складу представників центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, громадськості. Вирішуються питання

ОСВІТА

Серед перших переселенців було чимало освічених людей, особливо серед священників. У архівних документах згадується, що прибулі привезли з собою, крім домашнього скарбу, велику кількість книг. Точних даних про організацію шкільної справи в селі Хростянець у другій половині XVII століття в документах поки що не знайдено.

Перша школа відкрилася при церкві в 1700 р. Учив дітей дячок Петро. Спочатку її відвідувало усього 2 учні. Згодом у кімнаті за довгими столами сиділо вже три класи учнів. Така організація навчання була на той час. Інколи виходило так, що учнями ставали і малі діти, і більш дорослі. Ті, хто закінчував навчання, називалися виростками.

У першому класі дітей навчали читання за букварем, у другому – письма та читання Часословця, у третьому – учні вдосконалювали свої навички в письмі та читанні Псалтиря. Класні вправи з письма учні виконували крейдою на чорних дощечках або чорнилами на папері. Вправи з читання проводили вголос, тому в школі стояв постійний гамір. Школярів учили також співати. Ці школи давали елементарні знання. З випускників (виростків) дяк підбирав собі помічників для навчання.

У 1876 р. відкрито двокласне земське училище, що розміщувалося у звичайній селянській хаті, покритій очеретом. Училище відвідувало 10–12 учнів (це нинішнє приміщення міської школи №1, де розміщуються початкові класи).

У 1908 р. почалися заняття в початковій школі на станції Смородине. Вона збудована й утримувалася Міністерством залізничного транспорту. Тут навчалися діти працівників залізниці від станції Баси до Гутів. Перший завідувач – Костянтин Максимович Самеников. Протягом трьох років початкову освіту здобували 80 учнів.

У 1910 р. почала працювати початкова школа, збудована для дітей деревообробників на кошти паркетної фабрики Л. Є. Кеніга (сьогодні приміщення дитячої юнацької спортивної школи). Їй присвоїли ім'я поета Я. Щоголева.

Переможець I міського конкурсу «Вихователь–2007» І. К. Яценко

115

Двокласне земське училище.
Фото 1904 р.

На 1913 р. у Тростянці працювали двокласне училище, церковно-приходська школа, однокласне училище та приватна школа пані Іваницької, де навчалися діти службовців фірми «Л. Є. Кеніг і спадкоємці», які потім продовжували навчання в середніх навчальних закладах. Усі школи Тростянця та багатьох довколишніх сіл отримували щорічно значну фінансову допомогу від фірми Кеніг. За кожною – від адміністрації фірми – були закріплені попечителі (опікуни). Службовці фірми ставили питання про відкриття середнього навчального закладу, але на той час ця мрія не була здійснена.

У 1918–1920 рр. початкові школи з одно- та дворічними термінами навчання реорганізували. На осінь 1920 р. всі школи в Тростянці були відремонтовані й підготовлені до початку навчального року.

Залізничне училище. Фото початку ХХ ст.

Заняття розпочалися 15 вересня. Працювали дитячий садок і притулок. Діти в притулку, як зазначилося у звіті відділу освіти, «босі і роздягнені, тому не можуть ходити до школи». Учителі проводили заняття з ними вдома. «Діти отримували зерновий пайок, жири відсутні. Весь час знижується кількість молока. На 53 дитини виділено лише 5 ф. молока».

У 1920 р. 75,5 % жителів волості були неосвіченими. У Тростянці працювала початкова школа, у якій 5 учителів навчали 107 учнів. У 1925 р. відкрито дві семирічні школи. Кількість учнів зросла до 1113, їх навчали 28 учителів. У 1936 р. збудоване приміщення другої школи на прохання робітників Південківського цукрового заводу, які особисто звернулися до наркома харчової промисловості СРСР А. Мікояна під час його відвідин Тростянця в 1935 р. Спочатку школа була початковою, згодом семирічною, а з 1941 р. – середньою. Тут почала працювати вечірня школа-десятирічка для дорослих.

Дитячий садок цукрокмбінату. 1924 р.

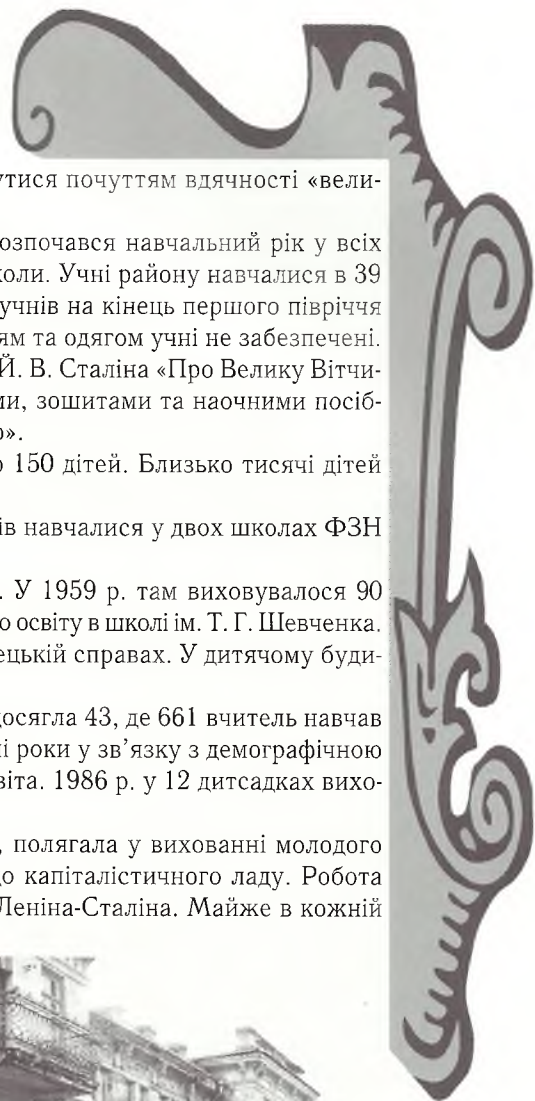
Напередодні Великої Вітчизняної війни в місті працювали середня, три семирічки й початкова школи. 1870 дітей було охоплено навчанням. Навчально-виховний процес організували 74 педагогічні працівники.

Спеціалістів для вирощування цукрових буряків готувала з 1921 р. сільськогосподарська школа, а з 1922 р. – школа ФЗН при цукровому заводі. Протягом 20–30 рр. ХХ ст. майже повністю ліквідована неписьменність, а семирічна освіта стала обов'язковою.

Під час фашистської окупації працювало 4 початкові школи. Політика завоююючих спрямовувалась на те, щоб люди мали елементарні знання. Але потрібні були й висококваліфіковані робітники. Для цього відкрили три професійні школи: лісну, залізничну й ремісничу. На батьків, діти яких не ходили до школи, накладався штраф від 150 до 300 крб за кожну дитину. До професійних шкіл приймалися діти 11–14 років із оплатою за навчання 200 крб щорічно. Головне за-

Середня школа № 2. 1938 р.

вдання полягало у вихованні покірності німцям, діти мали проникнутися почуттям вдячності «великому» фюреру Гітлеру за звільнення їх від більшовицького ярма.

Після звільнення від фашистської окупації з 1 жовтня 1943 р. розпочався навчальний рік у всіх школах міста. Відновили роботу 2 середні, 2 семирічні і початкова школи. Учні району навчалися в 39 школах – 15 початкових, 21 неповній середній та 3 середніх. З 5237 учнів на кінець першого півріччя навчанням охоплено 3905. У звіті відділу освіти зазначається: «Взуттям та одягом учні не забезпечені. Робота спланована, але вивчення матеріалу не пов'язується з книгою Й. В. Сталіна «Про Велику Вітчизняну війну Радянського Союзу». Школи не забезпечені підручниками, зошитами та наочними посібниками. Політмасова робота серед учителів проводиться недостатньо».

У районі діяли три дитячі будинки, у яких виховувалося близько 150 дітей. Близько тисячі дітей відвідували дитячі садки.

У 1950 р. 912 учнів міста навчали 72 вчителі. Більше ніж 500 учнів навчалися у двох школах ФЗН і агрошколі.

Із 1944 р. до 1960 р. працював Тростянецький дитячий будинок. У 1959 р. там виховувалося 90 дітей, з них у 60-ти батьки загинули під час війни. Діти отримували середню освіту в школі ім. Т. Г. Шевченка. Перші трудові навички учні здобували в теслярській, шевській і кравецькій справах. У дитячому будинку існували хор і духовий оркестр.

Поступово зростала мережа шкіл. У 1970 р. їх кількість у районі досягла 43, де 661 вчитель навчав 9,5 тис. учнів, половина з них навчалася у міських школах. У наступні роки у зв'язку з демографічною ситуацією контингент учнів зменшується. Розвивалася дошкільна освіта. 1986 р. у 12 дитсадках виховувалося 1429 дітей.

Головна мета, яка ставилася радянською владою перед школою, полягала у вихованні молодого покоління в дусі вірності комуністичним ідеалам, непримиримості до капіталістичного ладу. Робота вчителя розглядалася як праця ідеологічного бійця, провідника ідей Леніна-Сталіна. Майже в кожній середній школі діяла своя партійна організація, були свої «інформатори» для органів КДБ про настрої у колективах, розмови серед учителів на політичні теми. Партія визначала шкільну політику й контролювала її здійснення. Директором школи міг стати лише комуніст.

За радянської влади в освіті проводилися постійно реформи щодо її змісту та запровадження поглибленого викладання трудового навчання з метою підготовки підростаючого покоління до життя, але жодна з них так і не була завершена.

У 1978 р. в Боромлі створений міжшкільний навчально-виробничий комбінат, де учні міста й району оволодівали професіями водія, автослюсаря, тракториста, столяра-складальника, оператора машинного доїння корів, швачки та продавця. Тут же учні оволодівали комп'ютерною технікою. За допомоги підприємств і колгоспів була створена достатня база для професійного навчання. Комбінат працював до 1993 р.

У 1986 р. збудоване приміщення п'ятої міської школи на 1125 учнів.

Розвиненою формою здобуття середньої освіти дорослими у 60–80 роки стала заочна. Існувала заочна районна середня школа. При денних школах діяли вечірні школи або класи.

З розпадом СРСР і створенням незалежної Української держави значно загострилися соціально-економічні проблеми і для міста, і для району. Зменшилося фінансування освітньої галузі, та й те не було вчасне. У 1996 р. всі стали «мільйонерами», інфляція досягла 10 000 пунктів. Педагогічні працівники отримували мізерну заробітну плату в розмірі 9–12 млн купонів, яку виплачували із затримкою в 2–3 місяці. «Мільйонери» стали жебраками. Це призвело до акції протесту педагогів міських шкіл.

1 липня 1996 р. майже сотня вчителів зібралася біля райдержадміністрації з гаслами: «Ми голодуємо, щоб вижити!», «Голодний учитель – ганьба держави!». З'явилися намети. Голова райдержадміністрації М. Я. Березін пообіцяв задовольнити вимоги протестуючих. Так чи інакше це питання вирішувалося, але в цілому вчасно заробітна плата не виплачувалася вчителям протягом 1995–2005 рр. Це було чи не в єдиному районі Сумської області.

Палац дітей та юнацтва. 1980-ті рр.

З 1988 р. протягом десяти років у районі працювала Громадська рада з освіти, яку очолював директор Боромлянської загальноосвітньої школи I–III ст. М. М. Артюшенко. Головним напрямком її діяльності було вивчення та впровадження в школах передового педагогічного досвіду освітян СРСР і України. З цією метою педагогічні працівники здійснили десятки творчих поїздок до навчальних закладів Ленінграда, Москви, Києва, Одеси, Севастополя; Гродненської, Черкаської, Донецької, Івано-Франківської, Чернівецької, Київської та інших областей. У навчально-виховний процес упроваджувалися ідеї вчителів-новаторів Є. М. Ільїна, В. А. Караковського, О. А. Захаренка, С. М. Лисенкової, О. В. Шеховцової, А. П. Дашевської, М. І. Бойко, В. Ф. Шаталова та інших.

Сьогодні в місті працює 6 загальноосвітніх шкіл, у яких навчається 2400 учнів: 5 із них – загальноосвітні школи I–III ступеня й одна – I–II ступеня. Міські школи 1, 2, 3, 5 – спеціалізовані, мають профільні класи та з поглибленим вивченням дисциплін. У школах введені нові стандарти освіти, запроваджуються нові програми та підручники. Зроблений значний крок у демократизації навчально-виховного процесу: відмінені оцінки з поведінки та негативні оцінки з предметів. Уведена дванадцятибальна система оцінювання реальних навчальних досягнень учнів за семестрами. У всіх школах створені комп'ютерні класи.

Реалізація основних завдань і принципів виховання здійснюється в ряді пріоритетних напрямів, головним із яких є патріотичне виховання. Навчальний день у школах починається з підняття Державного прапора, прослуховування гімну. Кожна школа має свій музей, прапор, гімн. У навчальних закладах написані історії шкіл, ведуться літописи класів, учнів навчають вести історію власної родини. Організована краєзнавча робота. З 5-го по 11-й клас вивчається регіональний курс «Історія рідного краю». Автором програми є заслужений учитель України З. Ф. Охріменко. Для викладання курсу начальником відділу освіти РДА М. М. Артюшенко написані три монографії з історії Тростянецьчини: «Історія Боромлі», «Старожитності Тростянецьчини», «Новітня історія Тростянецьчини».

У 5 дошкільних навчальних закладах виховується 550 дітей (69 % охоплення). З переходом ДНЗ у підпорядкування міської ради відсоток охоплення дошкільною освітою постійно зростає, значно покращилася матеріальна база.

Значна виховна робота проводиться в Палаці дітей та юнацтва, де навчаються майже 2 тис. учнів. Його вихованці – лауреати й переможці багатьох обласних та всеукраїнських конкурсів. Звання «Зразковий колектив» присвоєно хореографічному ансамблю «Кольоровий дощ» (керівник Д. Ю. Кузьміна), вокальній студії «Перлина» (керівник О. С. Цапко), дитячому об'єднанню «Українська вишивка» (керівник О. Д. Кулібаба), акробатичній студії «Едельвейс» (керівник Л. В. Герасименко), студії образотворчого мистецтва «Веселка» (керівник В. Я. Шовкун). На базі Палацу неодноразово проводилися Всеукраїнські семінари.

Один із кращих екскурсив області – Є. А. Омельчук, керівник краєзнавчого гуртка. За високі результати в роботі вона нагороджена знаком «Відмінник освіти України». Її вихованці – лауреати Всеукраїнської історико-географічної експедиції учнівської молоді «Сто чудес України», переможці обласного етапу Всеукраїнської туристсько-краєзнавчої експедиції «Краса і біль України», переможці Всеукраїнської історико-географічної експедиції «Історія міст і сіл України».

Автор праць із історії Тростянецьчини М. М. Артюшенко

Творчий колектив Палацу дітей та юнацтва

У дитячій юнацькій спортивній школі майстерності навчається більше 400 дітей, серед яких переможці Всеукраїнських змагань і чемпіони України.

За звитяжну працю та значні досягнення у справі виховання підростаючого покоління в різні роки звання заслуженого вчителя України удостоєні Н. Ю. Левадна, Є. Г. Філь, З. Ф. Охріменко, Н. В. Герасимовська, М. І. Слепова.

Учитель української мови та літератури міської школи № 4 Н. В. Шабельник у 1996 р. стала переможцем обласного та лауреатом Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року». У 1999 р. вона, працюючи методистом районного методичного кабінету відділу освіти, стала ініціатором видання освітняцької друкованої газети «Свічадо», однієї з перших в області.

У 1992 р. Київський державний педагогічний інститут ім. Драгоманова визначив українських педагогів, які випускають учнів зі школи з міцними знаннями, і надав їм право рекомендувати на навчання за бюджетні кошти педагогічно обдарованих юнаків і дівчат без вступного іспиту з того предмета, який вони викладають у школі. Серед 128 переможців було й ім'я В. О. Логвиненко, учительки української мови та літератури міської школи №3 — єдиної з кількох претендентів області, яка здобула це право.

Історія Тростянецького професійного ліцею починалася зі школи фабрично-заводського учнівства, яка розташовувалась у приміщенні Гаївського відділка Півнікського радгоспу. Перший набір відбувся в 1922 р. й становив 35 осіб. У той час на навчання зараховували учні, які закінчили 5 класів, а згодом — 7. Керівництво школою ФЗУ доручили колишньому директору Охтирського ремісничого училища Петру Леонідовичу Гес-де-Кальве. При вступі учні складали іспити.

Тут готували кваліфікованих робітників цукрової промисловості.

На початку Великої Вітчизняної війни школа евакуювалася до Ульяновська, де продовжували підготовку кадрів на одному з військових заводів. У 1947 р. повернулися до рідного міста. У 1979 р. заклад перейменовано в Півнікське професійне училище, яке через сім років реорганізоване в середнє професійно-технічне училище №25. Із 1999 р. навчальний заклад поступово відкриває нові професії кулінарно-торговельного профілю.

Лауреат Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року» (1996 р.)
Н. В. Шабельник

Тростянецький професійний ліцей

... теоретичні й практичні заняття

Духовий оркестр музичної школи – постійний учасник усіх міських заходів

Чарівна музика «Елегії»

120

баяністи й піаніст. Поступово школа перетворилася в знаний навчальний заклад. У 70-ті роки під керівництвом В. Л. Кушнірова створений оркестр народних інструментів, який став лауреатом I Всесоюзного фестивалю народної творчості. Згодом Н. І. Яценко заснувала хор.

Біографія духового оркестру тісно пов'язана з натхненною творчою діяльністю І. І. Маснухи, який дуже багато зробив для становлення музичної школи, будучи директором протягом тридцяти років. Свого часу оркестр побував із концертами в багатьох містах колишнього Радянського Союзу, став лауреатом районних, обласних, Всеукраїнських конкурсів та Всесоюзного фестивалю народної творчості. Більше п'ятдесяти вихованців І. І. Маснухи стали професійними музикантами, а оркестру присвоєно звання народного.

Постійними учасниками конкурсів є естрадний симфонічний оркестр та ансамбль скрипалів «Елегія», який очолює І. В. Петренко

У школі працюють 4 відділи: оркестровий, фортепіанний, народний та теоретичний. 150 вихованців навчає 18 викладачів. Кожного року школа випускає учнів, які оволоділи грою на фортепіано, баяні, акордеоні, гітарі, скрипці, саксофоні, кларнеті, трубі, а також отримали ґрунтовні знання з історії мистецтв. За третину століття музичний заклад закінчили більше тисячі випускників, з яких майже 200 пов'язали своє професійне життя з музикою. Вони працюють у Тростянці й Охтирці, Сумах і Києві, Донецьку і Йошкар-Олі, Сургуті й Москві, Лондоні та Сан-Франциско...

У місті, згідно з ліцензією від 19.12.2003 р., працює консультативний центр Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Навчання 450 студентів ведуть 35 викладачів, серед яких 12 професорів. Можна отримати вищу освіту зі спеціальностей: маркетинг, економічна кібернетика, облік і аудит.

У 2004 р. училище реорганізовано в Тростянецький професійний ліцей, який тепер здійснює підготовку кваліфікованих робітників за 15 професіями:

На базі 9 класів:

- столяр будівельний, тесляр;
- монтажник санітарно-технічних систем та обладнання, газозварник, електрозварник ручного зварювання;
- муляр, пічник, облицювальник-плиточник;
- продавець продовольчих товарів, продавець непродовольчих товарів.

На базі 11 класів:

- бармен, офіціант;
- водій категорії «С», тракторист категорії «А»;
- кухар, кондитер.

З 1922 р. закладом підготовлено 11900 робітників. Навчання й виховання учнів здійснюють педагогічні працівники, які мають відповідний професійний фах. У 2009 р. ліцей став навчальним підрозділом № 2 Охтирського професійного ліцею.

З 2000 до 2007 рр. при ПТУ-25 працював навчальний консультативний пункт СумДУ, де щорік в середньому 150 студентів здобували професії «Економіка і підприємництво» та «Технологія машинобудування». Здійснено 4 випуски спеціалістів.

Музична школа у Тростянці відкрита в 1964 р. Педагогічний колектив очолює Ю. М. Матвієнко. Перший набір складав 50 учнів, яких навчали три викладачі – два

СИМВОЛІКА ТРОСТЯНЦЯ

У 1985 році міською радою, яку очолював М.С. Мельник, до відзначення 325-річчя міста проведений конкурс на створення герба і ювілейного значка. Переможцями створення герба м. Тростянець стали науковці кафедри графічного мистецтва Київського художнього інституту Л. І. Шевченко й В. І. Харченко. Кращим ескізом ювілейного значка визнана розробка Л. І. Шевченка. Виконавчий комітет Тростянецької міської ради народних депутатів рішенням №162 від 20.06.1985 р. затвердив положення про герб міста, який «являв собою зображення трьох тростинок з листочками, зігнутими від основи центральної тростинки до символічного зображення води у вигляді лука, розмічених на традиційному контурі подвійного щита з написом «Тростянець» у верхній його частині». До ювілею міста український композитор Ростислав Бабич на слова поета Леоніда Татаренка створив пісню «Наш Тростянець».

У 2005 р. за ініціативи міського голови Ю. А. Бови міська рада згідно з Указом Президента України від 18.05.2000 р. «Про впорядкування геральдичної справи в Україні» та Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» оголосила конкурс на створення символіки міста. До громадської комісії надійшло 15 проектів прапора, 9 малого і 3 великого гербів. Проекти символіки, які отримали схвалення більшості членів громадської комісії, потребували доопрацювання. Автором символіки став член Українського геральдичного товариства О. І. Лісниченко, який використав елементи герба, розробленого Л. І. Шевченком та В. І. Харченком в 1985 році. Геральдично-вексилологічна експертиза Українського геральдичного товариства схвалила проекти прапора і герба м. Тростянець, розроблені Олександром Лісниченком і рекомендувала міській раді затвердити їх як офіційні символи територіальної громади. 35-а сесія Тростянецької міської ради 4-го скликання рішенням № 372 від 25.10.2005 року затвердила символіку територіальної громади: прапор, герб, штандарт та печатку міського голови.

За пропозицією міського голови Ю. А. Бови 5-а сесія Тростянецької міської ради 5-го скликання ухвалила рішення № 261 від 22.08.2006 р. «Про нагородження Почесним знаком «За вклад у розвиток міста Тростянець» громадян, які зробили значний внесок у розвиток міста або сприяли піднесенню його іміджу.

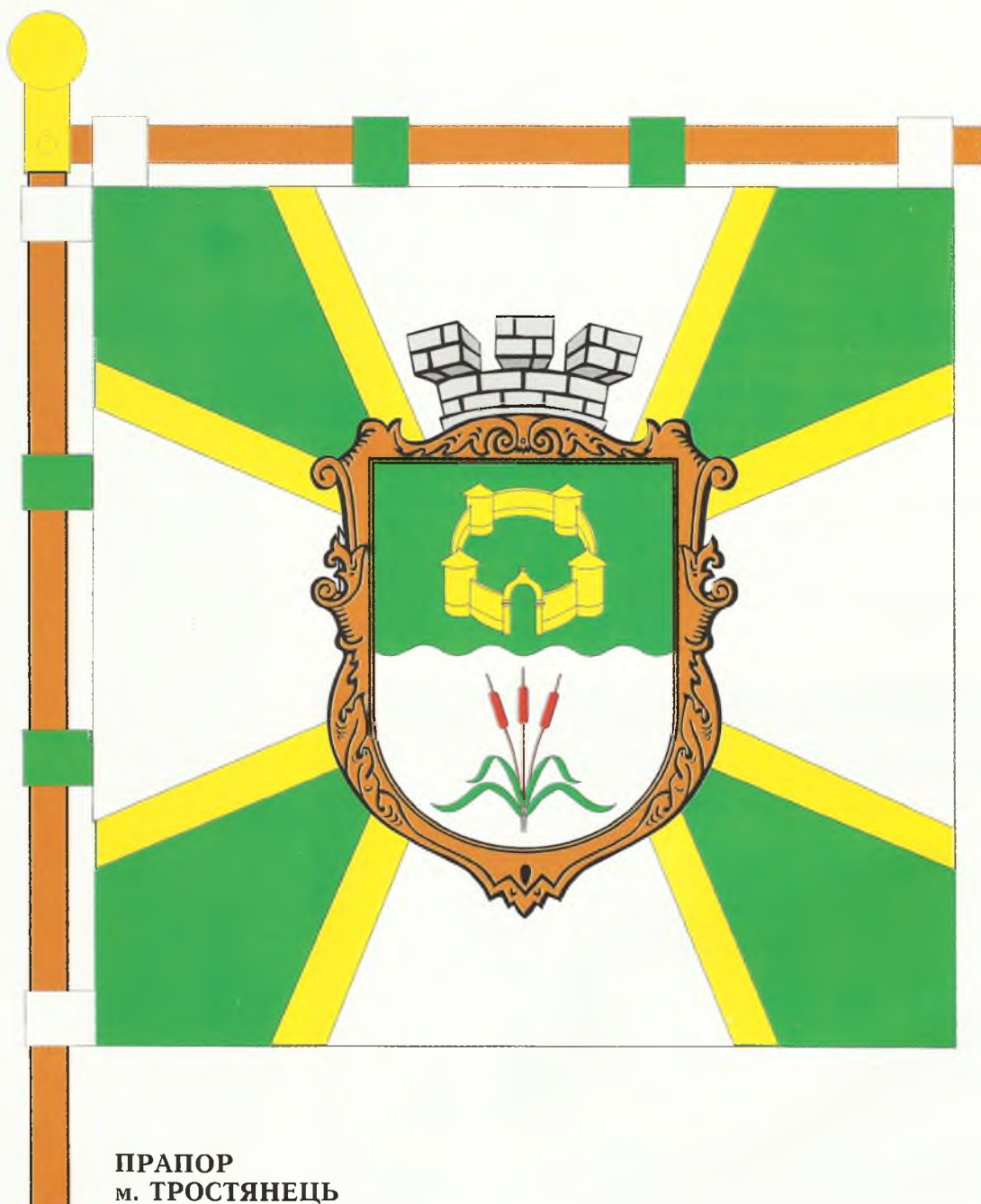

121

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПРАПОР М. ТРОСТЯНЕЦЬ

1. Прапор міста являє собою квадратне полотнище з білим козацьким хрестом, обрамленим жовтими променями, у центрі якого малий герб Тростянця.
2. Прапор міста піднімається:
 - на будинку, де проходить сесія міської ради, у сесійній залі на весь період сесій;
 - на будинках міської ради, міськвиконкому - постійно.
3. Прапор міста може підніматися на будинках органів місцевого самоврядування, виконавчої влади, закладів, організацій, підприємств м. Тростянця в дні державних і місцевих свят, під час прийому офіційних делегацій, на спортивних змаганнях. Зображення прапора м. Тростянця може бути використане при виготовленні друкованої та рекламно-сувенірної продукції.
4. Прапор міста при одночасному піднятті з Державним прапором України не повинен перевершувати його за параметрами.

ПРАПОР
м. ТРОСТЯНЕЦЬ

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ГЕРБ М. ТРОСТЯНЕЦЬ

1. Герб м.Тростянець являє собою геральдичний щит, заокруглений знизу, хвилясто перетятий на зелену й срібну половини. У зеленій верхній половині золота кругла фортеця з чотирма баштами. У срібній нижній – три червоні тростинки із зеленим листям. Фортеця символізує Круглий двір – пам'ятку історії й архітектури, розташовану в Тростянці. Тростинки символізують назву міста. Герб міста внесено в декоративний картуш у стилі українського бароко. Срібна міська корона над щитом вказує на статус міста.
- 1.1. Великий герб м.Тростянець. У щиті – малий герб Тростянця в картуші, який підтримують з правого боку – Архангел Гавриїл з мірилом (жезлом), з лівого боку – слобідський козак з прапорцем-значком Охтирського козацького полку. Під щитом – девізна стрічка з написом «Тростянець» та датою «1660», прикрашена кленовим і дубовим листям. Архангел Гавриїл – образ духовного покровителя громади й символ Благовіщенського собору – найдавнішого й головного храму в Тростянці. Козак – образ першого поселенця-засновника й символ історичної належності міста до Охтирської сотні Охтирського слобідського козацького полку. Великий герб м.Тростянця використовується в найурочистіших випадках.
2. Герб міста може розташовуватися на архітектурних спорудах і використовуватись у святкових оформленнях, при виготовленні друкованої та рекламно-сувенірної продукції, зображатися на бланках ділових паперів органів міської влади, підприємств, закладів, організацій.
- 2.1. Дозволяється використання герба м. Тростянець з девізною стрічкою з написом «Тростянець» та датою «1660», прикрашеною кленовим і дубовим листям.

ВЕЛИКИЙ ГЕРБ
М. ТРОСТЯНЕЦЬ

«ЗА ВКЛАД У РОЗВИТОК М. ТРОСТЯНЕЦЬ»

124

ВИТЯГ ІЗ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ПОЧЕСНИЙ ЗНАК «ЗА ВКЛАД У РОЗВИТОК М. ТРОСТЯНЕЦЬ»

Почесним знаком «За вклад у розвиток міста Тростянець» нагороджуються мешканці міста Тростянець, Тростянецького та інших районів Сумської області, регіонів України, громадяни інших країн, які зробили видатний внесок у розвиток міста, піднесення його статусу, або на знак поваги до їх політичної та громадської діяльності, яка значним позитивним чином вплинула на політичне та громадське життя Тростянця.

Рішення про нагородження Почесним знаком «За вклад у розвиток м. Тростянець» ухвалюється міською радою.

Почесним знаком «За вклад у розвиток м. Тростянець» одна особа нагороджується лише раз.

Почесним знаком «За вклад у розвиток м. Тростянець» нагороджується за рік не більше ніж три особи.

Церемонія нагородження відбувається, як правило, на святкуванні Дня міста.

Особам, які нагороджуються Почесним знаком «За вклад у розвиток м. Тростянець», вручаються відповідні посвідчення.

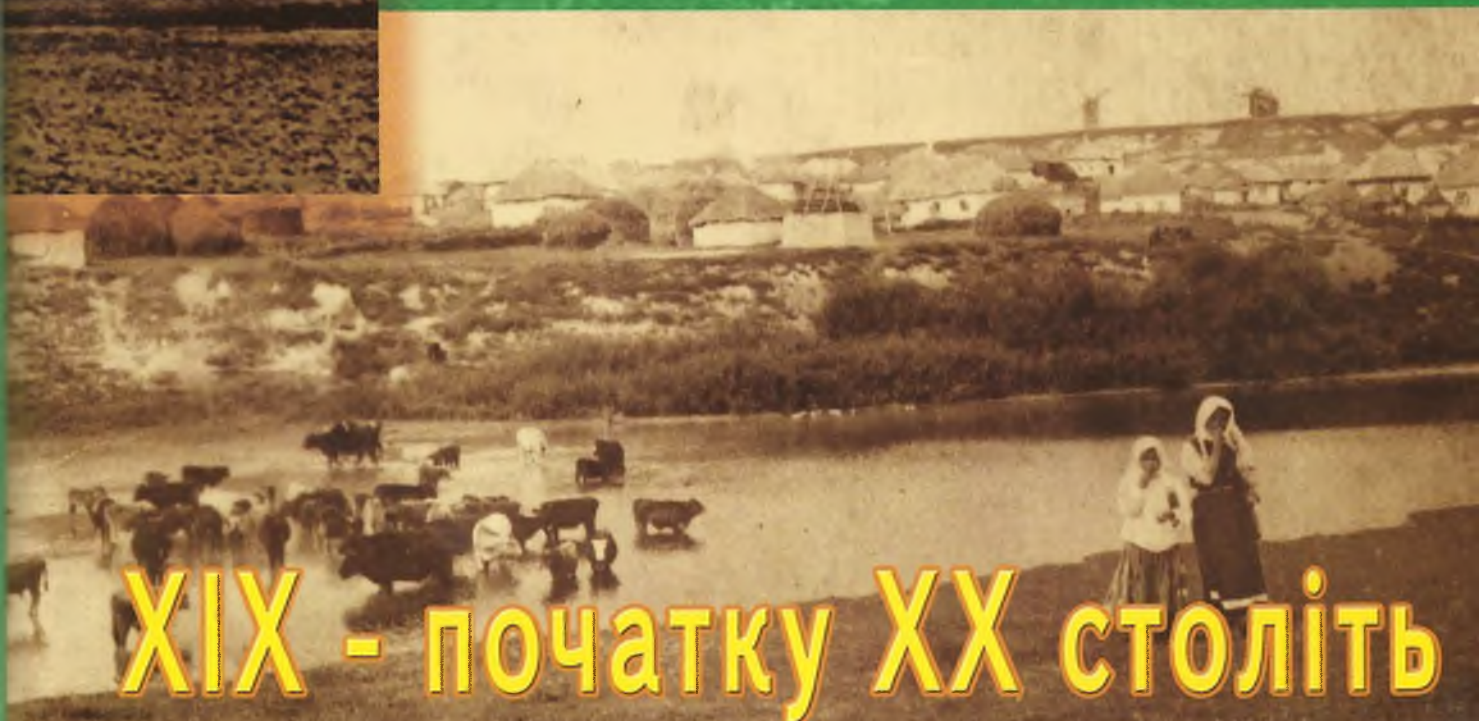
Центральним елементом Почесного знаку є восьмипроменева зірка, виконана із металу золотого кольору. У центрі зірки розміщено медальйон з написом «За вклад у розвиток м. Тростянець» і лаврова гілка зі стрічкою та зображенням герба м. Тростянець. Зірка за допомогою вушка та кільця з'єднується із фігурною колодкою. Колодка складається із двох смуг жовтого та блакитного кольорів, які символізують Державний прапор України, обрамлена з одного боку лавровим, а з іншого – дубовим листям, виконаним із металу золотого кольору. В нижній частині колодки розміщено Державний герб України.

Трошянець на карті Харківської губернії 1787 року

Тростянець

XIX - початку XX століть

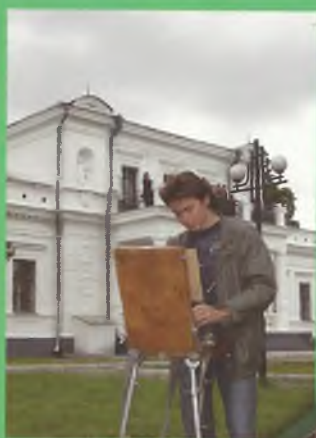

Палац побудований Надарівськими 1762 р. в стилі класицизму. За часів Л. Кевіга середину будинку розібрали й збудували заново, в декорі фасаду використані елементи бароко. Палац складається з прямокутної у плані центральної двоповерхової частини з короткими крилами.

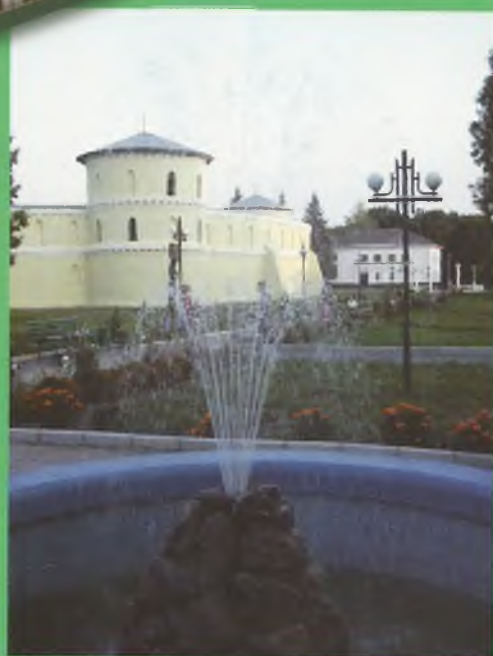

Відреставрований палац в останні роки. Зараз у ньому розміщена картинна галерея, проходять різноманітні заходи, зокрема обласний музичний фестиваль П. Чайковського, відкриття традиційних міжнародних пленерів художників тощо.

Архітектурна пам'ятка «Круглий двір» – найбільш раритетна громадська споруда східної частини країни, яка збереглася до нашого часу й є унікальною, бо за своєю архітектурою не має в Україні аналогів серед будівель середини XVIII ст.

Зараз тривають реставраційні роботи. Повністю поновлена зовнішня стіна. Пам'ятка входить до «Семи чудес Сумщини».

Сьогодні Тростянця

Тростянець – районний, промисловий і культурний центр, розташований на річці Боромля. Знаходиться за 60 кілометрів від обласного центру – міста Суми.

Площа району – 1065 кв. км. Міській та 16-ти сільським радам підпорядковано 48 населених пунктів, у яких проживає 37,7 тис. осіб. Населення міста становить 22 тис. осіб.

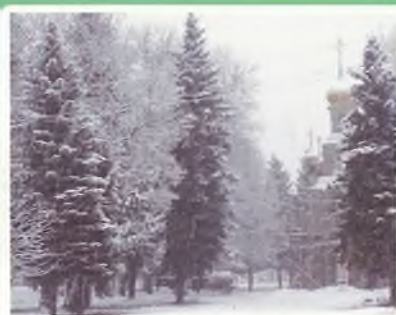
... Тут роса іскриться, мов сльозинки

Красива й чарівна природа краю. Своєю часу долина річки Тростинець та навколишні крутосниа і балка стали місцем закладення парку, флора якого нараховує до 250 видів і форм деревних та чагарникових порід із 33 родинах голонасінних і квіткових рослин.

Прекрасні пейзажі доквіади віддзеркалюються прозорими водами штучних озер.

ТРОСТЯНЕЦЬКІ ПОЕТИ ПРО РІДНЕ МІСТО

Анатолій Кладько **НАШ ТРОСТЯНЕЦЬ**

... Є багато у нас Тростянців,
Але наш – незрівнянно красивий!
В нього більше людських почуттів,
Хоч з роками і він стане сивий.
Тростянець, Тростянець!
Незрівнянний творець!
Ти найкращий, якого я знаю.
Тростянець, Тростянець!

Україні взірець –
Я тебе усім серцем кохаю!
Тростянець, Тростянець!
Ви як брат і сестра
З величавою
Ворсклюю всюди.
Я бажаю тобі лиш добра
У напруженій праці здобути.

Володимир Коваленко **РОДНОМУ ГОРОДУ**

Мой Тростянец – простое слово,
В нем шелест лоз и уток крик,
И кажется оно не ново,
Я так давно к нему привык.

А в нем – и крепость, замок круглый,
Немой свидетель старины,

И обелиски – прошлых, трудных
Боев, гремевших здесь, следы.

Тут каждый дом и каждый камень –
Не просто сами по себе:
Они собою поят память,
И все нужны, как воздух, мне...

Ольга Степанко **МІЙ ТРОСТЯНЕЦЬ**

Мое містечко, росами умите,
Духмяніє, немов із липи цвіт,
Воно завжди ласкаве і привітне
І береже для нас дитячий світ.

Шумлять, шумлять з вітрами сокорини,
Хвилюються, хвилюються гаї,
Чимало міст на рідній Україні,
Та всіх дорожче Тростянець мені...

Олег Шелест * * *

В мудреца Сковороди
Вірші, байки без води.
В них він розум проявляв,
До свободи закликав.

...А цей визначний мудрець
Завітав і в Тростянець,
Він в Нескучному бував.
«Байки Харківські» читав...

Володимир Шелестюк **МІЖ ГАЇВ ЗЕЛЕНИХ...**

Між гаїв зелених,
Де прозорі ріки,
Де шепоче з листям
Легінь-вітерець,

Місто на Сумщині,
Тихе, невелике,
Іменем великим
Зветься – Тростянець...

Микола Мельник **КРАСНЫЕ РЯБИНЫ ТРОСТЯНЦА**

... Есть малые родины отчего края,
Но общей судьбой им Отчизна одна.
До боли родные, повсюду встречая,
Нам памяти листья бросают к ногам.
Пришедшие из детства,

Где зябли в ожиданьи
У старого заветного крыльца,
Акации Одессы,
Березы из Рязани
И красне рябины Тростянца...

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ СІЛЬСЬКИЙ ФЕСТИВАЛЬ МИСТЕЦТВ «БОРОМЛЯ»

Заснування фестивалю відбулося завдяки діяльності начальника ПМК-145 Івана Васильовича Коломійця. Для виконання організацією великого обсягу робіт із газифікації села Івану Васильовичу доводилося багато їздити, постійно бувати в Києві. Доля звела його з прекрасними людьми, у тому числі й визначними діячами естрадного мистецтва та поетами.

На початку 1990 р. Іван Васильович, зустрічаючись у Києві з заслуженим діячем мистецтв, президентом асоціації естрадних діячів України В. В. Герасимовим, попросив: *«Вікторе Володимировичу, допоможи організувати для боромлян концерти з відомими естрадними співаками, заслуженими артистами України Аллою Кудлай і Віталієм Білоножком».*

І вже у квітні в сільському Будинку культури пройшли чотири концерти в переповненій залі. Задушевно, лірично прозвучали українські народні пісні. Особливий інтерес у глядачів викликали пісні на вірші нашого земляка, поета Леоніда Татаренка. Таке відбулося вперше в історії села. Але, як виявилось згодом, не в останнє. У результаті тривалих обговорень, обміну думками, підтримки діячів естрадного мистецтва і поетів народився перший Всеукраїнський сільський фестиваль, який пройшов уже в наступному році.

Символічно, що відкриття фестивалю відбулося біля пам'ятника П. І. Чайковському у Тростянці. Потім на центральному стадіоні села Боромля зібралися кілька тисяч односельчан, сотні людей прибули з довколишніх сіл і міст. Такої кількості визначних артистів, поетів, танцювальних колективів село ще не бачило.

28 травня 1991 р., в суботу, о 17 годині диктори українського телебачення Світлана Білоножка та Віктор Власенко оголошують, що фестиваль стартує, іде в життя на благодійній і щедрій боромлянській землі. Чотири вершники-козаки під'їздять до вез, підносять вогонь до запальників. Починається марш-парад, який символізує долю України, її нелегкі етапи. Скачуть вершники, їдуть чумацькі вози, йде гру-

Фестиваль завжди відкривається біля пам'ятника П. І. Чайковському

135

Хліб-сіль від тростянчан Анатолію Авдієвському

Відповідальне журі фестивалю

Виступ митців оцінює сам Чайковський...

на козаків із штандартами, ще одна – зі списками. Оплесками, дружньою підтримкою зустрічали присутні колону ветеранів Великої Вітчизняної війни та праці, представників трудових колективів села, фольклорні ансамблі, дитячий танцювальний колектив.

До присутніх звернувся голова організаційного комітету Першого республіканського сільського фестивалю мистецтв «Боромля – 91», перший секретар Тростянецького райкому Комуністичної партії України Г. П. Губенко. Його слово – про традиції краю, важливість духовного відродження. А ще про те, що й у важку днину життя селянство терпляче дбає про землю-годувальницю, розраховує тільки на власний розум та руки. Сьогоднішнє свято – хороший подарунок хліборобам.

Звичайно ж, не міг не приїхати до Боромлі поет-земляк, лауреат премії ім. М. Островського Л. Татаренко. На його слова написані пісні про Тростянець та Боромлю. І вони звучали на святі у виконанні популярних співаків. І сам поет звернувся до присутніх з поетичним словом:

*Боромля – річка і село:
За що отак назвали?
Із бору в степ воно ввійшло:
В Боромлі – ранували.
Боромля – бій гримів в бору,
Й не раз суворим громом.
І досі в кожному яру
Знаходяться патрони.
Вже сивий я, життя вершу,
Боромлі-річеньці кажу:
– Засмієсь весняним громом...
Немає хвилям вороття.
А мав би ще одне життя –
Співав би про Боромлю...*

Для боромлян того суботнього вечора співали лауреат Ленінської премії, народний артист СРСР Анатолій Солов'яненко, народні артисти УРСР Валентин Пивоваров та Микола Гнатюк, заслужені артисти

УРСР Алла Кудлай, Віталій Білоножко, Віктор Шпортько, лауреат премії ім. М. Островського О. Василенко, солістка державного духового оркестру Світлана Катерноза, тріо бандуристок Держтелерадіо УРСР Антоніна Мамченко, Світлана Петрова, Алла Шутько, лауреат фестивалю «Червона рута» Микола Свидюк. Грав Державний духовий оркестр УРСР, виступав вокально-інструментальний ансамбль «Краєни». Високе мистецтво балету демонстрували народний артист СРСР Валерій Ковтун та артистка Яна Гладкіх. А скільки вогню, темпераменту, майстерності внесли в хореографічні композиції «Козацька» та «Ярмарок» учасники фольклорно-хореографічного ансамблю «Славутич» із Дніпропетровська!

Відомі діячі мистецтв України так характеризували фестиваль «Боромля».

Віктор Герасимов, президент Асоціації діячів естрадного мистецтва України, поет-пісняр: *«Ідея проста – зробити добре діло для трудівників села, створити свято, яке б теплило душі, прикрашало нелегкі будні людям, яким ніколи й нічого не діставалось легко. Вибір випав на село Боромлю Тростянецького району Сумської області не випадково. Тут живуть цікаві люди, не байдужі до історії, мистецтва, народної творчості. Один із них – Іван Васильович Коломієць, начальник*

пересувної механізованої колони №145, депутат обласної ради народних депутатів. Схвально відгукнулись на ідею проведення «Боромлі-91» і активно включились у її підготовку райком партії та райвиконком, багато трудових колективів району. Спонсорами виступили Держагропром, Мінводгосп, Українська музична спілка, ЦК ЛКСМУ (МДС). До того ж наш фестиваль органічно поєднується з ще однією подією у культурному житті області – днями Петра Чайковського в Тростянці.

Звичайно, провести фестиваль у столиці чи в обласному центрі – одна справа, значно складніше це зробити в селах, де відсутні нормальні умови для виступів, проживання, а іноді й зовсім немає клубу. Та коли говоримо про пріоритетний розвиток села, то давно час переходити від високих слів до конкретних справ, і, звичайно ж, хочеться, щоб фестиваль «Боромля» став традиційним і престижним».

Голова журі фестивалю «Боромля», народний артист СРСР, народний артист України, лауреат Державної премії СРСР, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, голова Національної всеукраїнської музичної спілки, академік, професор Анатолій Авдієвський: «Цей фестиваль з'явився на світ у рік, коли народилася незалежна Україна, і це знаменно. «Боромля» є дітищем найновітніших віянь кінця ХХ ст., сполученням традиційного й сучасного – віковичних постулатів українського села і творчих поривань мистецької еліти держави з її вічними устремліннями бути потрібною народу, бути ближчою до людей праці й особливо – нелегкої, часто невдячної праці селянина.

Яскравою сторінкою фестивалю «Боромля» є Всеукраїнський конкурс на краще виконання пісень про українське село. У ньому беруть участь виконавці всіх вікових категорій – вокалісти, ансамблі, хори, а протягом останніх років до них приєдналися і танцюристи. За кілька років конкурс подарував Україні відомі нині імена: лауреатів і дипломантів Тетяну Литвинову й Анжелу Вербицьку, Дмитра Литвинця і Петра Чорного, Тетяну Піскарьову й Анатолія Кобзаря, Євгенію Бистрицьку й Володимира Провороцького, Валерія Козупицю й Ольгу Жовтоніжку, Раміра-о-Магі та Катерину Василенко...»

Народний артист України, перший головний режисер-постановник фестивалю Борис Шарварко: «Боромля» – це найкращий із фестивалів. Я багато поставив їх у своєму житті – не перелічити: і в Москві, і на Кубі, і в Києві, і по всій Україні... а найдорожче усе ж таки – ця особлива атмосфера сільського професійного свята мистецтв, ці найкращі у світі прості люди – селяни, годувальники наші. У хвилини спілкування з ними хочеться віддати їм усе найкраще, що є – найдорожче, найрідніше...»

На «Боромлі» народилося багато віршів і пісень автора славетних «Чорнобривців», заслуженого діяча мистецтв України Миколи Сингаївського.

Фестиваль неодноразово вітали Президенти України Л. Д. Кучма та В. А. Ющенко.

Виступає Дмитро Гнатюк

Поет-пісняр Микола Сингаївський та начальник ПМК 145 Іван Коломієць

ВОЛОДИМИР КУЦ: «УМРУ, ЯКЩО НЕ БУДУ ПЕРШИМ»

Невеличке село Олексине біля Тростянця, де на сьогодні мешкає 380 жителів, мало хто знає на Сумщині, не говорячи вже про Україну. В основному тут проживають люди поважного віку. Більшість працездатних трудиться у Тростянці. Та, напевно, важко знайти аналогічне село, із якого б вийшли три Герої Радянського Союзу і дворазовий олімпійський чемпіон.

В.П. Куц народився 7 лютого 1927 р. у простій селянській сім'ї. До війни закінчив 6 класів. Серед сільських хлопців вирізнявся одним – найшвидше бігав. Після звільнення села від фашистської окупації пішов на фронт, у свої шістнадцять років служив зв'язковим при штабі полку. Деякий час після звільнення району працював на МТС. Станція знаходилася за п'ять кілометрів від села, які кожного дня Володимир пробігав двічі.

Потім – строкова та надстрокова служба на Червонопрапорному Балтійському флоті, де Володимир і зробив перші кроки у великий спорт.

Часто життя залежить від випадку. Так відбулося й зі старшиною другої статті Куцом. На гарнізонних змаганнях в останньому забігові не вистачило одного спортсмена. Ним і став наш земляк. Біг Володимир у широких матроських брюках, які швидко змокли. Дистанція не з легких. Незабаром вода захлюпала й у черевиках. Закавав брюки вище колін і підв'язав їх носовою хустинкою.

Бігти стало легше, він дістає велику групу бігунів, а потім обходить ще кількох і лінію фінішу перетинає першим.

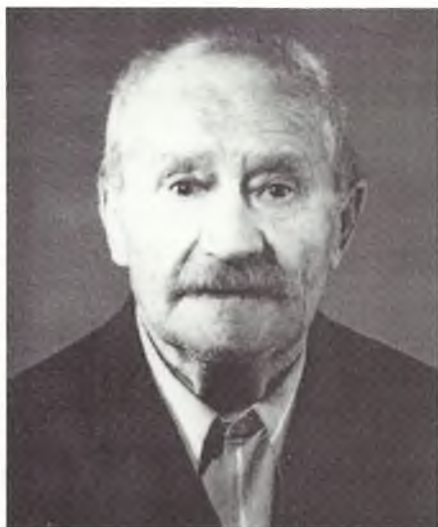
Можливо, цей крос нічого б і не вирішив, якби не інший випадок у бігові на 5000 м через кілька місяців. Буквально в останній момент з'ясовується, що учасник від флотської команди захворів і бігти нікому. І знову вибір зупинили на ньому. Командир частини поставив одну умову: як би важко не було – з дистанції не сходити. Володимир упевнено виграє. Його включають до складу команди, яка виступала на першості Балтійського флоту, де Куц став третім і отримав свою першу в спорті грамоту. Йшов 1948 р.

Володимир Куц перед стартом на Олімпіаді в Мельбурні. 1956 р.

Переможні фініши Володимира Куца

Батько чемпіона Петро Олександрович

З матою Галиною Василівною

А через три роки під керівництвом тренера О. Чикина Володимир досяг перших вагомих успіхів у стаєрському бігові. Потім – перемоги на спортивних змаганнях і в Союзі, і в Європі. Його включають до складу збірної СРСР на XVI Олімпійські ігри в Австралії у 1956 р., які будуть названі його ім'ям.

Виступати в Мельбурні довелося після автомобільної аварії, відчувався біль у колінах і грудях. Тут уперше Володимир застосував свій «рваний» біг. Перемога на «десятьці» коштувала досить дорого: лікарі знайшли у нього в сечі кров. А через п'ять днів – старт на «п'ятірці». Лікарі порадили відмовитися від забігу. Але чиновники умовили його вийти на старт, пообіцявши генеральську пенсію. Не тільки взяв участь у забігові, а й удруге став олімпійським чемпіоном, встановивши ще один олімпійський рекорд. Куц став героєм XVI Олімпіади. Як писала одна із газет: «Далеко було зайцю до Куца». Це вершина його спортивної кар'єри.

У 1958 р. В. Куц у присутності декількох тисяч жителів Тростянця на місцевому стадіоні один, без суперників, пробіг 10000 метрів за своїм чемпіонським графіком.

Його спортивна кар'єра, як і саме життя, були недовгими, але осяяними славою й наповнені драматизмом. Він надто пізно прийшов у великий спорт і рано залишив бігову доріжку, але вписав яскраву сторінку в історію світового спорту. Був заслуженим майстром спорту й заслуженим тренером СРСР.

Першим із радянських легкоатлетів у 1954 р. став чемпіоном Європи, дворазовим олімпійським чемпіоном у бігові на 5000 і 10000 м, десятиразовим чемпіоном СРСР (1953–1957), багаторазовим світовим рекордсменом, двічі названий кращим спортсменом світу (1956, 1957), нагороджений орденом Леніна. Ця людина за життя стала легендою. Володимир Куц є автором трьох книг: «От новичка до мастера спорта» (1962 р.), «Повесть о беге» (1964 р.), «Будь первым» (1975 р.).

Помер 16 серпня 1975 р. й похований на Преображенському цвинтарі в Москві. На могилі встановлено монумент із чорного мармуру, а на Алеї слави ЦСКА в Москві – бюст. Його ім'ям названо футбольно-легкоатлетичний спортивний комплекс у Москві. Щорічно в столиці Росії проходять змагання пам'яті героя Олімпіади-56.

У жовтні 1983 р. на приміщенні будинку Білківської загальноосвітньої школи встановлено меморіальну дошку. У липні 1985 р. на спортивній базі «Нескучне» у Тростянці відкритий пам'ятник В. П. Куцу. Через декілька років, після ліквідації спортивної бази, пам'ятник було перенесено та встановлено на міському стадіоні, який названо ім'ям великого спортсмена.

Зустріч із односельцями

НАШ ЗЕМЛЯК — ПОЕТ ЛЕОНІД ТАТАРЕНКО

Серед поетів, які творили в другій половині ХХ — на початку ХХІ ст., визначне місце належить лауреату премії ім. М. Островського Леоніду Сергійовичу Татаренку.

Л. С. Татаренко

Народився 10 червня 1930 р. у Тростянці в сім'ї службовців. Виростав серед чудової природи й з дитинства полюбив ставки, привабливі лісові галявини, що заросли полуницями, тихі гаї та ромашкові луки. У рідному місті Леонід Сергійович закінчив середню школу імені Т. Г. Шевченка. Вищу освіту здобув у Харкові, закінчивши гірничий інститут. Тривалий час працював інженером в Українському науково-дослідному інституті «Дніпрошахт» у Києві.

Потяг до літературної діяльності відчув ще в юнацькі роки. На початку 50-х років його вірші друкують республіканські та союзні газети й журнали. З'явилися перші збірки, написані російською мовою: «Лесные родники», «Гроздья рябины», «Красная земля», «Солнечная капель». Окремим виданням у Москві вийшла збірка вибраних творів поета «Синее дерево». Творчо обдарованому поету надають свої сторінки союзні відомі журнали, серед них «Огонёк».

У багатьох своїх віршах поет змальовує чудову природу Тростянецьчини. В одному автобіографічному листі пише: *«Лесные родники» та «Гроздья рябины» — це моя біографія з незначними відступами. За родом занять мені часто доводилося бувати в різних місцях нашої країни. Велике враження справили на мене Кавказ і Крим. Та де б я не був — на Дінці чи Дону, на берегах Арагви або Кури, на Дніпрі-Славути — я ніколи не забував рідних джерел моєї юності, джерел моїх рідних річок».*

З особливою теплотою поет згадує рідні місця: Тростянець, Смодине, урочище Нескучне, Боромлю. Їм присвячено немало щирих,

Леонід Татаренко
з дружиною
Зінаїдою Андріївною
та сином Ярославом

задушевних слів у віршах «Лебедине озеро», «История Боромли», «За Боромлею чистою», «Боромля солов'їна», «Річка Боромленька».

Багато його творів присвячені патріотичній тематиці, героїці Великої Вітчизняної війни. Цілу поему присвячено партизанському з'єднанню легендарного Ковпака. Поема «Чотири Ганни» зображує трагічну сторінку фашистської окупації в нашому районі.

Він автор більше 40 поетичних збірок. Його поезія позбавлена надуманості, вона проста, співуча й гармонійна, тож не могла не привернути увагу композиторів, не припасти до їх сердець. Понад сто віршів стали піснями. А за пісню «Червона троянда» (композитор А. Горчинський) його нагороджено дипломом фестивалю «Шлягери ХХ століття».

Багаторічна творча дружба поєднувала Леоніда Татаренка і композитора Олександра Білаша, який зазначав: «Вірші Леоніда Татаренка переповнені пахощами його рідної тростянецької землі. На мій погляд, Татаренко у своїй поезії взагалі йде від народної пісні, його вірші ніби наперед програмують музику, мелодію: її ще немає, але якщо у композитора загострений слух, – він відразу ж почує приховану у цих віршах музику».

Його перу належать слова таких популярних пісень, як «Здравствуй, чужая милая», «Спят мальчишки», «Боярка – БАМ», «Дремушка», «Купавушка», «Белая акация». Реквіємом юнакам суворих воєнних років звучать слова:

*Спят мальчишки в сиянии звёзд,
Им – семнадцать! Навечно семнадцать!
Им не встать из-под белых берёз,
Из-под алых рябин не подниматься!*

*Своей юности не пожалев,
Ради наших счастливых рассветов,
Под берёзы легли, не успев
Получить комсомольских билетов.*

А слова комсомольської пісні, написані поетом у 60-і роки минулого століття й звернені до сучасної молоді, стали пророчими:

*Нашим дням позавидуют,
Словно сказочным снам,
Комсомольцы в двухтысячном
Позавидуют нам.*

Його пісні звучали з вуст видатних співаків епохи Георга Отса, Юрія Богатікова, Йосипа Кобзона, Миколи Кондратюка, Юлії Пешковської, Миколи Гнатюка.

Багато разів Леонід Татаренко відвідував Тростянець, село Боромлю. Його знали всі: від малого до великого і, побачивши, говорили: «Це людина з великої літери, яка своєю поезією звеличила нас і наш край, зробила його знаним у багатьох куточках світу!»

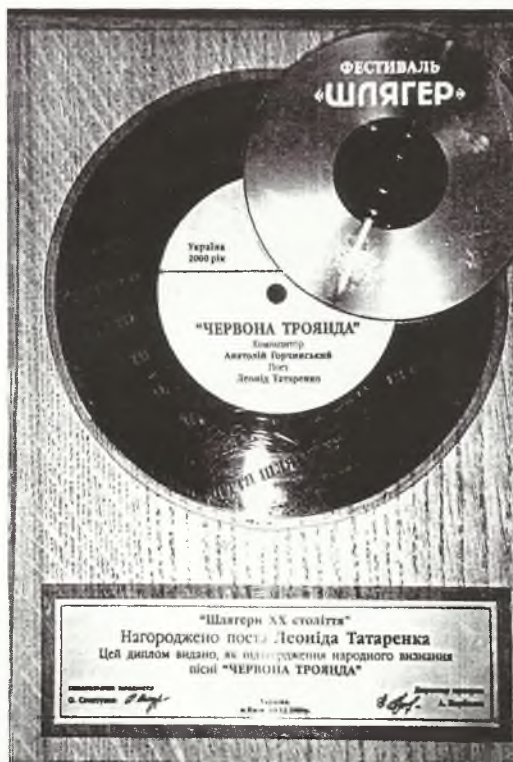
Зустрічаючись свого часу з поетом, дивувався його простоті, скромності. Але це людина надзвичайно ерудована, з філософським підходом до сенсу життя й буття. У розмовах з Леонідом Сергійовичем вражався його глибокими історичними знаннями. Він був одним із засновників Всеукраїнського сільського фестивалю «Боромля».

Поет пішов з життя в 1999 р. Його слова на надмогильній стелі пам'ятника:

*Мы славяне, мы едины.
С лебединой глухомани.
С первой песней соловьиной.
Мы одна семья славяне –*

залишаться добрим і пророчим заповітом для прийдешніх поколінь.

У пам'ять про нього у 2000 р. заснована премія поета-пісняря Леоніда Татаренка «За краще створення й виконання сучасної української пісні на фестивалі «Боромля». Лауреату вручається пам'ятна медаль із зображенням Л. Татаренка. У Тростянці одна із центральних вулиць названа його ім'ям.

ВИЗНАЧНІ ЛЮДИ, ДІЯЛЬНІСТЬ ЯКИХ ПОВ'ЯЗАНА З ТРОСТЯНЦЕМ

Кіномитець **Арбо Олександр Степанович**

О. С. Арбо (дійсне прізвище Остроухов) народився 31.05 (12.06) 1882 р. в Тростянці в сім'ї залізничника і був старшим серед чотирнадцяти дітей. Юнак мав жаду до знань, але батько через злидні не міг підтримати цих прагнень. Ставши самодіяльним артистом, Олександр протягом кількох років працював у трупях М. Садовського, Д. Гайдамаки, О. Сулова, О. Суходольського, а також у російських театрах під керівництвом В. Комісаржевської та М. Синельникова.

Улітку 1910 р. він знімає свою першу «говорящу» картину під назвою «Денщик подвел, или Хохол напутал». Після цієї картини поставив протягом короткого часу ще п'ять: «Вот так поцелуй», «Красивая женщина», «Назойливый вояжер», «Дачный муж», «Под звон цепей». Однією з характерних рис митця була симпатія до простих людей та їхнього життя.

Арбо працював на зорі становлення раннього кіновиробництва в Україні, про що майже нічого не відомо. Він був першим не лише в історії українського, а й російського кіно серед тих, хто почав екранізувати твори А. Чехова, використовуючи елементи комбінованого знімання, подвійну експозицію та метод «стоп-камера». Його кінофільми, більшість із яких збереглася, є надзвичайно цінними для дослідження історії розвитку кіно. Помер 12 грудня 1962 р.

Художник **Борисенко Павло Федорович**

Народився 15(28) січня 1905 р. в Тростянці, помер у Чернівцях 1950 р. У 1929 р. закінчив Харківський художній інститут, де вчився

Тростянець.
Експозиція музею

Кадр із фільму «Боротьба гігантів». Праворуч – О. О. Арбо

у С. Прохорова й М. Шарапова. Працював у галузі станкового живопису та графіки. У довоєнний і повоєнний часи неодноразово проводилися персональні виставки його картин, серед яких найбільш відомі: «Червоні вступають» (1936 р.), «Портрет О. Вишні» (1945 р.), «В університет» (1954 р.), «До зустрічі визволителів» (1960 р.). Роботи художника зберігаються в краєзнавчих і художніх музеях Києва, Вінниці, Москви, Дніпропетровська та Чернівців

Доктор технічних наук **Добровольський Віктор Опанасович**

Народився 2 лютого 1884 р. в Тростянці, помер 23 грудня 1963 р. в Одесі. Доктор технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки Російської Федерації. Надрукував понад 145 робіт, у тому числі 10 фундаментальних підручників, більше ніж 30 інших книг. Його підручник із деталей машин для вищих навчальних закладів витримав 7 видань російською мовою, виданий чотири рази англійською, двічі – іспанською і французькою, перекладений на китайську й арабську мови. Загальний наклад цього видання – 1 100 000 примірників.

За досягнення в інженерній, науковій і педагогічній діяльності нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора та двома орденами Леніна.

Мистецтвознавець **Йосипенко Микола Кузьмич**

Народився в Тростянці (18.04.1912 – 17.04.1983 рр.). Закінчив Київський музично-драматичний інститут ім. М. В. Лисенка. Працював режисером Київського українського драматичного театру ім. І. Франка (1936–1937 рр.), директором музею театрального мистецтва України (1937–1940 рр.), директором і завідувачем кафедри історії театру Київського театрального інституту (1944–1952 рр.), а потім – в Інституті мовознавства, фольклору та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України. У 1959 р. захистив докторську дисертацію з мистецтвознавства. Є автором і співавтором ряду книг: «Шевченко й театр» (1941 р., у співавторстві з Борщагівським), «М. Л. Кропивницький» (1958 р.), «Ю. В. Шумський» (1960 р.), «Велика дружба» (1961 р.). Також під редакцією М. Йосипенка вийшла книга «Український драматичний театр» (1959–1960 рр., т.2).

Зайденшнер (Слонім) Ілля Мойсейович

Народився в Тростянці 1899 р. Ще 12-річним хлопчиком почав трудове життя, працюючи в наймах у хазяїв, робітником на заводі Кеніга. 17-річним юнаком вступає до Тростянецької більшовицької організації, згодом – арешт і поселення в Сибіру за антиурядову агітацію. Йому вдалося втекти із заслання й переїхати до США, де продовжував революційну діяльність. У 1917 р. повертається на батьківщину, стає активним учасником революційних подій і громадянської війни в нашому краї. У 20-ті рр. працював журналістом у декількох газетах. У 1925 р. призначається віце-консулом СРСР у Шанхаї (Китай), де й помер у 1926 р. Там же і похований. Могила зберігається до наших днів.

Заслужений лікар Української РСР **Марков Андрій Степанович**

Народився 22 жовтня 1891 р. у сім'ї службовця в Прибалтиці. З 1929 до 1941 рр. працював головним лікарем Тростянецького району та районним хірургом. У роки Великої Вітчизняної війни як військовий хірург рятував життя воїнів Радянської Армії. З першого й до останнього дня війни був начальником створеного в Сумах військового госпіталю, пройшов із ним тисячі кілометрів нелегких шляхів. У повоєнні роки Андрій Степанович знову очолив Тростянецьку районну лікарню й одночасно працював районним хірургом. Громадськість Тростянецьчини провела його на заслужений відпочинок у 76 років.

Лікар Марков відзначався виключною працелюбністю, високою культурою й ерудицією. Надзвичайно скромний і дуже вимогливий до себе, він уміло поєднував принциповість, високу вимогливість до підлеглих з душевною теплотою і сердечністю. За час роботи в лікарні своїм особистим прикладом виховав численний загін відданих охорони здоров'я людей. Чесним служінням справі охорони здоров'я заслужив глибоку вдячність населення.

Андрій Степанович за 52 роки хірургічної практики врятував життя тисячам людей, успішно зробив 8 тис. операцій. Усе життя залишався вірним клятві Гіппократа: «Клянусь не коїти нічого дурного і неправедного. Клянусь, що буде непорочним моє життя й моя майстерність. Чий б я двері на відчинив, я ввійду в них, щоб допомогти людям».

Брав активну участь у громадському житті Тростянецьчини. Протягом багатьох років обирався депутатом районної ради. За плідну й сумлінну працю в галузі охорони здоров'я удостоєний звання заслуженого лікаря Української РСР, нагороджений орденом Леніна та багатьма іншими урядовими нагородами. Помер 13 листопада 1978 р. Похований у м. Суми.

А. К. Мікєєв і прем'єр-міністр Великобританії Маргарет Теттчер. 1987 р.

Генерал-лейтенант внутрішньої служби, доктор економічних наук, професор **Мікєєв Анатолій Кузьмович**

Народився у Тростянці 1929 р. Навчався в Харківському пожежно-технічному училищі. Працював керівником Всесоюзного науково-дослідного інституту пожежної охорони, начальником головного управління пожежної охорони МВС СРСР, з 1992 – професор кафедри управління органами внутрішніх справ та внутрішніх військ в особливих умовах Академії управління МВС Росії. Брав участь у ліквідації наслідків землетрусів у Спітаці та Ленінакані (Вірменія), катастрофи на ЧАЕС.

Автор понад 150 наукових праць. Заслужений діяч науки РФ, академік Російської академії економічних наук. Нагороджений орденами Червоної Зірки, Трудового Червоного Прапора, медалями.

Заслужений діяч культури **Натаров Василь Юхимович**

Значний вклад у розвиток культури міста в повоєнні роки зробив Василь Юхимович Натаров (1909–1979 рр.). Народився в Баку, тут же при кіностудії закінчив режисерський факультет. До війни був начальником монтажного цеху мультиплікаційних фільмів кіностудії. Потім – Велика Вітчизняна війна, поранення й лікування восени 1943 р. в госпіталі Тростянця. Одружився з медичною сестрою й назавжди залишився в нашому краї.

З 1947 до 1979 р. працював директором районного будинку культури, де функціонувало більше ніж 20 гуртків художньої самодіяльності та прикладного мистецтва. Драматичний гурток поставив навіть оперу В. Лисенка «Наталка Полтавка». Прекрасний хор і танцювальний колектив очолив В. Баландін.

Василь Юхимович створює ляльковий театр, який у 1966 р. здобуває статус народного. При театрі діяла дитяча студія. За двадцятирічний період створено понад 20 лялькових вистав, а юні артисти стали добре відомими. Глядачі Сумської, Харківської, Полтавської і Чернігівської областей побачили більше ніж 1000 виступів театру. Популярність лялькового театру була настільки високою, що конкурс при вступі до студії становив понад 15 осіб на місце. Режисер Натаров став першим в області заслуженим діячем культури, а Тростянецький театр ляльок – переможцем всеукраїнських і всесоюзних фестивалів.

Академік **Погребняк Петро Степанович**

Народився 10 липня 1900 р. в селі Волохів Яр Зміївського району на Харківщині в родині фельдшера. Дитинство та юність пройшли в Тростянці, який він називав «малою батьківщиною». Тут навчався читати й писати, тут розпочалася його наукова діяльність. Матьовнича природа Тростянецьчини мала неабиякий вплив на формування природничого світогляду. У 1921 р. вступив на лісове відділення Харківського інституту сільського господарства й лісництва, яке закінчив у 1924 р. Ще будучи студентом, у Краснотростянецькому дослідному лісництві залучається до наукових досліджень, визначає формулу відсотків гумусу для окремих дерев та насаджень, яку використав професор М. М. Орлов у підручнику «Лесная таксация». Протягом 1924–1925 рр., уже як науковий співробітник станції, досліджує лісові ґрунти на дачі «Червоне», морфологічні риси дуба звичайного.

Фундаментальні праці П. С. Погребняка в галузі лісництва та лісового ґрунтознавства, лісової екології й типології, фізіології й взаємодії деревних порід, палеографії, фізичної географії та геохімії ландшафтів є вагомим внеском у систему наук про Землю. Дослідження відомі далеко за межами України й одержали широке визнання. Він є основоположником порівняльної екології рослин.

Академік П. С. Погребняк – автор понад 300 друкованих праць, серед яких фундаментальна монографія «Основы лесной типологии» (1955), посібник для студентів лісогосподарських факультетів «Общее лесоводство» (1963). Був чудовим промовцем, завзятим полемістом і прекрасним педагогом. Його наукові праці написані багатою, колоритною українською мовою. Деякі книги видані в Польщі, США та інших країнах.

Про життя, наукову, організаційну й громадську діяльність вченого написано понад 30 наукових статей, нарисів та книга. Помер 25 липня 1976 р.

Доктор історичних наук **Серебряков Михайло Васильович**

Народився в Тростянці у родині інженера, директора цукрового заводу, який належав Кенігу. Став учасником революційного руху, вів антиурядову агітацію, одним із організаторів першотравневої політичної демонстрації робітників навесні 1902 р. в місті Ростов-на-Дону. Потім арешт і заслання до Східного Сибіру, втеча за кордон. З 1904 р. стає членом РСДРП (б), веде нелегальну роботу на батьківщині. Поряд із цим закінчує юридичний факультет Петербурзького університету (1906 – 1910 рр.). Активний учасник Великої Жовтневої соціалістичної революції, працює в Петроградському комісаріаті продовольства, політвідділі Балтійського флоту.

Після закінчення громадянської війни пов'язує своє життя з науковою і викладацькою діяльністю. З 1921 р. – професор Петроградського університету і його ректор в 1927–1930 рр. Обіймав посаду директора Інституту історії мистецтв, Всеросійської академії мистецтвознавства, Інституту економіки, філософії і права АН СРСР (1930–1940 рр.). Перу вченого належать майже 40 наукових праць. Головна тема наукового дослідження – історія марксистської філософії та вивчення життя й діяльності Фрідріха Енгельса.

Художник **Соколов Петро Максимович**

Життя художника Петра Максимовича Соколова (Соколенка) (1827–1887 рр.) тісно пов'язане з Тростянцем, у якому проживав понад двадцять років. Князь Голіцин мало бував у Тростянці, здебільшого влітку, а решту часу проводив у Санкт-Петербурзі, на державній службі. У його сім'ї жив і молодий козачок Петро Соколенко, якого потім записали Соколовим.

Доля художника нагадувала життя Тараса Шевченка. Будучи кріпаком, він ще змалу багато малював. Створив портрети сім'ї Голіцина, опоряджував його будинки, виконував художньо-оформлювальні роботи.

З часом Соколенко заприятелював із Великим Кобзарем, який з власного досвіду знав, у якому скрутному становищі перебуває його приятель, і вирішив будь-що викупити його з неволі. Серед друзів зібрали 300 крб. і понесли князеві. Той на таку суму не погодився і запросив тисячу, дуже великі тоді кошти. За два роки зібрали дев'ятсот. Князь погодився. Шевченко вітає Петра, уже не кріпака, з волею. Це відбулося у 1860 р.

Петро Максимович працював під наглядом Шевченка, що дало йому добру практичну підготовку та задоволення. Щиро поважав великого Брюлова, який свого часу брав участь у викупі Кобзаря з кріпацької неволі, навіть знімав копію з картини Брюлова «Облога Пскова», яка призначалася для Стрельникового палацу. За деякими даними, був автором окремих розписів у знаменитому Ісаакіївському соборі.

Соколов після викупу з кріпацької неволі ще деякий час жив і працював у столиці. Дуже переживав смерть Кобзаря. Не зміг жити без України й у 1866 р. переїздить до Тростянця, де князь Голіцин виділив йому десятину землі. Будує собі хату, одружується із землячкою Марією Григорівною Баландіною. У Соколових народилося одинадцятьох дітей. Вижили шість – син Микола й доньки Віра, Марія, Софія, Олімпіада і Надія. Жив з того, що займався по селах малюванням іконостасів та образів. Помер у Тростянці в 1887 р.

РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ У ПОВОЄННИЙ ЧАС

У повоєнний час поступово відроджувалися заклади культури. У 1946 р. в місті працювали районний клуб, кінотеатр, районна бібліотека з фондом 10 000 книг, радіовузол (було радіофіковано 700 квартир робітників і службовців). Також діяло 25 сільських та колгоспних клубів, 9 хат-читалень.

На кіностудіях країни за рік знімали всього 8–10 кінофільмів, діяла жорстка цензура. Вихід кожного художнього фільму ставав подією в культурному житті. Більшість населення переглядало всі кінофільми. У перші повоєнні роки у багатьох селах кіноустановок не було. Учні на перегляд фільмів возили до Тростянця підводами, запряженими кіньми.

Через десять років у місті й районі працювали районний будинок культури, три робітничі клуби, районна і дитяча бібліотеки, 45 сільських і колгоспних клубів із бібліотеками. Діяло 15 кіноустановок. Жителі Тростянеччини передплачували 13 тис. екземплярів газет і журналів. Наклад районної газети становив 2000 екземплярів.

У 40-60-х роках у людей була зовсім інша психологія. Тяжка праця супроводжувалася піснюю. З нею не розлучалися і в свята, і в будні. Вечорами співали українські народні пісні в місцях зустрічей молоді на вулицях, під час народних гулянь, у клубах. Проводилися загальнорайонні заходи. Репертуар складався з народних і революційних пісень, а також тих, що прославляли радянський лад, партію, Леніна й Сталіна.

Районна газета «Ленінська правда» за 25 червня 1953 р. писала так: *«Зранку 21 червня міський парк культури святково прикрашений портретами, гаслами, прапорами. Тисячі трудящих міста й району – робітники, колгоспники, службовці – у святковому вбранні заповнили міський парк. Тут у неділю відбулося районне свято пісні і танцю.»*

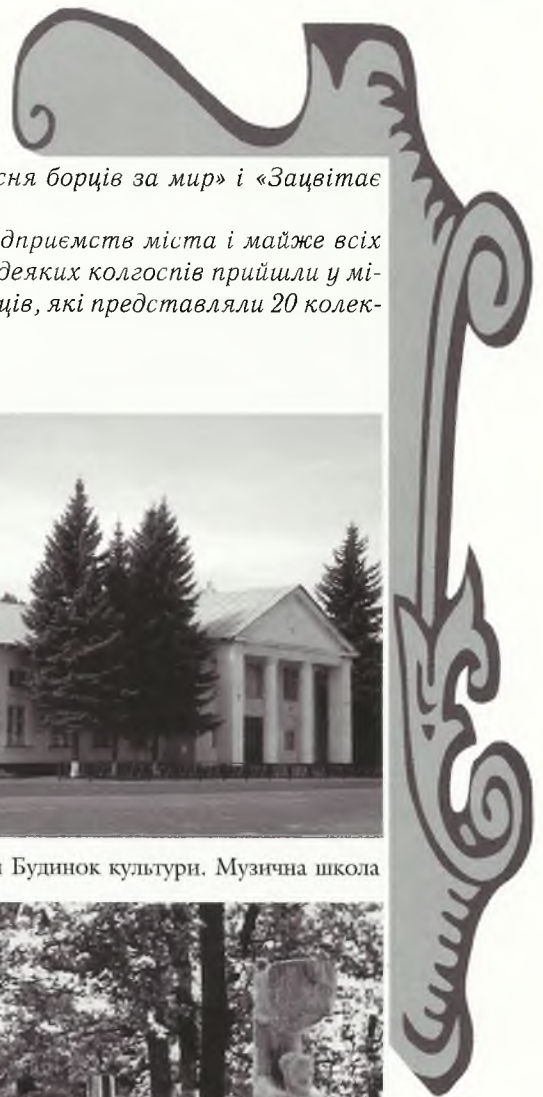
На зеленому полі півколом розмістився зведений хор району, у складі якого кілька сотень чоловік. Під акомпанемент духового оркестру хор виконує Гімн Радянського Союзу. Потім виконуєть-

146

Масляниця. 1970-ті рр.

147

ся «Пісня про Сталіна» на слова М. Рильського. Далі лунає «Пісня борців за мир» і «Зацвітає степ лісами».

На святі виступили колективи художньої самодіяльності підприємств міста і майже всіх сільських рад. Через відсутність транспорту сільські артисти з деяких колгоспів прийшли у місто пішки. У святі пісні і танцю взяли участь майже 900 виконавців, які представляли 20 колективів художньої самодіяльності».

У 1960 р. методом народної будови вводяться в дію районний Будинок культури й кінотеатр «Маяк», а в 1964 р. починає працювати дитяча музична школа. Протягом 60-80-х років районний відділ культури очолювала М. К. Зубатова. У цей час плідно працювали методичні центри при РБК та районній бібліотеці, започатковані такі свята, як «Тростянецька масляниця», «Дні Чайковського», відзначаються державні свята, серед яких особливо – Великої Жовтневої революції, День Перемоги, річниці народження В. І. Леніна.

Активно працювали клуби Південківського цукрокомбінату, деревообробного комбінату, залізничників. Великою популярністю серед глядачів користувалися естрадний оркестр клубу ДОКу, духові оркестри цукрозаводу, залізничників, заводу «Електропобутприлад» та дитячої музичної школи. На високому рівні виступали хорові колективи заводу «Електропобутприлад» та шоколадної фабрики «Україна», оркестр народних інструментів дитячої музичної школи.

Визначною подією в культурному житті району були виступи льялькового театру, який створив заслужений працівник культури В. Ю. Натаров.

У 1984 р. у міському парку відкрито пам'ятник видатному композитору П. І. Чайковському, через рік завдяки наполегливій роботі знаного в районі краєзнавця Г. І. Шелеста створений Тростянецький краєзнавчий музей. Нині проводиться повна реконструкція експозиції музею під керівництвом М. С. Мельника, за ініціативи якого (тоді голови міської ради) ще в 1985 та 1986 рр. уперше проведені студентські пленери скульпторів. Їх результатом стало створення дитячого майданчика з казковими персонажами, відтвореними у дереві. Тоді ж відбувся й перший республіканський, а 1987 р. – Всесоюзний пленер скульпторів. До міста завітали професійні митці з Києва, Одеси, Харкова, Львова, Кишинєва, Ленінграда, Москви. Пленер проводився під керівництвом відомого скульптора Юлія Сенкевича. Під відкритим небом уперше на терені України було створено парк дерев'яних скульптур.

Районний Будинок культури. Музична школа

Перший республіканський пленер скульптури в дереві. Робочий майданчик в урочищі «Нескучне». 1986 р.

Перший Всесоюзний пленер скульптури в дереві. 1987 р.

Районна бібліотека

Хор міського клубу ветеранів

У 1987 р. за ініціативи начальника районного відділу культури В.І.Перетятка започатковано районний фестиваль самодіяльного мистецтва «Весняний заспів». З 1991 р. на Тростянецьчині проводиться Всеукраїнський сільський фестиваль мистецтв «Боромля».

Після визволення Тростянця від німецько-фашистських загарбників почала працювати районна бібліотека. Її штат складався із трьох осіб. У 1946 р. бібліотечний фонд налічував 11622 книги, з яких 1710 примірників художньої літератури. Бібліотеку відвідувало 934 читачі. У 1948 р. створена міська дитяча бібліотека, де працює два бібліотекарі. У 1961 р. завідувач Смородинської бібліотеки К. Г. Сліпченко першою в районі досягла того, що кожна сім'я стала відвідувати бібліотеку. З 1976 р. впроваджена програма централізації бібліотечної системи: всі бібліотеки почали отримувати літературу через обласний бібколектор, почав працювати міжбібліотечний абонемент. На кожному підприємстві міста діяли профспілкові бібліотеки, а кожній школі – шкільні.

Бібліотечний фонд ЦБС нараховує 337000 примірників літератури й обслуговує 24354 користувачів району. З 1996 р. застосовуються такі форми роботи, як пла-

148

тний та нічний абонементи. Керівниками районної бібліотеки в різні часи були А. Т. Зайцева, Л. В. Захарченко, О. Б. Вчорашня, а з 1998 р. – К. П. Косар.

На високому рівні організовували роботу районного будинку культури директори В. Ю. Натаров, П. С. Сорока, В. Т. Кашенко, Н. І. Яценко, О. І. Риженко, а з 2005 р. – С. О. Крюков.

У 1991 р. учасники Великої Вітчизняної війни В. П. Баландин, К. І. Гаврилін, М. І. Слепова разом із іншими ветеранами створили хор «Ветеран». Очолив колектив кращий хормейстер району Ю. М. Матвієнко. Наступного року відбулася його презентація.

В. І. Гринь, учасниця хору з часу заснування, згадує: «Перший наш виступ відбувся 23 лютого 1992 року в районному будинку культури. Ми співали «Содати 41-го», «Ой, Дніпро, Дніпро»... Були овації. Люди встали і довго не відпускали нас зі сцени. А закінчили ми свій виступ танком-вальсом. Таке не забувається».

У різні роки хором керували Б. І. Жижжун і Н. Я. Яценко. У 2003-му хор знову очолив Ю. М. Матвієнко, акомпаніат – Ю. Ф. Брень, завідувач клубу «Ветеран» – В. М. Лосенкова. Йшов час. Змінювався склад хору. Пішли з життя його засновники й багато перших учасників, на зміну їм прийшли нові талановиті самодіяльні артисти Олександра та Павло Сороки, Валентина Сенченко, Володимир Золотарьов, Тамара Колос, Володимир Дрига та інші. Зростає майстерність, сценічна культура, і хор стає одним із кращих у районі.

У 2004 р. за досягнення в галузі культури хору «Ветеран» присвоєне почесне звання «Самодіяльний народний». Його запрошують для участі в міських та районних святах, фестивалях. Він стає відомим на терені області. Завдяки міській раді у 2008 р. проведений капітальний євроремонт приміщення, встановлені зручні крісла і звукопідсилююча апаратура, придбані нові сценічні костюми. Стара будівля почала нове життя, вона стала другою домівкою для людей поважного віку. У привітній залі із сучасним інтер'єром виступає хор, проводяться вечори-зустрічі, розважальні заходи, турніри із шахів і шашок, виставки картин місцевих художників, працюють гуртки. Самодіяльний хоровий колектив неодноразово відзначався районними і обласними грамотами, а у 2008 р. став володарем гран-прі Всеукраїнського сільського фестивалю мистецтв «Боромля».

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

На початку ХХ ст. в Тростянці було дві медичні установи.

Перша — земська амбулаторія з приймальним покоєм на 6 ліжок, яка займала непридатну убогу будівлю. Штат амбулаторії складався з одного земського лікаря, 3 фельдшерів і акушерок, які жили при амбулаторії. Вона обслуговувала населення міста й прилеглих сіл. Завідував амбулаторією лікар В. А. Гриценко, який мав заслужений авторитет у населення.

Друга медична установа — економічна лікарня — займала ту частину будівлі, у якій до 1988 р. була розташована районна лікарня. Разом зі своєю амбулаторією вона обслуговувала робітників і службовців заводів Тростянецького маєтку Кеніга. Лікарня мала 15 ліжок, проводився амбулаторний прийом хворих. Амбулаторія займала частину будівлі лікарні, мала велику приймальню, кабінет лікаря, перев'язочну й аптеку. Штат лікарні складався з 1 лікаря, 3 фельдшерів, акушерки, 2 лікарняних службовців, 3 сиділок, прачки, кухарки. Кватирки медперсоналу були поряд, у двоповерховій будівлі: лікар займав 1-й поверх, 2-й поверх займав середній медперсонал. Завідував лікарнею В. В. Краузе — досвідчений, авторитетний серед населення фахівець. У період російсько-японської війни на базі економічної лікарні створили госпіталь для поранених і хворих воїнів. Йї була передана будівля лісництва Кеніга, збудовано операційний блок, що з'єднав обидві будівлі й існував до 1988 р.

У 1910–1912 рр. до будівлі економічної лікарні добудоване невелике крило пологового відділення, а в період Першої світової війни тут знову розгорнули госпіталь, у якому працював хірург Фінов. Після Жовтневої революції економічна лікарня з усіма будівлями була перетворена в лікарню робочої медицини. До 1927 р. в місті існували окремо лікарня Робмеда й територіальна амбулаторія (в минулому земська), яка обслуговувала неорганізоване населення міста й селян довколишніх сіл, потім їх об'єднали в єдину робітничо-селянську лікарню.

У 1931 р. придбана будівля по вулиці Воровського для нового пологового відділення, де воно й містилося до 1974 р. (нині знесено). У 1938 р. були відкриті протитуберкульозний диспансер по вул. Слав-

149

Приміщення економічної лікарні. Фото початку ХХ ст.

Вартові здоров'я

гічне – 12; туберкульозне – 5; шкірно-венерологічне – 5; інфекційне – 10; пологове – 8).

У 1949 р. всі лікувальні заклади міста об'єднані в одну лікувально-профілактичну установу, ліквідовані туберкульозний та шкірно-венерологічний диспансери, що ввійшли до складу лікарні на правах кабінетів. У Тростянецькій лікарні було розгорнуто такі відділення: терапевтичне – 24 ліжка; хірургічне – 13; акушерсько-гінекологічне – 15; дитяче – 5; туберкульозне – 10; інфекційне – 8. Разом – 75 ліжок. У 1950 р. реконструйовано головний корпус лікарні.

У міській поліклініці вели прийом такі лікарі: терапевт, хірург, гінеколог, педіатр, ЛОР, фтизіатр, окуліст, дерматовенеролог, стоматолог. Місто було розділено на 4 лікарські терапевтичні дільниці з кількістю населення в середньому до 4 тис. в кожній. Крім того, у місті функціонували лінійна лікарня станції Смородине та госпіталь інвалідів Великої Вітчизняної війни.

У 1957 р. ліквідовані райздороввідділи. Усе керівництво районною системою охорони здоров'я покладено на головного лікаря ЦРЛ – головного лікаря району. На початку 60-х роках у центральній районній лікарні побудовані інфекційне й туберкульозне відділення, будівля тубкабінету, молочна кухня, лабораторія.

У 1970 р. добудована й увійшла в дію триповерхова будівля Тростянецької поліклініки, у якій сконцентровані всі служби й кабінети. У 1974 р. ЦРЛ переведена до двоповерхової будівлі колишнього райкому партії, туди ж незабаром перевели пологове й гінекологічне відділення, що дало можливість збільшити ліжковий фонд ЦРЛ із 155 до 170 (тепер приміщення ПДтаЮ).

Терапевтичне й хірургічне відділення були розміщені в основному корпусі старої лікарні, дитяче відділення займало частину нижнього поверху двоповерхового житлового будинку при лікарні, інфекційне відділення розташовувалося в окремій пристосованій будівлі. У 1983 р., після здачі в експлуатацію нової будівлі госпіталю інвалідів Великої Вітчизняної війни в Сумах, приміщення місцевого госпіталю були передані ЦРЛ. Там розмістилися відділення швидкої допомоги, терапевтичне, неврологічне, акушерсько-гінекологічне. Після введення в дію нового лікарняного комплексу ЦРЛ у цих приміщеннях розмістилися державні установи.

У 1979 р. почалося будівництво нової ЦРЛ на 255 ліжок з поліклінікою на 600 відвідувачів за день за кошти резерву Ради Міністрів України загальною кошторисною вартістю 2975000 крб. Будівля здана в експлуатацію поетапно (у 1987 р. – поліклініка, у 1988 р. – стаціонарний комплекс і господарські об'єкти). У новому лікарняному комплексі розміщені такі відділення: хірургічне на 50 ліжок, терапевтичне, неврологічне, травматологічне, дитяче на 40 ліжок, акушерсько-гінекологічне на 50 ліжок, інфекційне відділення на 20 ліжок. У поліклініці ЦРЛ ведеться прийом лікарями 27 спеціальностей. Інфекційне відділення розміщене в окремій будівлі. Також у місті працює 3 фельдшерсько-акушерські пункти. ФАП у Смородиному добудований і реорганізований в амбулаторію сімейної медицини.

На 2007 р. у районі працюють 77 лікарів, 258 працівників середнього медперсоналу. Забезпеченість на 10 тис. населення становить 20,1 лікарів і 73,8 середніх медпрацівників. Ліжковий фонд нараховує 220 ліжок (забезпеченість на 10 тис. населення становить 54,6).

Охорону здоров'я району очолювали: Марков Андрій Степанович (1929–1967 рр.), Парцевич Віктор Миколайович (1968–1970 рр.), Юрченко Григорій Леонтійович (1970–1979 рр.), Калінинський Олександр Вікторович (1979–1995 рр.), Ченський Андрій Євгенійович (1995–1997 рр.), Хороняка Тетяна Миколаївна (1997–2002 рр.), з 2002 р. головним лікарем району працює Плахтир Анатолій Анатолійович.

ШАНОВНІ ЧИТАЧІ!

Ця книга побачила світ за підтримки багатьох людей. Автор щиро вдячний їм за надану допомогу.

Фотографії із своїх архівів надали:

Н. М. Баранюк
Ю. А. Бова
І. В. Василенко
С. О. Вовк
С. О. Галушкіна
А. М. Горошко
В. М. Забавський
А. М. Заєць
Л. М. Зелінська
В. А. Ігнатенко
О. М. Карпець
П. С. Клімашевський
Т. Б. Кононенко
К. П. Косар
М. Р. Мельник
М. С. Мельник
С. М. Москальова
В. І. Моїсеєнко
О. В. Олещенко
Є. А. Омельчук
К. С. Остапенко
В. І. Перетяцько
В. І. Рибалко
О. Ю. Рубан
Р. М. Садовничий
О. М. Столяренко
М. І. Черкашин
О. С. Черкашин
А. І. Шацька
О. Г. Шелест
Л. Д. Шелест.

Тростянець

Науково-популярне видання

Артюшенко Микола Миколайович

НАРИСИ ІСТОРІЇ МІСТА ТРОСТЯНЕЦЬ

Комп'ютерний набір
Літературно-художнє редагування
Художньо-технічне редагування
Коректура

О. В. Чащина
В. В. Чубур
В. О. Садівничий
Н. А. Гавриленко,
І. Л. Гаврилюк,
Н. В. Шабельник

Підписано до друку 01.08.2010 р.
Папір крейдований. Гарнітура «Літературна». Друк офсетний.
Формат 60x84¹/₈. Обл.-вид. арк. 32,24. Ум. друк. арк. 17,8.
Тираж 1000 пр. Зам. № 10-321.

Видавництво СумДУ
при Сумському державному університеті

40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
ДК №3062 від 17.12.2007.

Віддруковано на ВАТ «Білоцерківська книжкова фабрика».
09100, Україна, м. Біла Церква, вул. Л. Курбаса, 4.

